

ISSN: 2602-4152
E-ISSN: 2602-3954

Volume: 68, Issue: 2, Year: 2018

İstanbul İktisat Dergisi

Istanbul Journal of Economics

Istanbul Journal of Economics is covered in;

Google Scholar

İstanbul İktisat Dergisi aşağıdaki indekslerde yer almaktadır;

Google Scholar

İstanbul İktisat Dergisi - Istanbul Journal of Economics
Cilt/Volume: 68, Sayı/Issue: 2, 2018
ISSN: 2602-4152
E-ISSN: 2602-3954

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

EDITORIAL-ADVISORY BOARD / EDİTÖR-DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Birol Akgün	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara-Türkiye
Prof. Dr. Hamza Al	Sakarya Üniversitesi, Sakarya-Türkiye
Prof. Dr. Haluk Alkan	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Erişah Arıcan	Marmara Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Faruk Aysan	İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Asutay	Durham University, UK
Dr. David Bennett	Northumbria University, UK
Prof. Dr. Gabriel Bezchnisky	University of Buenos Aires, Argentina
Prof. Dr. Hamza Çeştepe	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize-Turkey
Prof. Dr. Nilgün Çil	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Demirbağ	Essex University, UK
Prof. Dr. Dilek Demirbağ	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Füsun İstanbullu Dinçer	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Muhammed-Shahid Ebrahim	Durham University, UK
Dr. Jonathan Ercanbrack	University of London, SOAS, UK
Prof. Dr. Ekrem Erdem	Erciyes Üniversitesi Kayseri -Türkiye
Prof. Dr. Halis Yunus Ersöz	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Omneya H, Abdelsalam	Durham University, UK
Prof. Dr. İftekhar Hasan	Fordham University, New York-USA
Prof. Dr. Kabir Hassan	The University of New Orleans, USA
Dr. Zamir Iqbal	The World Bank, USA
Prof. Dr. Ahmet İncekara	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Javed Ghulam Hussain	Birmingham City University, UK
Prof. Dr. Kose John	New York University, USA
Prof. Dr. Muhittin Kaplan	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Muhsin Kar	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde-Türkiye
Prof. Dr. Halim Kazan	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Gülten Kazgan	İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Dr. Juan Luis	Universidad Nacional de Quilmes, Buenos Aires- Argentina
Prof. Dr. Ahmet Mushfiq Mobarak	Yale University, USA
Prof. Dr. Franco Mosconi	Parma University, Italy
Prof. Dr. Sedat Murat	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Salim Ateş Oktar	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Steven Ongena	University of Zurich, Switzerland
Prof. Dr. Süleyman Özdemir	Bandırma 17 Eylül Üniversitesi, Balıkesir-Türkiye
Prof. Dr. İla Patnaik	National Institute of Public Finance and Policy, New Delhi-India
Prof. Dr. (Emeritus) Raymond Saner	Basel University, Switzerland
Prof. Dr. Halil İbrahim Sarıoğlu	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Peter Stokes	De Montfort University, UK
Prof. Dr. Adem Şahin	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara-Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu	Marmara Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Amine Tarazi	Universite de Limoges, France
Assoc. Prof. Dr. Travis Taylor	Christopher Newport University, Virginia-USA
Prof. Dr. Emili Tortosa-Ausina	Universitat Jaume-I, Castellon-Spain
Prof. Dr. Halil Tunalı	İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye
Prof. Dr. Laurent Weill	University of Strasbourg, France
Dr. Lichia Yiu	Vice-President Diplomacy Dialogue, Geneva-Switzerland

İstanbul İktisat Dergisi - Istanbul Journal of Economics
Cilt/Volume: 68, Sayı/Issue: 2, 2018
ISSN: 2602-4152
E-ISSN: 2602-3954

EDITORIAL MANAGEMENT / DERGİ YAZI KURULU

Editor in Chief / Baş Editör

Prof. Dr. Haluk Alkan

İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye

Associate Editor / Yardımcı Editör

Prof. Dr. Nazan Susam

İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye

Managing Editor / Yönetici Editör

Prof. Dr. Halil Tunalı

İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye

Language Editor / Dil Editörü

Dorian Gordon Bates

İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye

Alan James Newson

İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye

ENAGO

Papers and the opinions in the Journal are the responsibility
of the authors.

*Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden
yazarlar sorumludur.*

This is a scholarly, peer-reviewed, open-access journal
published two times a year in June and December.

*Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayınlanan
hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.*

Correspondence Address / Yazışma Adresi

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
Merkez Kampüsü, 34452, Beyazıt, İstanbul - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00 / 11400
e-mail: ije@istanbul.edu.tr
<http://ije.istanbul.edu.tr>

Owner / Sahibi

The Journal is owned by Prof. Dr. Haluk ALKAN (İstanbul, Turkey)
on behalf of Istanbul Journal of Economics

*İstanbul İktisat Dergisi adına sahibi
Prof. Dr. Haluk ALKAN (İstanbul, Türkiye)*

Publishing Company / Yayıncı Kuruluş

İstanbul University Press / İstanbul Üniversitesi Yayınevi
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü,
34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00

Prepared by / Yazına Hazırlayan

Yerküre Tanıtım ve Yayıncılık Hizmetleri A.Ş.
Cumhuriyet Caddesi 48/3B Harbiye 34367 İstanbul - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 240 28 20
Faks / Fax: +90 (212) 241 68 20
www.yerkure.com.tr

Printed in / Baskı

Hamdioğulları İç ve Dış Ticaret A.Ş.
Zübeyde Hanım Mh., Elif Sk., No.7/197 Altındağ / Ankara - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (312) 342 08 00
Fax / Faks: +90 (312) 342 08 01
Sertifika No: 35188

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Research Articles / Araştırma Makaleleri

- Determining and Examining the Performance Index of Dual Banking System: A Panel Data Comparative Analyse for Turkey
Dual Bankacılık Sisteminin Performans Endeksinin Oluşturulması ve İncelenmesi: Türkiye İçin Karşılaştırmalı Panel Veri Analizi
Selim DEMEZ, Murat USTAOĞLU, Ahmet İNCEKARA 221-241
- Türkiye'de Ekonomik ve Politik İstikrarın Turizm Talebi Üzerindeki Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı
The Effect of Economic and Political Stability on Tourism Demand in Turkey: ARDL Border Test Approach
Ünzüle KURT, Cüneyt KILIÇ 243-264
- Türkiye'nin Su Güvenliğine Sosyal İnşacı Bir Yaklaşım
A Social Constructivist Approach to Turkey's Water Security
Senem K. DIŞKAYA 265-300

Review / Derleme

- Foreign Direct Investment, Economic Growth and Economic Freedom: A Literature Survey
Doğrudan Yabancı Sermaye, Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Özgürlük: Bir Literatür Araştırması
Burcu ŞENALP 301-336

Determining and Examining the Performance Index of Dual Banking System: A Panel Data Comparative Analyse for Turkey

Selim DEMEZ¹, Murat USTAOĞLU², Ahmet İNCEKARA³

ABSTRACT

In addition to basic financial transactions, the banks generate a variety of financial instruments and exploits the advantages associated with the globalization trend. It is not realistic to speak of an alternative that would end the domination of the interest-based conventional system in the global economy. However, Islamic banking, operating based on the profit and loss share, has become popular despite the fact that it has been introduced only some decades ago in some Muslim countries. The Islamic banking system has been in recent years compared to the conventional banking system. Measures taken in light of findings based on studies focusing on different variables and datasets will help minimize the impacts of the recessions and crises in the near future. This study analyzes the performance of three Islamic and nine conventional banks in Turkey after the 2008 global financial crisis (in the period of 2010-2015) by reliance on the panel data model. The findings in the study reveal that the conventional bank performance affects the banksize, reserves, real effective exchange rate and real interest rate whereas the impact has been greater in the case of Islamic banks upon banksize, deposit rate, reserves, market concentration, real effective exchange rate and real interest rate.

Keywords: Islamic Finance, conventional banks, performance index

JEL Codes: G21, C58

ÖZ

Dual Bankacılık Sisteminin Performans Endeksinin Oluşturulması ve İncelenmesi: Türkiye İçin Karşılaştırmalı Panel Veri Analizi

Bankalar temel finansal işlemlerin dışında pek çok farklı çeşidi olan finansal enstrümanlarda üretmekte, vadeli işlem piyasalarından-hisse senedi piyasalarına kadar uzanan oldukça

DOI: 10.26650/ISTJECON2018-0001

This is an extended version of the paper that has been presented at SASE 29th Annual Meeting and Conference which held at the University Claude Bernard Lyon, France on date of 29 June to 1 July, 2017.

¹Assist. Prof. Dr., Hakkari University, Faculty of Economics, Hakkari, Turkey

²Assoc. Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Economics, Istanbul, Turkey

³Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Economics, Istanbul, Turkey

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Murat USTAOĞLU,
Istanbul University, Faculty of Economics, 34453,
Beyazid/Istanbul, Turkey
E-mail/E-posta: ustaoglu@istanbul.edu.tr

Date of receipt/Geliş tarihi: 12.07.2018

Date of acceptance/Kabul tarihi: 05.09.2018

Citation/Atf: Demez, S., Ustaoglu, M., & Incekara, A. (2018). Determining and examining the performance index of dual banking system: A panel data comparative analyse for Turkey. *Istanbul İktisat Dergisi - Istanbul Journal of Economics*, 68(2), 221-241.
<https://doi.org/10.26650/ISTJECON2018-0001>

geniş yelpazede faaliyet göstermektedirler. Küreselleşme trendinin avantajlarından fazlasıyla istifade eden ve giderek sofisteki hale gelen finans sektörünün lokomotif, mevduat bankacılığı olarak da bilinen, konvansiyonel bankacılık sistemidir. Faiz tabanlı konvansiyonel sistemin küresel ekonomi üzerindeki hegemonyasını sona erdirebilecek bir alternatiften, en azından yakın gelecekte, söz etmek mümkün değildir. Öte yandan bir kaç on yıl önce islam ülkelerinde temelleri atılan ve faizsiz kar-zarar ortaklığı (PLS) prensibi üzerine inşa edilen İslami bankacılık alternatif olarak öne çıkmakta ve giderek artan oranda konvansiyonel bankalarla karşılaştırmalı analizlere konu olmaktadır. Farklı değişken ve veri setlerinin yardımıyla yapılan çalışmalar sonucu elde edilen bulgular ışığında alınan tedbirler, yakın gelecekteki resesyon ve krizlerin

olumsuz etkilerini minimize etmeye yardımcı olur. Bu çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren üç İslami ve dokuz konvansiyonel bankanın, 2008 küresel finans krizi sonrası döneminde, 2010-2015 yılları arasındaki performanslarını panel data modeli yardımıyla analiz edilmiştir. Analiz sonucunda konvansiyonel bankaların performanslarını banka büyüklüğü, rezervler, reel efektif döviz kuru, reel faiz oranı değişkenlerinin etkilediği görülürken, İslami bankaları banka büyüklüğü, mevduat oranı, rezervler, pazar yoğunluğu, , reel efektif döviz kuru, reel faiz oranı değişkenlerinin daha fazla etkilediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: İslami Finans, konvansiyonel bankalar, performans analizi

JEL Sınıflandırması: G21, C58

EXTENDED ABSTRACT

Financial institutions collect excessive resources of what saving holders have accumulated and distribute these funds to those who in the real sector are in need of them. By doing so, they make sure that saving holders make revenue out of their investments and allow the real sector to perform large scale production via efficient investments. The better the relationship between these two sectors in an economy, the higher the welfare level will be. The capital stock that grows via channeling savings towards investments reduces the costs of knowledge and transaction. For this reason, particularly in developing nations, saving deficit causes serious problems in financing the real sector. This eventually leads to an underachievement of the growth potential, a key to the welfare level of society.

Even though there is a disagreement in the literature as to whether the real sector leads to growth in financial markets or the financial markets to the real sector, the views on the banking sector are clear. Financial stability, one of the main elements of the economic climate, is attained via strong and sound financial institutions. Some nations have alternatives other than conventional models. Islamic Finance is the most important alternative in this regard. The most

instrumental financial options in these institutions are interest-free banks. For instance, in some countries including Malaysia, Indonesia, United Arab Emirates, Yemen, Bangladesh, Jordan, Egypt and Turkey, both participation banks and conventional banks work at the same time. In some countries hosting dual banking system, conventional banks are allowed to provide Islamic banking services; but some others including Turkey do not let conventional banks act like an Islamic Finance institution. The greatest advantage of the countries with a dual system is that the participation banks attract idle funds that holders keep due to the religious restrictions on taking interest. The interaction between the two systems directly affects the structuring of the institutions that take lead in various initiatives in these countries.

The economic circumstances of the global markets force the banks to use the funds most effectively. To do this, the banks have to evaluate their performance in sectors where they compete and improve their ability and skills of competition and effectiveness. Efficiency and productivity analyses are very important managerial tools to measure the performance of the banks in terms of competitiveness and effectiveness. In this regard, the banking sector is central in economic development. The analysis of effectiveness and efficiency criteria is essential for a better performance analysis of the banking sector. There are a number of scholarly works on the efficiency and effectiveness of the banking system. In the literature, models are used to estimate whether or not costs are minimized or the profits are maximized. In the current financial markets where competitiveness becomes bitter and changes are observed rapidly, managers, investors and banks ponder over how to make the financial products and services more efficient. In general, efficiency methods in the banking sector are divided into three groups: ratio analysis, parametric methods and non-parametric methods. Ratio analysis is performed by observation of the mathematical relation that occurred by the ratio of one input to the outputs. The most popular method of this sort is CAMEL analysis. The Camels analysis, utilized by the rating institutions in assessing performance of the banks, is an evaluation system that attracts a great deal of attention and acceptance in a number of countries by the national auditing authorities to determine the track of the general outlook.

The focus of this study is the analysis of the performance of the Islamic and conventional banks in Turkey by reliance on a panel data model where performance index (PI) serves as dependent variable and overhead ratio, banksize, deposit ratio, reserves, market concentration, real effective exchange rate and real interest rate are independent variables. The diverse internal and external criteria affecting the performance of the banks (financial and local economic macro indicators) make it hard to develop effective solutions in times of recession. For this reason, identification of domestic and external factors affecting bank performance is very important for establishment of a strong banking structure.

Introduction

The Islamic finance system (IF) which has become extremely popular in different parts of the world particularly because of the prohibition of interest under the precepts of Islam is now able to compete with the conventional financial system that operates on the principles of minimum risk and maximum profitability. Islamic banking completes the conventional system by adding depth to the financial sector because all banking transactions have to be interest-free. The main distinction between Islamic finance and conventional finance is that it rejects the idea of relying on speculative and potentially destructive instruments as well as situations as it refers to the principle of avoiding *gharar* (extreme uncertainty), *maysir* (gambling) and excessive risks. Under the scheme of Islamic finance, regulated by the main principles of Islamic law, the parties have the right to conclude a variety of agreements based on risk sharing and the provision of funds in the presence of assets. For this reason, the repayment of loans is almost guaranteed in this system.

IF considers universal ethical values as a source of operations; from this perspective, it offers a moral ground for the customers as well as the market players. Because risk is mostly associated with the real changes in the interest rates in conventional system, the banks face moral hazard or asymmetric problems in case of returning loans (Yanpar, 2015). On the other side, PLS models in loaning activities minimizes the loan risks by creating advantages in terms of the loan risk

premiums that the banks have to reserve (Mills & Presley, 1999). IF also ensures additional revenue for the saving holders by taking the idle funds to the system, regulates the distribution of income, channels sources to the real sector, contributes to public finance through payment of taxes and supports socio-cultural activities.

It could be argued that the success of IF in recent years could be attributed to its performance during the 2008 global economic crisis. Given that the world interest system is interest-based, it is not easy to think that the long-term interest-based fund offered by conventional banking system would prevent damages in times of crisis. Most of the time, the entire economy pays for the repercussions of the crisis as in the one in 2008 because any problem in the financial system will have a chain reaction to other sectors. For this reason, regulating the financial sector takes priority in the administration of the economic policies.

This study deals with the developments and crises in the banking sector in Turkey in recent decades and further analyzes the evolution of IF. The empirical part of the study is focused on the measurement of the performance of the banking sector in several sectors. Accordingly, a performance index of the conventional and IF banks in Turkey is offered for a comparative analysis of some variables.

Financial crises and Islamic Finance in Turkey

IF which has become an important part of the financial system in Turkey was incorporated into the banking legal system through an amendment in 2005 and renamed participation banks. The main goal of the banks was to contribute to the development of national economy through attracting the idle funds of the people who did not trust conventional system due to religious sensitivities to the economy (Doğan, 2013). Currently there are six participation banks active in the financial system of Turkey. Number of branches increased from 225 in 2004 to 1080 in 2015. The size of the actives rose from 7.3 billion TL in 2004 to 133 billion in 2017. The main indicator is their 5 pct share within the financial sector.

Currently, there are three types of banks in Turkey: saving, development and investment banks. Saving banks, the most common type of conventional banking, accept deposits from individuals and offer loans for those who want to use larger amount of funds. The main function of the development and investment banks is to provide funds for the economies lacking sufficient amount of capitals for investment. These banks make huge contribution to the implementation of development policies. Conventional banks are the most important, among these three types. However, their domination in the sector often led to serious crises in the past. Yet Turkey seems to have drawn lessons from the past and introduced proper measures for stability in the conventional banking system.

The conventional banking can be traced back to the Ottoman times whereas IF was first introduced three decades ago. Huge progress has been made in the banking sector after the introduction of financial liberalization policies in the 1980s. The involvement of the foreign banks in investment activities in Turkey led to product diversity in the financial sector. But in the 1990s, fluctuations in the system deeply affected the economy. The sector became extremely fragile due to the lack of capitals and the weakness of internal auditing systems associated with the financial liberalization process. Some banks, affected by the crises, halted their operations in the 1994 economic crisis.

The growing amount of foreign investments offered an opportunity for the banks to diversify their products towards greater profitability. In general, the amplification of investment opportunities reduces risks. However, this was not the case in Turkey. Poor regulative arrangements made the banks greedier. However, lack of strong regulations and the banks' eagerness for greater profits led to huge problems (Sevim & Eyüboğlu, 2016). Chronic structural problems have become irresolvable in the 2000s. The financial sector has experienced serious crises due to political instability and failed economic policies. The increased interest rates caused serious problems in the economy, forcing the banks to go bankrupt. A number of banks, in this unstable environment, were confiscated by the state (Saritaş, Uyar, & Gökçe, 2016). This triggered a crisis which became evident in 2001. The financial crisis experienced in 2001 was the most severe one in the history of the nation.

The Turkish banking sector had its greatest test in November 2000 and February 2001 when Turkey encountered serious problems due to the lack of liquidity and interest risk. To ensure that the conventional banking system would become more durable, a program was introduced for restructuring the banking sector in May 2001. The program aimed at strengthening the banking sector and financial system through regulations to maintain efficiency, flexibility and transparency. As part of the program, the banking law was significantly amended (Pehlivan, 2015). To maintain control over the sector, banking regulation and supervision board was established. Additional measures were further taken to ensure success of the reform program (Saritaş et al., 2016).

The average annual growth in the sector has been 20 pct mostly because of the valued Turkish currency. Some additional positive developments have taken place in terms of deposits, loan volume and movable assets. The size of loans has expanded thanks to the decreased inflation and interest rates and the positive expectations; their share within the banking sector has also declined (Ata, 2009). The balance of sheets of the conventional banks showed some serious improvement after these measures. It was interesting to note that despite that most conventional banks were transferred to the state authorities due to poor management, no participation bank faced this measure. This indicated that the IF institutions survived the most destructive crisis in the history of Turkey.

Similar problems were experienced in the global economic crisis in 2008. Conventional financial institutions have gone bankrupt in different parts of the world whereas the IF institutions survived the crisis with minimum damage. These experiences attracted attention towards the two structural features of IF. IF uses the funds in supporting firms active in the real sector rather than investing in the risk-involving financial markets; this alleviates the impact of a crisis. Most of the usable resources are offered for the real sector players in different ways including production support, financial leasing and PLS. The funds offered on a project basis make a positive contribution to the economy. In a real economy, the chance of a bubble is often low because there will be no serious risk for a financial crisis. A second important feature of IF is its ability to channel idle funds in Islamic countries

to the economy. Most economists agree that the main reason for the relative underdevelopment in the Muslim world could be attributed to lack of a developed financial system. People avoid offering their savings to the financial system in Islamic countries mostly due to religious reasons, causing a serious financial problem in the economy. IF deals with the problem and offers a reliable ground for the customers so they would channel their funds to the economic system.

Despite some criticisms, IF appears to be an alternative to the mainstream conventional system. A number of countries, including some non-Muslim ones, offer new regulations to attract the IF investments. On the other hand, some economists are of the view that this is a temporary attention, noting that IF will become less popular once the oil revenues decline in the Gulf States. But despite this criticism and argument, IF is growing its market share in different parts of the world including Turkey.

Performance evaluation in banking sector

In modern economies, all sectors have to be focused on productivity and efficiency in order to stand against loss of profits caused by internal and external factors. For this reason, performance analysis involving elements of efficiency has gained growing importance in business enterprises. A number of banks make efforts to establish financial monitoring and measurement systems because relevant stakeholders including customers, investors and depositors would like to become familiar with how their bank is doing financially.

But due to the complexity of the process and the need for considering a wide range of elements and variables, performance measurement is not an easy task today. It is particularly harder in the banking sector because performance is measured by both financial and non-financial criteria. The performance measurement of the service systems requires consideration of some abstract variables including financial indicators, service quality, customer satisfaction and staff satisfaction (Albayrak & Erkut, 2005). And profit margin depends on the effective and efficient use of all these elements (Doğru, 2011). For this reason,

theories and scholarly views focusing on the management models of the banks are considered important in the literature.

Theoretical approach and current literature

Klein (1971) argue that the interest rates applicable to deposits of the banks depend on the efficiency in their efficiency in loaning and the parameters of the deposit source functions. In an environment of risk and uncertainty, the banks have to act like a rational investor; the traditional portfolio theory fails to explain the banks attempts to create actives. In an alternative approach, Baltensperger (1980) analyzes the portfolio management problems, optimal asset selection models and responsibility management models to explain banking models. The approach discusses Klein's theory and focuses on the anti-risk models. Naturally, a model seeking to explain a banking theory should inevitably involve a discussion on the characteristic features of the obligations, the production activities of the banks and the risks that the banks would face.

In their study, Rashid and Jaaben (2016), using CAMELS' ratios (Capital Adequacy, Asset Quality, Menagement, Earnings, Liquidity, Sensitivity to Risk), analyze the banking performance of the conventional and Islamic banks in Pakistan in three categories (bank-specific, financial and macroeconomic) by calculating the Financial Performance Index (FPI). They conclude by using the panel regression analysis for a period of 2006-2012 that operating efficiency, reserves and overheads are effective in explaining the performance of the conventional banks, and operating efficiency, deposits and market concentrations for the performance of the Islamic banks.

Samad (2004), on the other hand, compares the performances of the Islamic and conventional banks in Bahrain for a period of 1991-2001 in terms of profitability, liquidity risk and credit risk by using the Sudent t-test. In terms of profitability and liquidity, there is no significant difference between Islamic and conventional banks; but the study finds that there is visible difference in terms of credit performance between the two types.

Bader, Mohamad, and Hassan (2008) compare 43 Islamic and 37 conventional banks in 21 countries for a period of 1990-2005 in terms of cost, revenue and profit efficiency by reliance on data envelopment analysis. The study which reviews the seniority, size and regions of the banks concludes that there is no significant difference between the Islamic and conventional banks.

Iqbal (2001), in a study that compares 12 conventional and 12 Islamic banks in 12 countries for a period of 1990-1998 by relying on a trend analysis in reference to the variables of total equity, total deposits, total investment, total assets, total revenue and to the ratios of capital/asset ratio, liquidity ratio, deployment ratio, cost/income ratio, ROA (Return of asset) ROE (Return of equity). The study concludes that Islamic banks have performed much better for the period of 1998-2001.

Samad and Hassan (1999) analyze the inter-temporal performance of Bank Islam Malaysia for a period of 1984-1997 by using T-test and F-test and Profitability Ratios, Liquidity Ratios, Risk and Solvency Ratios, and conclude that BIMB is more liquid and less riskier than 8 conventional banks. Jaffar and Manarvi (2011) analyze 5 Islamic and 5 conventional banks for a period of 2005-2009 in terms of the CAMEL (Capital Adequacy, Asset Quality, Management Quality, Earning Ability and Liquidity) components. They conclude that Islamic banks perform better in terms of capital adequacy and liquidity whereas conventional banks do better in terms of management quality and earning ability. The study also notes that there is no significant difference in terms of asset quality.

Al-Tamimi (2010) analyzes the determinants of the performance of the 22 conventional and 5 Islamic banks in the United Arab Emirates (UAE) for a period of 1996-2008 by using a regression analysis that involves ROA and ROE as dependent variables. As independent variables, the study uses GDP per capita, bank size, financial development indicator, liquidity, market concentration, cost and number of branches. The study concludes that liquidity and concentration plays an influential role in determining the performance of the conventional banks whereas number of branches and cost are more visible determinants in the performance of Islamic banks.

Hanif, Tariq, Tahir, and Momeneen (2012) study the internal and external factors affecting the performance of 22 conventional and 5 Islamic banks in Pakistan in the period of 2005-2009. The internal factors are profitability, liquidity, credit risk and solvency whereas they rely on consumer satisfaction. The findings of the study suggest that customers prefer Islamic banks mostly because they operate on sharia rules. Customers of the conventional banks, on the other hand, prefer these banks because of the opportunities. Credit risk and solvency are dominant factors for Islamic banks whereas profitability and liquidity are dominant for conventional banks.

Beck, Demirgüç-Kunt, and Merrouche (2013) compare the performance of 422 conventional and 88 Islamic banks in terms of business orientation, efficiency, asset quality and stability for 22 countries in the period of 1995-2009. In addition, they analyze how 166 conventional and 41 Islamic banks are affected by the global financial crisis in 2008. They do not find any difference in terms of business model between the two systems as well as in terms of business orientation, risk-taking and stability, but conclude that Islamic banks serve as shields towards 2008 crisis thanks to higher capitalization and better asset quality.

Fayed (2013) analyzes 3 Islamic and 6 conventional banks in Egypt for the period of 2008-2010 by relying on some financial ratios. The findings reveal that conventional banks perform better than Islamic banks in terms of profitability, liquidity, credit risk and solvency. Siraj and Pillai (2012) find in their study where they analyze 6 Islamic and 6 conventional banks in the GCC for the period of 2005-2010 by reliance on ANOVA test that conventional banks perform better in terms of profitability whereas Islamic banks are better in terms of operating profit and that Islamic banks are affected less by the crises. Youssef and Samir (2015) compare 2 Islamic and 3 conventional banks in Egypt for a period of 2010-2013 in terms of their performance, taking ROA and ROE dependent variables. Islamic banks perform better in terms of asset quality whereas they perform poorer in terms of capital adequacy and management quality. Ariss (2010) analyzes the competitiveness of Islamic and conventional bank in global markets in 13 countries for the period of 2000-2006 and focus on the profit differences. The study finds

that Islamic banks reserve larger amount of assets to financial activities and that they perform poorer in terms of competitiveness.

Scope of the research

The performance determination of the banks is a fairly important criterion for both the economic actors and the banking system as well. For this reason, the goal of the study is to create an index based on the frequently repeated performance criteria in the literature to measure the performance of the conventional and Islamic banks and to analyze which variables affect the intra-banking performance of these banks for Turkey. In addition, the study will further offer insights for a possible comparison of the determinants of the performances of the Islamic and conventional banks in Turkey.

The focus of this study is the analysis of the performance of the Islamic and conventional banks in Turkey by reliance on a panel data model where performance index (PI) serves as dependent variable and overhead ratio, banksize, deposit ratio, reserves, market concentration, real effective exchange rate and real interest rate are independent variables. The diverse internal and external criteria affecting the performance of the banks (financial and local economic macro indicators) make it hard to develop effective solutions in times of recession. For this reason, identification of domestic and external factors affecting bank performance is very important for establishment of a strong banking structure.

Data and Methodology

This study analyzes nine conventional banks¹ and three Islamic banks² quoted in the stock exchange by using monthly data for the period of 2010-2015. The variables used in the study have been obtained by the standardization of a number of components taken as a benchmark of banking performance. The

¹ Conventional Banks: Akbank, Finansbank, Şekerbank, Halkbank, Yapı Kredi, Garanti Bankası, Denizbank, İş Bankası, Vakıf Bank

² Participation Banks: Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Finans

benchmarks and components of the performance are given in details in Table 1 (Rashid & Jaaben, 2016; Teker, Teker, & Kent, 2011). The data has been compiled from the Turkish Banking Association (TBB), Turkish Union of Participation Banks (TKBB), the Banking Regulation and Supervision Agency (BDDK) and the International Financial Statistic CD ROM (IFS) and then included in the model.

Table 1: Performance Index (PI) Criteria and Components

Performance Characteristics	Weight (α)	Performance Factors	Weight (W)
Management Efficiency	15%	Profit Per Branch Profit Per Employee Noninterest Income/Noninterest Expenditure	20% 40% 40%
Profitability	30%	Net Income/Equity Net Income/Asset Net Interest Income/Loans+Securities	50% 30% 20%
Liquidity	15%	Liquidity Indicators (Cash+Cash Equivalent+Deposits in Banks+Avaliable for Sale and Trading Receivables from Money Markets) / (Demand Deposits+1 Month Deposit+Payables to Money Markets)	100%
Capital Adequacy	15%	Capital Adequacy Ratio Capital Ratio	80% 20%
Asset Quality	15%	Nonperforming Loans / Loans	100%
Growth	10%	Growth of Deposits Growth of Loans	%50 %50

Source: Teker et al. (2011)

**Market Value of Stocks /Equity variable has not been calculated (except for AlbarakaTürk) for the Islamic banks in the analysis because their bonds are not processed at the stock exchange; the general weighing has been obtained by evaluation of the components through significant results on the banking performance.*

*** Items on interest revenues and expenditures are taken as the profit share items in the bank sheets for the Islamic banks in the calculation of the performance index.*

Table 1 presents the Performance Index (PI) to determine the performances of the Islamic and conventional banks included in the analysis. Performance factors have first been standardized as follows in this process:

$$Z_{ijt} = (\beta_{ijt} - \mu_{jt}) / \sigma_{jt}$$

In this equation, μ_{jt} and σ_{jt} refer to the average of the j factor and standard error in t time, and the j factor value of the i bank in t time respectively. The

standardization has a normal distribution that has 0 average and 1 standard deviation. The reason we perform standardization is to run a correct calculation by combining the variables in different scales under one scale (Rashid & Jaaben, 2016; Teker et al., 2011). Then, the standardized data has been calculated as follows:

$$\begin{aligned}
 \text{Management Efficiency} & : ME_{it} = W_{1it}Z_{1it} + W_{2it}Z_{2it} + W_{3it}Z_{3it} \\
 \text{Profitability} & : PR_{it} = W_{1it}Z_{1it} + W_{2it}Z_{2it} + W_{3it}Z_{3it} \\
 \text{Liquidity} & : LQ_{it} = W_{1it}Z_{1it} \\
 \text{Capital Adequacy} & : CA_{it} = W_{1it}Z_{1it} + W_{2it}Z_{2it} \\
 \text{Asset Quality} & : AQ_{it} = W_{1it}Z_{1it} \\
 \text{Growth} & : GR_{it} = W_{1it}Z_{1it} + W_{2it}Z_{2it}
 \end{aligned}$$

Here, Z_{it} is the standardized version of the parameters of the PI for the bank i at t time. ' W_{it} ' refers to the weights determined before at t time for factor i . After these, the PI index of every bank has been calculated as follows:

$$PI_i = \alpha_{j1}ME_{it} + \alpha_{j2}PR_{it} + \alpha_{j3}LQ_{it} + \alpha_{j4}CA_{it} + \alpha_{j5}AQ_{it} + \alpha_{j5}GR_{it}$$

Here, α_j refers to the predetermined weights for all banks, and ME_{it} , PR_{it} , LQ_{it} , CA_{it} , AQ_{it} , GR_{it} to the performance characteristics of the bank i at t time. The PI index for every bank in the period of 2010-2015 has been modeled as follows in form of a dependent variable in the model that involve macroeconomic variables for both the Islamic and conventional banks:

$$PI_{it} = \alpha + \beta_1 OR_{it} + \beta_2 BS_{it} + \beta_3 DR_{it} + \beta_4 \ln RS_{it} + \beta_5 MC_{it} + \beta_6 RER_{it} + \beta_7 RIR_{it} + \varepsilon_{it}$$

Here, PI_{it} denotes the PI for the banks in the analysis, α refers to fixed parameter, $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6, \beta_7$ to slope parameter, OR_{it} to Overhead Ratio, BS_{it} to Banks size, DR_{it} to Deposit Ratio, $\ln RS_{it}$ to reserves taken its logarithms (lnReserves), MC_{it} to Market Concentration, RER_{it} to Real Effective Exchange Rate, RIR_{it} to Real Interest Rate, ε_{it} to error term.

The variables used to measure the bank performance in the analysis include gross domestic product (GDP) referring to economic growth and consumer price index (CPI) referring to the inflation; other independent variables are left out the model.

Overhead ratio: This is the ratio showing the expenses relevant to the banking activities. It is calculated $OR = \text{non-interest expenses} / \text{total assets}$ in the model (Demirgüç-Kunt & Huizinga, 2000; Rashid & Jaaben, 2016).

Banks size: This refers to the total bank assets. Because $\text{banks size} = \ln(\text{total bank asset})$ refer to large numbers, natural logarithm is taken (Dietrich & Wanzenried, 2014; Rashid & Jaaben, 2016).

Deposit ratio: Refers to bank deposits, expected to influence the bank performance significantly. Calculated as $\text{deposit ratio} = \text{deposit} / \text{equity}$ (Rashid & Jaaben, 2016).

Reserves: refers to funds banks reserve for collateral damages. Particularly less developed and developing nations hold larger amount of reserves; but this leads to low profitability (Rashid & Jaaben, 2016).

Market concentration: refers to concentration in banking sector. k -bank concentration index is frequently used in the literature to calculate this ratio. k refers to the largest banks in the sector; by reliance on this index, it is possible to measure the concentration of total assets, total loans and total deposits (Coşkun et al., 2012). This study deals with the 4 banks with largest amount of total assets to measure an index in this study. It is calculated as $CR_k = \sum_{i=1}^k S_{ji}$, $0 < CR_k < 1$, $s_1 \geq \dots \geq \dots \geq s_n$.

Real effective exchange rate: Refers to the weighed average value of Turkish lira, based on basket of foreign currencies most frequently used in Turkey's foreign trade. The ultimate value is obtained through the purification of this value from the price movements. It is assumed to affect banking performance in developing and less developed nations.

Real interest rate: It is obtained through $RIR = \left[\frac{1+i}{1+r} \right] - 1$ (Fisher equation). In this equation, i refers to nominal interest rate and r to the annual inflation rate. It is expected to negatively affect the bank performance in developing and less developed nations.

Panel data analysis method has been used in the study in order to evaluate multiple data for a given period of time. A dataset balanced panel has been created because we are able to access to all data on the variables. To run a panel data analysis, we first need to decide on which model to choose. To do this, F test is used to test whether there is a unit impact in the model (Baltagi, 2001). By using this test, $H_0: \mu_i = 0$ where the impacts of all units are equal to zero. In addition, LM and LR tests are also run to test the classical model against the fixed and random effect models. It appears that the classical model is appropriate, based on the F, LM and LR test results.

After the model test, autocorrelation test should be run because autocorrelation means deviation from basic assumptions. Whether there is autocorrelation in the model is tested by Wooldridge test (Tatoğlu, 2012). According to the Wooldridge test results, there is inter-unit autocorrelation in the regression model set up for both conventional and Islamic banks. One of the main assumptions in the panel data analysis is to test the changing variance (heteroskedasticity), tested in the classical model by White test. There is no heteroskedasticity in both regression models.

Because there is autocorrelation in both regression models, the results obtained from the AR(1) correlation error correction model that are specific to the units and inter-unit correlation of the Prais-Winsten predictor are shown in Table 1 and Table 2.

Analysis results

Table 2 shows that Banksized, Reserves, Real Effective Exchange Rate, Real Interest Rate variables are statistically significant. It is observed that real effective

exchange rate is most influential on the bank performance. In addition, real interest rate negatively affects reserves performance whereas real effective exchange rate has a positive impact. It also appears that overhead ratio, market concentration and deposit ratio has no impact upon the performance of the conventional banks.

It could be argued that lack of a positive impact by market concentration upon performance could be associated with the fact that the first four banks included in the measurement of the index are banks included in the analysis. In addition, lack of any impact by the overhead ration upon bank performance means that the bank operation expense revenue ratio is low. A one-unit increase in the real effective exchange rate leads to 8 pct of the increase in the bank performance; this indicates that currency pressure in banking sector in Turkey is extremely high.

Table 2: Conventional Bank Panel Data Results (PI Dependent Variable)

Group of Variables	Variables	Test Result	P> z
Bank Variables	Overheads Ratio	5.29	0.313
	Banksizes	1.07*	0.003
	Deposit Ratio	-0.22	0.242
	Reserves	-0.80*	0.000
Financial Indicators	Market Concentration	-0.27	0.449
Macro Indicators	Real Effective Exchange Rate	8.07*	0.000
	Real Interest Rate	-1.45**	0.018
Constant	(α)	-18.93*	0.000

Other tests on Panel Regression model

Number of observations	54		
Number of units	9		
R ²	51.10		
F ($\mu_i = 0$)	F (8,38)=1.50	Prob>F=0.1912	
LR test (Random effects ML Regression)	Chibar2(01)=0.00	Prob>Chibar2=1.000	
Breusch and Pagan LM test $H_0: \sigma_\mu^2 = 0$	Chibar2(01)=0.28	Prob>Chibar2=0.2868	
White test	X ² (31)=30.27	Prob> X ² =0.5036	
Wooldridge Test	F(1,8)=6.728	Prob>F=0.0319	
Wald test	X ² (7)=151.77	Prob> X ² =0.000	
rhos	55.99 58.29	27.52 -31.51	

Note: *indicates at the %1 level, **indicates significant at the %5 level, ***indicates significant at the %10 refer to levels of significance.

Table 3 indicates that Bank Size, Deposit Ratio, Reserves, Market Concentration, Real Effective Exchange Rate, Real Interest Rate are statistically significant. In addition, market concentration and real effective exchange rate are highly influential over the performance. However, overheads ratio has no influence and impact upon the performance of the banks. The findings confirm that market concentration has no effect upon conventional bank performance whereas it has a positive impact for the IF banks. In addition, real effective exchange rate has strong negative impact upon both conventional and IF banks as well.

Table 3: Islamic Banking Panel Data Results (PI Dependent Variable)

Group of Variables	Variables	Test Result	P> z
Bank Variables	Overheads Ratio	2.19	0.758
	Banksizes	4.97*	0.000
	Deposit Ratio	1.50***	0.093
	Reserves	-3.50*	0.000
Financial Indicators	Market Concentration	39.11*	0.000
Macro Indicators	Real Effective Exchange Rate	-16.79*	0.000
	Real Interest Rate	-4.39*	0.000
Constant	(α)	-2.73	0.676
Other tests on Panel Regression model			
Number of observations	18		
Number of units	3		
R ²	82.06		
F ($\mu_i = 0$)	F (2,8)=2.47	Prob>F=0.1457	
LR test (Random effects ML Regression)	Chibar2(01)=0.00	Prob>Chibar2=1.000	
Breusch and Pagan LM test $H_0: \sigma_{\mu}^2 = 0$	Chibar2(01)=0.00	Prob>Chibar2=1.000	
White Test	X ² (17)=18.00	Prob> X ² =0.3888	
Wooldridge Test	F (1,2)=0.154	Prob>F=0.7323	
Wald test	X ² (7)=153.98	Prob> X ² =0.000	
Rhos	-35.17 50.38	38.09	

Note: * indicates at the %1 level, ** indicates significant at the %5 level, *** indicates significant at the %10 refers to levels of significance.

Conclusion

There are a number of studies on the banking performance in the literature. This study which investigates the performances of nine conventional and three Islamic banks for a period of 2010-2015 concludes that Market concentration, real

effective exchange rate performance have determinative impact for Islamic banks; real effective exchange rate is effective in the conventional banks. The study further notes that overheads ration has no significant impact upon both types of banks.

This shows that either the activity expenses of the banking sector in Turkey are relatively small or the banks enjoy a high level of profitability. Another striking point to underline is that real effective exchange rate has a positive impact upon conventional bank performance whereas it has a negative impact in the Islamic banking. This can be attributed to the size of the deposits held in the banks. The performance of the Islamic banks is poorer when compared to the nine conventional banks for the period of 2010-2015. For this reason, the IF system needs to improve managing efficiency and profitability by offering derivative products to capital and money markets.

Acknowledgement

The authors would like to thank Murat Çiftçi and Mahir Orak for their helpful comments and contribution for this research, additionally, they are thankful to BİREVİM for the financial support which made this research possible.

References

- Al-Tamimi, H. A. H. (2010). Factors influencing performance of the UAE Islamic and conventional national banks. *Global Journal Of Business Researc*, 4(2), 1–9.
- Albayrak, Y. E., & Erkut, H. (2005). Banka performans değerlendirmede analitik hiyerarşi süreci yaklaşımı. *İTÜDERGİSİ/d*, 4(6), 47–58.
- Ariss, R. T. (2010). Competitive conditions in Islamic and conventional banking: A global perspective. *Review of Financial Economics* 19(3), 101–108.
- Ata, A. H. (2009). Kriz sonrası Türkiye’de mevduat bankaları karlılığına etki eden faktörler. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(2), 137–151.
- Bader, K. M., Mohamad, S., & Hassan, T. (2008). Cost, revenue and profit efficiency of Islamic versus conventional banks: International evidence using data envelopment analysis. *Islamic Economic Studies*, 15(2), 23–76.
- Baltagi, B. H. (2001). *Econometric analysis of panel data*. New York, NY: John Wiley
- Baltensperger, E. (1980). Alternative approaches to the theory of the banking firm. *Journal of Monetary Economics*, 6(1), 1–37.

- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability. *Journal of Banking & Finance*, 37(1), 433–447.
- Coşkun, N. M., Ardor, N. H., Çermikli, H. A., Eryugur, O. H., Öztürk, F., Tokathoğlu, İ. . . Dağlaroğlu, T. (2012). *Türkiye’de bankacılık sektörü piyasa yapısı, firma davranışları ve rekabet analizi*. İstanbul, Turkey: Türkiye Bankalar Birliği.
- Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H. (2000). *Financial structure and bank profitability*. Retrieved from http://siteresources.worldbank.org/INTFR/Resources/475459-1108132178926/Kunt_Huizinga.pdf
- Dietrich, A., & Wanzenried, G. (2014). The determinants of commercial banking profitability in low-middle and high-income countries. *Quarterly Review of Economics and Finance*, 54(3), 337–354.
- Doğan, M. (2013). Katılım ve geleneksel bankaların finansal performanslarının karşılaştırılması: Türkiye örneği [Comparison of performances between Islamic and conventional banks: Evidence from Turkey]. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 58(1), 175–189.
- Doğru, C. (2011). Karlılığın belirleyicileri analizi: Teori ve orta ölçekli bir banka uygulaması. *Maliye Finans Yazıları*, 91(1), 47–76.
- Fayed, M. E. (2013). Comparative performance study of conventional and Islamic banking in Egypt. *Journal of Applied Finance & Banking*, 3(2), 1–14.
- Hanif, M., Tariq, M., Tahir, A., & Momeneen, W. (2012). Comperative performance study of conventional banking in Pakistan. *International Research Journal of Finance & Economics*, 83(1), 62–72.
- Iqbal, M. (2001). Islamic and conventional banking in the nineties: A comparative study. *Islamic Economic Studies*, 8(2), 1–28.
- Jaffar, M., & Manarvi, I. (2011). Performance comparison of Islamic and conventional banks in Pakistan. *Global Journal of Management and Business Research*, 11(1), 61–68.
- Klein, M. (1971). A theory of the banking firm. *Journal of Money, Credit and Banking*, 3(2), 205–218.
- Mills, P., & Presley, J. (1999). *Islamic finance: Theory and practice*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Pehlivan, P. (2015). Türk bankacılık sektörü verimliliğin rasyo analizi yöntemi ile incelenmesi: 2005-2014. *Dayanışma Dergisi*, 12(1), 29–40.
- Rashid, A., & Jaaben, S. (2016). Analyzing performance determinants: Conventional versus Islamic Banks in Pakistan. *Borsa İstanbul Review*, 16(2), 92–107.
- Samad, A. (2004). Performance of interest-free Islamic banks vis-a-vis interest-based conventional banks of Bahrain. *Journal of Economics and Management*, 12(2), 1–15.
- Samad, A., & Hassan, M. K. (1999). The performance od Malaysian Islamic bank during 1984-1997: An exploratory study. *International Journal of Islamic Financial Services*, 1(3), 1–15.
- Sarıtaş, H., Uyar, S. G. K., & Gökçe, A. (2016). Banka karlılığı ile finansal oranlar ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile analizi: Türkiye araştırması [The relationship between financial ratios and macroeconomic variables and profitability Bank System with Dynamic Panel Data Model Analysis: Turkey research]. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 87–108.

- Sevim, U., & Eyüboğlu, K. (2016). Ticari banka performansının içsel belirleyicileri: Borsa İstanbul örneği [Inner determinants of commercial bank's performance: the case of Borsa İstanbul]. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(2), 211–223.
- Siraj, K. K., & Pillai, S. P. (2012). Comparative study on performance of Islamic banks and conventional banks in GCC region. *Journal of Applied Finance & Banking*, 2(3), 123–161.
- Tatoğlu, F. Y. (2012). *Panel veri ekonometrisi stata uygulamalı* [Panel data econometric stata applied]. İstanbul, Turkey: Beta Yayınevi.
- Teker, S., Teker, D., & Kent, O. (2011). Measuring commercial banks' performances in Turkey: A proposed model. *Journal of Applied Finance & Banking*, 1(3), 97–112.
- Yanpar, A. (2015). *İslami finans-ilkeler, araçlar ve kurumlar* [Islamic finance-principles, tools and institutions]. İstanbul, Turkey: Scala Yayıncılık.
- Youssef, A., & Samir, O. (2015). A comparative study on the financial performance between Islamic and conventional banks: Egypt case. *The Business and Management Review*, 6(4), 161–175.

Türkiye’de Ekonomik ve Politik İstikrarın Turizm Talebi Üzerindeki Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

Ünzüle KURT¹, Cüneyt KILIÇ²

Öz

Turizm, ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasında, gelirin ve istihdamın yaratılmasında, bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasında ve alt-üstyapı yatırımlarının tamamlanmasında sağladığı avantajlar bakımından son yıllarda en hızlı gelişim gösteren sektörlerden birisidir. Bir ülke ekonomisinin turizm sektörünün sağladığı bu avantajlardan faydalanabilmesi için öncelikli olarak turizm talebini artırması gerekmektedir. Bir ülkeye yönelik turizm talebini o ülkenin ekonomik (ekonomik istikrar, döviz kurları ve gelir dağılımı gibi), politik (politik istikrar, siyasi ilişkiler ve uluslararası anlaşmalar gibi) ve sosyal faktörleri (moda, meslek ve kentleşme gibi) belirlemektedir. Bu faktörlerden en önemlileri de hiç şüphesiz ülkedeki ekonomik ve politik istikrarın varlığı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan güven ortamıdır. Ekonomik ve politik istikrarın olduğu ülkeler turistler tarafından daha fazla tercih edilirken ekonomik kriz ve terörün yaşandığı istikrarsızlığın ve güvensizliğin yüksek olduğu ülkeler ise turistler tarafından daha az tercih edilmektedir. Bu çalışma da Türkiye’de ekonomik ve politik istikrarın turizm talebi üzerindeki etkisi 2002:01-2015:12 dönemine ait veriler kullanılarak ARDL sınır testi yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Türkiye’de ekonomik istikrar ile turizm talebi arasında pozitif, politik istikrar, enflasyon (TÜFE) ve reel efektif döviz kuru ile turizm talebi arasında negatif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Ekonomik istikrar, politik istikrar, turizm talebi
JEL Sınıflandırması: C22, G32, L83

ABSTRACT

The Effect of Economic and Political Stability on Tourism Demand in Turkey: ARDL Border Test Approach

Tourism has become one of the most developed industries in recent years because it provides advantages in completing under and overground infrastructure investments, eliminates income differences among regions, generates income and

DOI: 10.26650/ISTJCON487102

¹Assist. Prof. Dr., Canakkale Onsekiz Mart University, BUBF, Department of Banking and Finance, Canakkale, Turkey
²Assoc. Prof. Dr., Canakkale Onsekiz Mart University, Biga Faculty of Economics, Department of Economics, Canakkale, Turkey

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Ünzüle KURT,
Canakkale Onsekiz Mart University, BUBF,
Department of Banking and Finance,
Canakkale, Turkey
E-mail/E-posta: unzulekurt17@gmail.com

Date of receipt/Geliş tarihi: 14.09.2018

Date of acceptance/Kabul tarihi: 05.11.2018

Citation/Atrf: Kurt, Ü., & Kılıç, C. (2018).

Türkiye’de ekonomik ve politik istikrarın turizm talebi üzerindeki etkisi: ARDL sınır testi yaklaşımı. *İstanbul İktisat Dergisi - Istanbul Journal of Economics*, 68(2), 243-264.
<https://doi.org/10.26650/ISTJCON487102>

employment, and maintains balance of international payments. Tourism demand is determined by several factors including economic (economic stability, foreign currency, and income distribution), political (political stability, political relations, and international agreements), and social (fashion, crafts, and urbanization) factors. The most important of these are economic and political stability and the environment of confidence these factors generate. Countries with high economic and political stability have more tourist visits, while countries with less economic and political stability receive less tourist demand because of economic downturns and terrorist actions. This study examines the effect of

economic and political stability on tourism demand by using data between the periods of 2002–2015 and the Autoregressive Distributed Lag Bound Test (ARDL) boundary test approach analysis. The results of the analysis suggest a positive relationship between economic stability and tourism demand. Moreover, the study reveals a negative relationship between inflation (consumer price index) and real foreign currency rates.

Keywords: Economic stability, political stability, tourism demand

JEL Codes: C22, G32, L83

EXTENDED ABSTRACT

Tourism is defined as a branch of the service sector in which individuals with sufficient leisure time and purchasing power use their resources in places outside of their residences.

The increase in welfare and leisure time of individuals, due to the conjuncture of economic expansion, occurred after World War II resulted in positive contribution to the development of the tourism sector. Globalization became prevalent in the world in the 1980s and made the barriers of transnational travelling less rigid, which is another important milestone that has increased world tourism. The tourism sector, which has been developing because of these factors, has positively affected many macro economic variables, including the establishment of foreign trade balance, especially in developing countries that are suffering from savings failure. In this context, this study contributes to the development of the tourism sector and, accordingly, the establishment of macro economic balance by increasing tourism demand.

Considering the economic importance of tourism, the factors that affect tourism demand should be emphasized by countries. These include: economic, social, and political and legal factors. In this context, economic factors are national

income, the income elasticity of tourism demand, exchange rates, income distribution, real income per capita, population, transportation, health, advertising, and promotion. Social factors include fashion, pleasure and preferences, leisure time, demographic factors, age, gender, occupation, urbanization, social values, geographical location, and education level. Political and legal factors include political relations, international agreements, and legal regulations. As indicated by these factors, tourism is an all-purpose concept, and its demand is shaped by many all-purpose factors ranging from the general situation of prices in a country to individuals' leisure time, education levels, living spaces, and pleasures and preferences.

When tourism is considered in light of the above-mentioned factors, the number of tourists, 25 million in 1950, reached 675 million in 2000, 1 billion 195 million in 2015, and 1 billion. 326 million in 2017, suggests that tourism is a developing service sector that is becoming more important in the world. When this situation is considered for Turkey, there is a tourism thrust parallel to that in the world in the framework of economic policies. As a reflection of the effect of globalization on developing countries, a liberalization movement in Turkey's economy began after 1980. Many arrangements for the development of the tourism sector were made in this process, starting with the free movement of goods and services. The expected impact of tourism within the framework of these regulations was felt in the 2000s, and the number of tourists and the tourism revenues increased significantly in this period. The tourism sector in Turkey is still encouraged as an economic policy of the country, and it has a high development potential because of the country's natural beauty and cultural diversity. Considering especially the positive effects of tourism revenues on macro economic indicators, tourism should be the main sector in which demand should be kept permanent.

In context of the significant effect of tourism on the economy, the present study aims to reveal elements of stability that affect tourism demand and suggest policy recommendations for the development of the tourism sector as well as contribute to economic development.

The ARDL model was used in the empirical analysis. Factors affecting tourism demand were investigated in the framework of political and economic stability. Results indicated a long-term relationship between economic stability, political stability, real exchange rate and inflation, and tourism demand. Moreover, according to model outcomes, the lack of political stability and increased inflation decrease tourism demand and reduce tourist entries in the country. An increase in economic stability increases tourism demand, whereas an increase in real effective exchange rate decreases tourism demand. According to these results, tourism demand in Turkey is closely related to the inflation rate; an increase in inflation rate decreases tourism demand, and an increase in exchange rate and the value of national currency has a negative impact on tourism. Moreover, different from the information in the current literature, this study finds that an increase in political stability has a negative effect on tourism demand. This result is interpreted in a way which implies that the pressure of political risks increases the real exchange rate and inflation keeps tourism demand permanent, and the tourism demand in Turkey is significantly affected by the value of national currency.

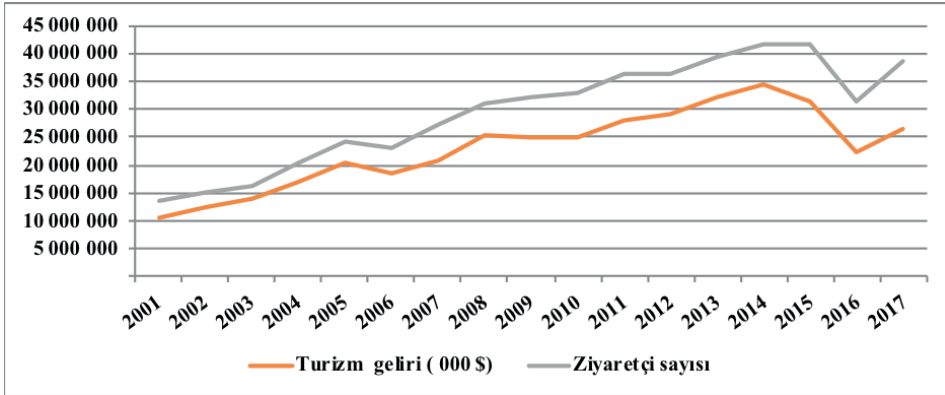
1. Giriş

Dünya da turizm İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelirlerinde meydana gelen artışların bireylerin refah düzeylerini artırması, sivil havacılıktaki gelişmeler ve jet kullanımı, çalışanların sendikal haklarından elde ettikleri düşük çalışma saatleri ve yıllık izin hakkı sonucu boş zamanlarının oluşması, ülkeler arasında oluşan birlikler ve anlaşmaların seyahat özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları hafifletmesi gibi nedenlere bağlı olarak hızla gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak turizm sektörü 1950'li yılların başından itibaren küresel ekonomide en fazla büyüyen ve aynı zamanda da ekonomik krizler, türbülanslar, yoksulluklar, afetler ve küresel toplumda meydana gelen çatışmalardan en az etkilenen sektörlerden birisi olmuştur. Dünya genelinde 1950 yılında 25 milyon olan turist sayısı, 2000 yılında 675 milyona (Ersungur, Doru ve Aslan, 2017, s. 433), 2015 yılında 1.195 milyona ve 2017 yılında da 1.326 milyon turist sayısına ulaşmıştır (World Tourism Organization [UNWTO], 2018, s. 5). Dünya genelinde turist sayısında meydana gelen bu

artışa paralel olarak turizm gelirleri de 1950 yılında 2,1 milyar dolar iken 2000 yılında 495 milyar dolar (Ersungur ve ark., 2017, s. 433), 2015 yılında 1.221 milyar dolar ve 2017 yılında da 1.340 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (UNWTO, 2018, s. 7).

Türkiye’de turizmin gelişim süreci dünya ile benzerlik göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra çıkarılan yasal düzenlemeler ile hükümet politikalarında turizmin önemi artırılmaya çalışılmıştır (Ersungur ve ark., 2017,s.433). Ancak 2000’li yılların başına kadar turizmde gerek ziyaretçi sayısı gerekse de turizm gelirleri bakımından istenilen seviyelere ulaşılamamıştır. 2000’li yılların başından itibaren günümüze kadar geçen süre zarfında gerek ziyaretçi sayısı ve gerekse de turizm gelirleri bakımından önemli artışlar yaşanmıştır. Son yıllarda yaşanan bu gelişimi Grafik 1 yardımıyla incelemek mümkündür.

Grafik 1: Türkiye’de Turizm Geliri ve Ziyaretçi Sayısının Gelişimi (2001-2017)

Kaynak:(TÜİK)

Türkiye’de 2001 yılından günümüze kadar geçen süre zarfında gerek ziyaretçi sayısı ve gerekse de turizm gelirleri bakımından ortalama olarak 3 katlık bir artış yaşanmıştır. Bu artış Türkiye’nin turizmde sahip olduğu avantajlar göz önünde bulundurulduğunda yeterli değildir. Türkiye’nin elinde bulundurduğu avantajlar sayesinde öncelikli olarak ülkesine olan turizm talebini artırması gerekmektedir.

Bir ülkeye yönelik turizm talebini etkileyen çok sayıda faktör vardır. Bunlar; ekonomik (ekonomik istikrar, gelir, nispi döviz kurları, uzaklık, turizm ürününün fiyatı ve esnekliği, konaklama potansiyeli ve arz kapasitesi, reklam ve tanıtım, nüfus, sağlık hizmetleri ve ulaşım), sosyal (moda, zevk ve alışkanlıklar, boş zaman, yaş, cinsiyet, aile yapısı, meslek, kentleşme düzeyi, kültür ve eğitim düzeyi ve toplumsal değer yargıları), psikolojik, politik (politik istikrar) ve yasal faktörlerdir (Bahar ve Kozak, 2013, s. 110–117).

Turizm talebini belirleyen bu çok sayıdaki faktörün her birinin turist gözündeki önemi birbirinden farklıdır. Ancak ekonomik faktörler ve daha sonrasında da politik faktörler daha ağırlıklı öneme sahiptir. Turizm talebini belirleyen ekonomik ve politik faktörlerin başında da hiç şüphesiz tercih edilecek olan ülkenin ekonomisinin ve politikalarının risklerinin düşük yani ekonomik ve politik istikrarının sağlanmış olması gelmektedir. Ekonomik ve politik istikrarı yüksek olan ülkeleri turistler daha güvenilir bulduklarından taleplerini bu ülkeleri tercih ederek kullanmakta ve bu ülkeler diğer rakiplerine göre önemli avantajlar sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 2002:01-2015:12 döneminde Türkiye ekonomisinde yaşanan ekonomik ve politik istikrarın turizm talebi üzerindeki etkisini analiz etmektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ekonomik ve politik istikrar ile turizm talebi arasındaki ilişkiyi sorgulayan ampirik literatür gözden geçirilmiş, üçüncü bölümde veri, yöntem, ekonometrik uygulama ve başlıca bulgulara yer verilmiş ve dördüncü bölümde ise elde edilen sonuçların özetlenmesi, değerlendirme ve öneriler ile çalışma sonlandırılmıştır.

2. Literatür Taraması

Ekonomik ve politik istikrar ya da ekonomik ve politik risklerin turizm talebi üzerindeki etkilerini analiz eden az sayıda ampirik çalışma vardır. Ekonomik ve politik istikrarın/risklerin turizm talebi üzerindeki etkilerini analiz eden çalışmaların büyük bir çoğunluğu ekonomik istikrar/riskler yerine ekonomik krizleri, politik istikrar/riskler yerine de terörü değişken olarak kullanarak bu

değişkenlerin turizm talebi üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak ne tek başına ekonomik krizler ekonomik istikrarı/riskleri temsil edebilmekte ne de terör politik istikrarı/riskleri temsil etmektedir. Ekonomik ve politik istikrar/riskler ekonomik krizler ve terörü de kapsayan çok geniş kapsamlı kavramlardır. Literatür taramasında ekonomik ve politik risklerin turizm talebi üzerindeki etkilerini analiz eden çalışmalar sınırlı olduğundan bu çalışmalar yanında ekonomik krizler ve terörün de turizm talebi üzerindeki etkilerini ele alan çalışmalara da yer verilecektir.

Neumayer (2004) siyasi şiddetin (politik istikrarsızlığın) turizm sektörü üzerindeki etkisini iki farklı panel veri analizi yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Analizinde siyasi alanda uygulanan şiddetin, insan hakları ihlallerinin, çatışmaların ve diğer politik güdümlü şiddet olaylarının turist ağını ve buna bağlı olarak da turizm sektörünü olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Habibi ve Abbasinejad (2011) Malezya'ya 19 Avrupa Ülkesi'nden gelen turistlerin turizm taleplerinin belirleyicilerini 1998-2007 dönemine ait verileri kullanarak panel veri analizi yöntemiyle araştırmıştır. Analizlerinde alışkanlıkların, gelirin, otel odası sayısının ve politik istikrarın Malezya'ya gelen Avrupalı turistlerin turizm taleplerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Öztürk ve Şimşek (2013) Türkiye'ye gelen 770 turiste anket uygulayarak politik istikrarsızlığın turizm talebini üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Analizlerinde yerli turistlerin yabancılara göre politik istikrarsızlıklara daha fazla önem verdiği, kadın turistlerin erkeklere oranla politik istikrarsızlıkları daha fazla dikkate aldığı ve eğitim seviyesindeki ve gelir seviyesindeki artışla politik istikrarsızlıklara verilen önem arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ingram, Tabari ve Watthanakhomprathip (2013) Tayland için anket yöntemini kullanarak politik istikrarsızlık ve turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analizlerinde politik istikrarsızlığın turizm talebi üzerinde önemli bir belirleyici olduğu ve turizm gelirlerinin sürdürülebilirliği için politik istikrarın sağlanmasının önem arz ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Yap ve Saha (2013) seçilmiş 139 ülke için 1999-2009 dönemine ait verileri kullanarak politik istikrarsızlık, terör ve yolsuzluk ile turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yardımıyla araştırmışlardır. Araştırmalarında politik istikrarsızlığı ve terörün turizm gelirleri üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Saha ve Yap (2014) 139 ülkede 1999-2009 dönemine ait yıllık verileri kullanarak politik istikrarsızlık ve terörün turizm sektörünün gelişimi üzerindeki etkilerini panel veri analizi yardımıyla incelemişlerdir. Çalışmalarında politik istikrarsızlığın ve terörün turizm sektörünün gelişimi üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu ve bunun yanında politik istikrarsızlığın etkisinin teröre göre daha geniş ve etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özcan (2015) Türkiye'ye en çok turist gelen ilk 20 ülkenin 1995-2011 dönemine ait verilerini kullanarak Türkiye'de turizm gelirinın makroekonomik belirleyicilerini panel veri analizi yöntemi yardımıyla test etmiştir. Çalışmasında Türkiye'nin turizm gelirinın belirleyicilerinin; GSYH, fiyat düzeyi, reel döviz kuru ve politik istikrar olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Karacuka ve Çelik (2015) Türkiye'nin 26 adet düzey 2 bölgesi için 2001-2012 dönemine ait verileri kullanarak turizm talebinin belirleyicilerini Mekansal Hata-Rastsal Etkiler Panel Modeli yardımıyla tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmalarında turist gönderen ülkelerin gelir düzeyleri ile reel döviz kurunun turizm talebi üzerinde oldukça yüksek, turizm sektörüne yönelik kamusal nitelikli sabit sermaye yatırımlarının ise düşük olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü etkilerinin olduğunu buna karşılık Güney Doğu Anadolu bölgesinde yaklaşık 30 yıldır süregelen terör faaliyetlerinin turizm talebi üzerinde herhangi bir saptırıcı etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Akınıc ve Yılmaz (2015) gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için 2002-2011 dönemine ait verileri kullanarak uluslararası terörizm, turizm harcamaları, ülkeye gelen turist sayısı ve turizm gelirleri arasındaki ilişkileri dengesiz panel veri analizi yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Çalışmalarında

bütün ülke gruplarında uluslararası terörizmin turizm üzerinde güçlü bir negatif etkiye sahip olduğunun, ancak gelişmiş ülkelerdeki turizm düzeyinin diğer ülke gruplarına kıyasla uluslararası terörizmden daha az etkilendiği sonucuna ulaşımlardır. Bunlara ek olarak çalışmalarının tahmin sonuçlarını desteklemek amacıyla gelişmiş ülkelerde sosyal barışın turizm üzerindeki etkilerini de araştırmışlar ve sosyal barış sürecinin turizm üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Muzindutsi ve Manaliyo (2016) Güney Afrika için Ocak 2007-Aralık 2015 dönemine ait verileri kullanılarak kısa ve uzun dönemde politik risk ile turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi ARDL (The Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımı ile analiz etmişlerdir. Analizlerinde kısa dönemde politik risk ile turizm gelirleri arasında bir ilişkinin olmadığı, uzun dönemde ise iki değişken arasında ilişkinin var olduğu sonucuna varmışlardır.

Serçek ve Serçek (2016) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 2009-2014 dönemine ait verileri kullanarak terörün turist sayısı üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Analizlerinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan terörün turist sayısı ve buna bağlı olarak da turizm sektörü üzerine olumsuz etkiler yarattığı sonucuna ulaşımlardır.

Gallego, Nadal ve Fourie (2016) 171 ülkenin 1995-2013 dönemine ait verilerini kullanarak terörizm, suç ve yolsuzluğun turizm (turist sayısı) üzerindeki etkilerini panel veri analizi yöntemini kullanarak araştırmışlardır. Çalışmalarında terörizm ve suçun turist sayısı üzerinde olumsuz etkileri olduğu buna karşılık yolsuzluğun turist sayısı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşımlardır.

Ersungur ve arkadaşları (2017) Türkiye'ye en çok turist gelen ilk 22 ülkenin 2000-2014 dönemine ait verilerini kullanılarak Türkiye'de turizm talebinin sosyo-ekonomik belirleyicilerini panel veri analizi yöntemini kullanarak test etmişlerdir. Analizlerinde Türkiye'nin turizm talebinin sosyo-ekonomik belirleyicilerinin; gelir, turist gönderen ülkenin göreceli fiyat düzeyi, reel döviz kuru, kişi başına turizm harcamaları ve turist gönderen ülkenin politik istikrarı olduğu sonucuna ulaşımlardır.

Rodosthenous (2017) Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizin turizm sektörünü nasıl etkilediğini elektronik ortamdaki bir anket yardımıyla analiz etmiştir. Anketleri iç otellerden gelen yöneticiler, Yunanistan'ı daha önce ziyaret etmiş olan Birleşik Krallık'tan gelen turistler ve Yunanistan'da yaşayan Yunan vatandaşlarına uygulamıştır. Uygulamasında esnekliği ve çeşitlendirilmiş uluslararası kaynak pazarları nedeniyle Yunan turizm sektörünün yaşanan ekonomik krizden ve buna bağlı olarak oluşan ekonomik istikrarsızlıktan diğer sektörlerden daha az etkilendiği sonucuna ulaşmıştır.

Habibi (2017) Malezya'ya 33 ülkeden gelen turistlerin turizm taleplerinin ekonomik ve ekonomik olmayan belirleyicilerini 2000-2012 dönemine ait verileri kullanarak panel veri analizi yardımıyla araştırmıştır. Çalışmasında gelir, otel odası sayısının ve politik istikrarın turizm talebini olumlu yönde turizm fiyatlarının ise turizm talebini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Bayramov ve Abdullayev (2018) Türkiye'de 2002-2015 dönemine ait verileri kullanarak siyasi çatışmalar (politik istikrarsızlık) ve terörün turizm üzerindeki etkisini ekonometrik olarak analiz etmişlerdir. Analizlerinde siyasi çatışmalar ve terörün turizm sektörünün büyümesi ile negatif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ekonomik ve politik istikrarın, ekonomik krizlerin ve terörün turizm talebi üzerindeki etkilerini konu alan ampirik literatür genel olarak değerlendirildiğinde ekonomik ve politik istikrarın turizm talebini pozitif, ekonomik krizlerin ve terörün ise turizm talebi üzerinde negatif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

3. Ekonometrik Analiz

3.1. Veri ve Model

Ekonometrik analizde Türkiye ekonomisinde yaşanan ekonomik ve politik istikrarın turizm talebi üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda ekonometrik analizde bağımlı değişken olarak turizm talebini temsil

etmesi bakımından gelen yabancı turist sayısı kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler olarak ise ekonomik istikrar, politik istikrar, enflasyon (TÜFE) ve reel efektif döviz kuru modele dahil edilmiştir.

Ekonometrik analiz periyodu, 2002:01-2015:12 dönemini kapsamaktadır. Analizde aylık veriler kullanılmıştır. Ekonometrik analiz dönemine ait verilere dört farklı kaynaktan ulaşılmıştır. Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı verisi T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın turizm istatistikleri veri tabanından , ekonomik ve politik istikrar verisi güvenilirliği kabul edilmiş Politik Risk Grubu (PRS Group) tarafından hazırlanan "Uluslararası Ülke Risk Rehberi" (ICRG)'nden, enflasyon (TÜFE) verisi Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nun veri tabanından ve reel efektif döviz kuruna (2010=100) ait veriler ise Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) veri tabanından elde edilmiştir.

Türkiye ekonomisinde yaşanan ekonomik ve politik istikrarın turizm talebi üzerindeki etkisi analiz etmek için model aşağıdaki gibi kurulmuştur;

$$TT_t = \beta_0 + \beta_1 E_t + \beta_2 P_t + \beta_3 ENF_t + \beta_4 REDK_t + \epsilon_t \quad (1)$$

Modelde kullanılan değişkenlerin kısaltmaları ve temsil ettikleri değişkenlerin ismi; TT: Turizm Talebi (modele logaritması alınarak dahil edilmiştir), E: Ekonomik İstikrar, P: Politik İstikrar, ENF: Enflasyon, REDK: Reel Efektif Döviz Kuru ve ϵ kavramı ise hata terimlerini göstermektedir.

3.2. Yöntem

Değişkenler arası uzun dönem ilişkilerin araştırılmasında kullanılan eşbütünleşme testleri değişkenlerin durağanlık durumlarını dikkate alarak geliştirilmiştir. Literatürde yaygın olarak Johenson eş bütünleşme testi ve Engle Granger eş bütünleşme testi değişkenlerin aynı düzeyde birim kök içermesi bir başka ifade ile değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmaları durumunda aralarındaki uzun dönemli ilişkileri tespit etmek üzere geliştirilmiştir. Buna karşın değişkenlerin farklı düzeylerde durağan olmaları durumunda oluşan model

sorunlarını gidermek üzere ARDL modeli geliştirilmiştir. ARDL modeli farklı düzeyde birim kök içeren değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkilerini açıklayabilmektedir.

Peseran, Shin ve Smith tarafından geliştirilen ARDL modeli değişkenlerin düzey değerlerinde $I(0)$, birinci farklarında $I(1)$ ve düzey değer–birinci fark durumlarında aralarındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri açıklamaktadır. Değişkenlerin uzun dönem değerlerini kısıtsız olarak ifade eden hata düzeltme mekanizması çerçevesinde tahmin edilen model aşağıdaki gibidir (Esen, Yıldırım ve Kostakoğlu, 2012, s. 256).

$$Y_T = \varphi_0 + \sum_{i=1}^m \varphi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \varphi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \dots + \sum_{i=0}^r \varphi_{ki} \Delta X_{kt-i} + u_t$$

$$Y_T = \varphi_0 + \sum_{i=1}^m \varphi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \varphi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \dots + \sum_{i=0}^r \varphi_{ki} \Delta X_{kt-i} + \mu ecm_{t-1} + u_t$$

Kısa dönem modeline uzun dönem modelinin gecikmeli değeri eklenmektedir. Hata düzeltme mekanizması kısa dönem dengesizliklerin uzun dönemde dengelenme durumunu göstermektedir.

ARDL modelinde izlenecek olan sınır testi denklemleri aşağıdaki gibidir.

$$\Delta Y_T = \varphi_0 + \sum_{i=1}^m \varphi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \varphi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \sum_{i=0}^r \varphi_{ki} \Delta X_{kt-i} + \varepsilon_1 Y_{t-1} + \varepsilon_2 X_{1t-1} + \dots + \varepsilon_k X_{kt-1} + u_t$$

Denklemlerde φ ; sabit terimi, Δ ; fark terimi, u ; hata terimini temsil etmektedir. Modelde eşbütünleşmenin sorgulanabilmesi için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Gecikme uzunlukları Akaike ve Swartz kriteri ile belirlendikten sonra model EKK yöntemi ile tahmin edilebilir. ARDL modelinde eşbütünleşme ilişkisinin varlığı aşağıdaki hipotezler ile sorgulanmaktadır.

$$H_0 : \varepsilon_1 = \varepsilon_2 = \dots = \varepsilon_k = 0 \rightarrow \text{Eşbütünleşme yoktur.}$$

$$H_1 : \varepsilon_1 \neq \varepsilon_2 \neq \dots \neq \varepsilon_k \neq 0 \rightarrow \text{Eşbütünleşme vardır.}$$

Hipotez testlerinin sınanması için F testleri asimptotik kritik değerleri ile karşılaştırılır. Alt ve üst sınırlar belirlenerek yapılan değerlendirmede, ($ALT DEĞER > F$) ise eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı boş hipotezi kabul edilmekte ve değişkenler arası eşbütünleşme ilişkisi olmadığı anlaşılmaktadır. ($ÜST DEĞER < F$) ise boş hipotezi reddedilerek değişkenler arası eşbütünleşme ilişkisinin varlığı anlaşılmaktadır. ($ALT DEĞER > F > ÜST DEĞER$) olarak hesaplanırsa kararsızlık bölgesinde kalınarak eşbütünleşme ilişkisinin varlığı hakkında yargıya varılamayacaktır.

Analizde kullanılacak model tespiti için ilk aşama değişkenlerin birim kök içerip içermediklerinin tespit edilmesidir. ARDL model değişkenlerin birim kök içerip içermediklerine bakılmaksızın kullanılan bir modeldir. Ancak serilerin ikinci düzeyde durağan olmaları modelin kullanılmasına engel teşkil etmektedir. Bu bağlamda birim kök testleri ikinci düzeyde birim kök içeren değişkenin varlığını tespit etmek için uygulanmaktadır (Pata, Yurtkuran ve Kalça, 2016, s. 265).

Dickey Fuller (DF) (1979) birim kök testi, analize konu olan serilerde birim kökün olup olmadığını araştırmada kullanılan bir yöntemdir. Başka bir ifade ile bu test zaman serisi değişkenlerinin otoregresif süreçle (AR) oluşturulup oluşturulamayacağını göstermektedir.

Dickey ve Fuller (1981), çalışması ile hata terimleri arasında kolerasyonun varlığından hareketle modele bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini dahil ederek ADF testini ortaya koymuşlardır. ADF için oluşturulan sabitsiz, sabitli ve sabitli trendli üç model tasarlanmıştır.

$$Sabitsiz - Trendsiz Model : \Delta Y_t = \gamma Y(t-1) + ut$$

$$Sabitli - Trendsiz Model : \Delta Y_t = a + \gamma Y(t-1) + u$$

$$Sabitli - Trendli Model : \Delta Y_t = a + bt + \gamma Y(t-1) + ut$$

Modeller bağlamında serilerin birim kök içirme durumları aşağıdaki hipotezler çerçevesinde sorgulanmaktadır.

$H_0: \gamma = 0$ ($p = 1$), seri birim kök içermektedir.

$H_1: \gamma < 0$ ($p < 1$), seri birim kök içermemektedir.

H_0 hipotezinin reddedilmesi durumunda seriler birim kök içermez ve durağandır. H_1 hipotezinin reddedilmesi durumunda ise seriler birim kök içerir ve durağan değildir. Bu durumda serilere fark alma işlemi uygulanarak birim kök içerme durumları tekrar test edilir.

Bir diğer birim kök testi olan Philips ve Perron (1988) çalışmasında DF testi ve Genelleştirilmiş DF testinin temel varsayımları olan hata terimlerinin rassal yürüyüş halinde kabul edilmesi ve eş-varyans olması sorunlarını modele hata terimlerini düzeltmeyi içeren ve parametrik olmayan bir ekleme yaparak gidermektedir. Bu bağlamda PP modelleri sabitsiz, sabitli ve sabitli ve eğim katsayılı olmak üzere üç şekilde kurulmaktadır.

Sabitsiz Model : $Y_t = \delta Y(t-1) + ut$

Sabitsiz Model : $Y_t = \beta_1 + \delta Y(t-1) + ut$

Sabitli ve Eğim Katsayılı Model : $Y_t = \beta_1 + \delta Y(t-1) + \beta_2(t - T/2) + ut$

PP testi, DF testinin kullandığı kritik değerleri kullanmaktadır. Hipotez testi DF testinde sınıandığı gibi kurulmaktadır.

$H_0: \gamma = 0$, seri birim kök içermektedir.

$H_1: \gamma < 0$, seri birim kök içermemektedir.

H_0 hipotezinin kabul edildiği durumda seri durağan değildir. H_1 hipotezi kabul edildiğinde ise seriler durağandır.

3.3. Modele ait Ön Testler

Zaman serilerinde model kurulmadan önce hangi test yönteminin kullanılacağı birim kök testleri aracılığıyla serilerin durağanlıkları araştırılmaktadır. Adından modelin gecikme uzunlukları tahmin edilir. Çalışmada birim kök testi olarak ADF

(Genişletilmiş Dickey Fuller) ve PP (Phillips Perron) testleri kullanılmıştır. Modele ait uygun gecikme uzunlukları ise AIC (Akaike Information Criteria) dikkate alınarak hesaplanmıştır.

3.3.1. Birim Kök Testleri

Zaman serisi analizlerinde birinci aşama serilerin durağanlıklarının test edilmesidir. Çalışmaya ait serilerin durağanlık testleri ADF ve PP yöntemleri ile yapılmıştır. İlgili birim kök testi sonuçları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Birim Kök Test Sonuçları

		ADF		PP	
		Sabitli	Sabitli/Trendli	Sabitli	Sabitli/Trendli
LTT	I(0)	-1.997045 (0.2880)	-1.677240 (0.7564)	-4.899251 (0.0001)*	-5.658688 (0.0000)*
	I(1)	-4.55226 (0.0002)*	-4.856675 (0.0006)*	-4.899251 (0.0001)*	-5.658688 (0.0000)
Ei	I(0)	-2.098725 (0.2456)	-2.503025 (0.3264)	-2.203288 (0.2060)	2.958839 (0.1471)
	I(1)	-12.33452 (0.0000)*	-12.32166 (0.0000)*	-15.27351 (0.0000)*	-15.77510 (0.0000)*
Pi	I(0)	-0.843589 (0.8036)	-2.613189 (0.2751)	-0.772029 (0.8239)	-2.574259 (0.2927)
	I(1)	-12.66705 (0.0000)*	-12.73893 (0.0000)*	-12.67003 (0.0000)*	-12.76543 (0.0000).
REDK	I(0)	-2.930957 (0.0440)**	-2.934383 (0.1545)	-2.430366 (0.1350)	-2.316830 (0.4222)
	I(1)	-9.404636 (0.0000)*	-9.424903 (0.0000)*	-9.451488 (0.0000)*	-9.453278 (0.0000)*
ENF	I(0)	-10.41869 (0.0000)*	-8.927640 (0.0000)*	-4.386141 (0.0004)*	-2.874570 (0.1735)
	I(1)	-10.41869 (0.0000)*	-8.927640 (0.0000)*	-5.068894 (0.0000)*	-6.378065 (0.0000)*

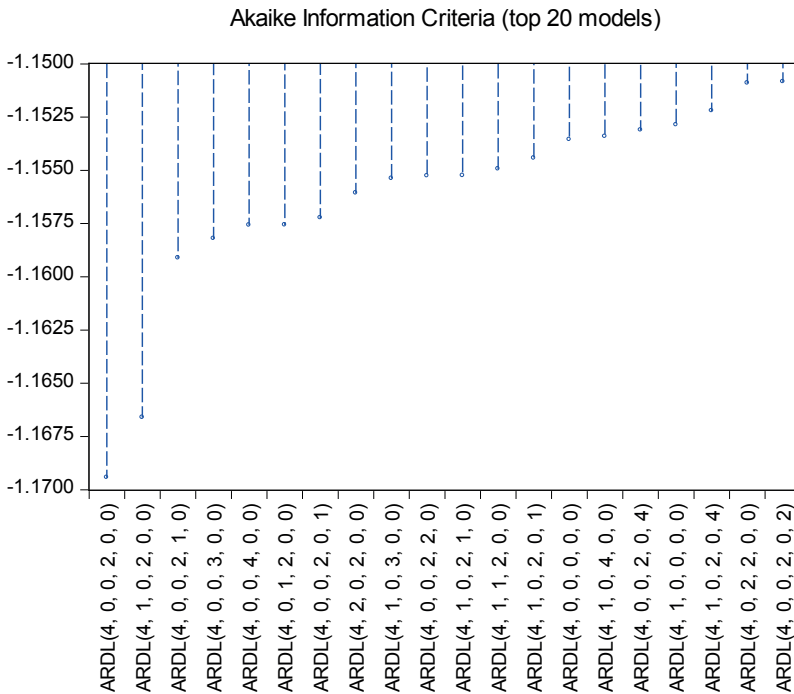
*: 0.01, **:0.05 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Birim kök test sonuçları ADF testi sonuçları bağlamında değerlendirildiğinde reel efektif döviz kuru değişkenine ait sabitli model hariç diğer değişkenlerin birinci farklarında durağan oldukları, düzey değerlerinde durağan olmadıkları anlaşılmaktadır. Reel efektif döviz kuru ise sabitli modelde 0.05 anlamlılık düzeyinde düzey değerinde durağandır. PP birim kök test sonuçları

değerlendirildiğinde ise turizm talebi değişkeni hem sabitli hem trendli modelde düzey değerinde, reel efektif döviz kuru sabitli modelde düzey değerinde durağandır. Modelde ki diğer değişkenler ise düzey değerlerinde birim kök içermekte, birinci farklarında durağan duruma geçmektedirler. Bu sonuçlar serilerin farklı düzeylerde birim kök içerdiklerini aynı zamanda birinci farklarında birim kökten arındıklarını ve durağanlaştıklarını göstermektedir. Bu bağlamda çalışmada ARDL modeli kurulmasının önünde bir engel olmadığı anlaşılmaktadır.

3.3.2. Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

ARDL modeli için ikinci ön koşul uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesidir. Bu bağlamda AIC kriteri dikkate alınarak elde edilen sonuçlar Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Gecikme Uzunlukları

Gecikme uzunluğunun belirlenmesi için AIC kriteri çerçevesinde 20 alternatif model Şekil 1'de yer almaktadır. Buna göre en düşük değere sahip (4,0,0,2,0,0) modeli tahmin için uygun model olarak seçilmiştir.

3.4. Analiz Bulguları

ARDL model tahmininde ilk aşama değişkenler arası eşbütünlüşme ilişkisinin tespiti için sınır testi yapılmasıdır. Bu bağlamda uygulanan sınır testi sonuçları ve modele ait tanısallık test sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Sınır Testi Sonuçları

Sınır Testi Sonuçları		
Hesaplanan F İstatistik Değeri	41.23934	
Tablo Kritik Değerleri	I(0)	I(1)
%10	2.08	3
%5	2.39	3.38
%1	3.06	4.15
Tanısal Test Sonuçları		
Breusch-Goldfrey LM test İstatistik değeri	2.019131*	
Jarque Bera İstatistik değeri	8.011581*	
Heteroskedasticity Testi ARCH İstatistik değeri	0.431471*	
Ransey Reset Test İstatistik değeri	0.742098*	

*: 0.01 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Breusch-Goldfrey LM testi modelde otokorelasyonun varlığını sınamaktadır. Jarque Bera testi normal dağılım sorununun varlığını sınamaktadır. Heteroskedasticity Testi değişen varyans sorununun varlığını sınamaktadır. Ransey Reset Testi Model kurma hatasının varlığını sınamaktadır.

Sınır testi ile hesaplanan F istatistik değeri 41.23934 tablo üst kritik değerleri ile karşılaştırıldığında 0.01 anlamlılık düzeyinde tablo kritik değeri 4.15'ten büyüktür. Bu durumda; $H_1 : \varepsilon_1 \neq \varepsilon_2 \neq \dots \neq \varepsilon_k \neq 0 \rightarrow$ Eşbütünlüşme vardır. Hipotezi kabul edilmekte ve değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin varlığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Kurulan modele ait tanısal test sonuçları değerlendirildiğinde modelde otokorelasyon, değişen varyans, normal dağılım ve model kurma hatası sorunlarının olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu eşbütünlüşme ilişkisinin varlığı uzun dönem katsayılarının tahmin edilmesini ve hata düzeltme modelinin kurulmasına imkan sağlamaktadır. Bu bağlamda oluşturulan uzun dönem model sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Uzun Dönem Model Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Std.Hata	t-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Pİ	-0.031299	0.003854	-8.120895	0.0000*
Eİ	0.006927	0.009750	0.710434	0.4785
ENF	-0.018281	0.002714	-6.734886	0.0000*
REDK	-0.001438	0.002827	-0.508744	0.6117
SER01	0.094704	0.050849	1.862466	0.0645
C	16.389973	0.531798	30.819898	0.0000

*: 0.01 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Uzun dönem model sonuçlarına göre, politik istikrar ve enflasyon ile turizm talebi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif ilişki tespit edilmiştir. Buna karşın turizm talebi ile ekonomik istikrar arasında pozitif yönlü, reel efektif döviz kuru arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamsız ilişki bulunmuştur. Buna göre, politik istikrar ve enflasyon artışı ülkeye yönelik turizm talebini düşürerek ülkeye turist girişini azaltmakta, ekonomik istikrar artışı turizm talebini arttırmakta ve reel efektif döviz kuru artışı ise turizm talebini azaltmaktadır.

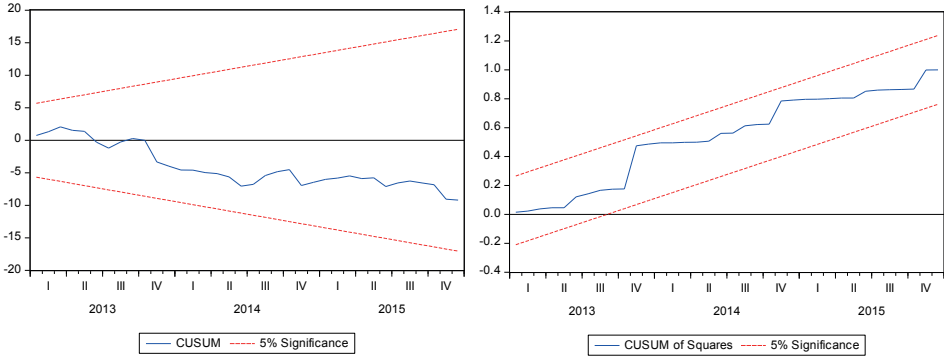
Modelde kısa dönemde meydana gelen dengesizliklerin uzun dönemde giderilme durumunu gösteren hata düzeltme modeli sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Std.Hata	t-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
D(LOGTT(-1))	0.251909	0.044075	5.715457	0.0000
D(LOGTT(-2))	0.779325	0.048654	16.017653	0.0000
D(LOGTT(-3))	0.473202	0.069159	6.842201	0.0000
D(Pİ)	-0.034040	0.010984	-3.099232	0.0023
D(Eİ)	0.007829	0.009932	0.788242	0.4318
D(ENF)	-0.082449	0.037301	-2.210403	0.0286
D(ENF(-1))	0.091698	0.037367	2.453998	0.0153
D(REDK)	-0.002355	0.003819	-0.616621	0.5384
D(SER01)	0.060750	0.130801	0.464447	0.6430
CointEq(-1)	-0.699165	0.039679	-17.620463	0.0000

Hata düzeltme modeli çerçevesinde tahmin edilen hata düzeltme katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve negatif işaretlidir. Bu bulgu modelde meydana gelen kısa dönem dengesizliklerin uzun dönemde giderildiğini göstermektedir.

CUSUM testinde ardışık hataların tahmininin uzun dönemde aynı işaretli olması ve uzun süre aynı görünümde kalması belirsizliği ifade etmektedir. Modele ait CUSUM test sonuçları Şekil 2'de yer almaktadır.

Şekil 2: CUSUM Test Sonuçları

CUSUM test grafiği %5 aralığından sapma olmaması ve değerlerin zamanla değişen işaretli olması modelde yapısal kırılmanın olmadığını göstermektedir.

CUSUM sq test grafiği ardışık hata kareleri ile hesaplanmakta ve belirlenen güven aralığında yapısal kırılmanın olup olmadığını göstermektedir. Şekil 2 sağ panelinde yer alan CUSUM sq belirlenen güven aralığında yapısal kırılmanın olmadığını göstermektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Turizm bireylerin boş zamanlarını ve tasarruflarını değerlendirme aracı olarak ortaya çıkmış, makro çerçevede ülkeye ekonomik ve sosyal birçok getirisi olan bir kavramdır. Dünyada özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve 1980'li yıllardan itibaren oldukça yaygınlaşan küreselleşme kavramı ile bireylerin, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı hususunda önemli bir gelişme olmuştur. Küreselleşmenin temelinde yer alan sınır dışı imkanlardan yararlanabilme, küresel bir köy inşası ve üretilen tüm mal ve hizmetlerin tüm bireyler tarafından tüketilebilme imkanının sağlanması anlayışı ülkelerde turizm sektörünün gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

Turizm sektörünün ekonomik dinamikler üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde sahip olunan doğal güzellikler ekonominin ihtiyacı olan talebin canlandırılmasında aracılık edebilmektedir. Türkiye coğrafi konumu dolayısıyla turizm için uygun imkan ve seçeneklere sahip bir ülkedir. Dolayısıyla enflasyon, dış ticaret dengesi, istihdam gibi önemli makroekonomik göstergeler üzerinde olumlu etki yaratma gücüne sahip bir hizmet sektörü kolu olarak turizm sektörüne önem verilmesi Türkiye ekonomisi için özellikle önemlidir. Türkiye ekonomisinde dövizle bağlı yaşanan krizlerin sıklığı da dikkate alındığında ülkeye döviz girişini sağlama noktasında turizmin önemi artmaktadır. Bu bağlamda çalışmada Türkiye'de turizm talebini etkileyen faktörlerin tespiti önemli bulunmuştur.

Çalışmada ekonomik ve politik istikrarın turizm talebi üzerindeki etkisi ARDL modeli yardımı ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Analiz sonuçları uzun dönemde politik ve ekonomik istikrarın turizm talebi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanında modelde yer alan reel efektif döviz kuru ve enflasyon oranı da uzun dönemde turizm talebini etkileyen faktörler arasındadır. Modelde değişkenlere ait katsayılar ve bu katsayıların işaretleri incelendiğinde enflasyon ve politik istikrarın turizm talebi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif olduğu, ekonomik istikrar ve reel efektif döviz kurunun ise sırası ile pozitif ve negatif olmak üzere istatistiksel olarak anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Analiz sonucunda ulaşılan bulgular değerlendirildiğinde Türkiye'de turizm talebinin enflasyon oranı ile yakın ilişkide olduğu, enflasyon artışının turizm talebini düşürdüğünü yine aynı doğrultuda reel efektif döviz kuru artışı ile ulusal paranın değerindeki artışın turizm talebi üzerinde olumsuz etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında politik istikrar artışının turizm talebi üzerindeki olumsuz etkisi literatürden farklı olarak elde edilen bir bulgudur. Bu sonuç ise politik risk artışının reel kur ve enflasyon üzerindeki artış baskısı turizm talebini canlı tutmakta ve Türkiye'deki turizm talebinin ülke parasının değerinden önemli derecede etkilendiği biçimde yorumlanmaktadır. Diğer taraftan ülkede yaşanan politik istikrar sorunlarının insanların turizm talebini etkileyecek nitelikte (can güvenliklerini tehlikeye düşürücü) olmadığı daha çok ülkede politik istikrar

sorunlarının para piyasasını etkilediği bu durumda ülke parasının değerini düşürerek turizm talebinde olumsuz etki yaratmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de ulusal para değerindeki makul düşüşler turizm talebini canlandırmakta, etkileşim olarak değerlendirildiğinde turizm talebi artışının ulusal para talebini dengeleyici bir unsur olarak kullanılmasını sağlayabilecektir. Zira ulusal paranın değerindeki düşme çalışmanın bir sonucu olarak turizm talebini arttırmaktadır. Artan turizm talebi ise ülkeye döviz girişini arttırarak ulusal paranın değerindeki dengelenmeye katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla başlangıçta düşük olan ulusal para değeri turizm talebi kullanılarak dengelenmiş olacaktır. Öte yandan sağlanan ekonomik istikrar çalışmanın bir diğer sonucu olarak turizm talebini arttırıcı etki yaratacaktır.

Kaynakça

- Akinci, M. ve Yılmaz, Ö. (2015). Bir turizm krizi olarak uluslararası terörizm: Ülke grupları itibariyle panel veri analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 51–76.
- Bahar, O. ve Kozak, M.(2013). *Turizm ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Bayramov, E.,& Abdullayev, A (2018). Effects of political conflict and terrorism on tourism: How crisis has challenged Turkey’s tourism development. In B. Udvari & É. Voszka (Eds.), *Challenges in national and international economic policies* (pp. 160–175). Sgezed: University of Szeged, Doctoral School in Economics.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A.(1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root tests. *Econometrica*, 49(4), 1057–1072.
- Ersungur, M., Doru, Ö. ve Aslan, M. B. (2017).Türkiye’ye yönelik uluslararası turizm talebinin sosyo-ekonomik belirleyicileri: Panel veri analiz. *International Conference On Eurasian Economies-Session 4C: Sektörel Analizler*, 433–441.
- Esen, E., Yıldırım, S. ve Kostakoğlu, F. (2012). Felstein - Horioka hipotezinin Türkiye ekonomisi için sınanması: ARDL modeli uygulaması, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 251–267.
- Gallego, M. S., Nadal, J. R.,& Fourie, J. (2016). *The effects of terrorism, crime and corruption on tourism. XIX Congreso AECIT*, Adeje, Tenerife, Spain.
- Habibi, F., & Abbasinejad, H. (2011). Dynamic panel data analysis of European tourism demand in Malaysia. *Iranian Economic Review*, 15(29), 27–41.
- Habibi, F. (2017). The determinants of inbound tourism to Malaysia: A panel data analysis. *Current Issues in Tourism*, 20(9), 909–930.

- Ingram, H., Tabari, S., & Watthanakhomprathip, W. (2013). The impact of political instability on tourism: Case of Thailand. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 5(1), 92–103.
- Karacuka, M. ve Çelik, N. (2015). Turizm talebi belirleyicilerinin mekansal perspektiften değerlendirilmesi: Türkiye İBBS 2 örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(610), 9–20.
- Muzindutsi, P. F., & Manaliyo, J. C. (2016). Effect of political risk shocks on tourism revenue in South Africa: Time series analysis. *International Journal of Business And Management Studies*, 8(2), 169–186.
- Neumayer, E. (2004). The impact of political violence on tourism: Dynamic cross-national estimation. *The Journal of Conflict Resolution*, 48(2), 259–281.
- Özcan, C. C. (2015). Türkiye'de turizm gelirinin makroekonomik belirleyicileri: Panel veri analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 203–220.
- Öztürk, Y. ve Şimşek, E. (2013). Politik istikrarsızlıkların turistlerin destinasyon seçimine etkisi üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(29), 15–25.
- Pata, U. K., Yurtkuran, S. ve Kalça, A. (2016). Türkiye'de enerji tüketimi ve ekonomik büyüme. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(2), 265–266.
- Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Test for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346.
- Rodosthenous, N. (2017). The impact of the economic crisis on tourism; The case of Greece. *Laurea University of Applied Sciences*, Degree Programme in Business Management, Bachelor's Thesis, Greece.
- Saha, S., & Yap, G. (2014). The moderation effects of political instability and terrorism on tourism development: A cross-country panel analysis. *Journal of Travel Research*, 53(4), 509–521.
- Serçek, G. Ö. ve Serçek, S. (2016). Turizm sektörünün gelişmesi önündeki engel: Terörizm. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42(3), 431–444.
- T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı. (2018). *İstatistikler-turizm istatistikleri*. Erişim adresi: <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR-50930/istatistikler.html>
- World Tourism Organization. (2018). *Tourism highlights 2018 edition*. Retrieved from <https://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>
- Yap, G., & Saha, S. (2013). Do political instability, terrorism, and corruption have deterring effects on tourism development even in the presence of Unesco heritage? A cross-country panel estimate. *Tourism Analysis*, 18, 587–599.

Türkiye'nin Su Güvenliğine Sosyal İnşacı Bir Yaklaşım

Senem K. DIŞKAYA¹

ÖZ

Su ve su güvenliği; artan toplumsal, ekonomik, siyasal ve çevresel etkileri ile giderek daha önemli hale gelmektedir. Su, insan neslinin ve doğanın devamının yanı sıra ekonomik kalkınma ve sosyo-politik istikrarın sağlanmasında belirgin bir yere sahiptir ve gıda güvenliği, enerji güvenliği ve ulusal güvenlikle doğrudan bağlantılıdır. Bu çalışmada, Türkiye'nin su güvenliği, Fırat ve Dicle Nehirleri Havzasıyla ilgili su sorunu odağında, sosyal inşacı perspektifle mikro yapıda analiz edilmektedir. Mikro yapıda, öznelarası sürecin su sorununda ve su politikalarını şekillendirmedeki etkisi gösterilerek uluslararası politik ekonomiyle ilgili literatüre katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Türkiye'nin su güvenliği sosyal inşacı perspektifle analiz edildiğinde, Fırat ve Dicle Havzasında kıyıdaş ülkelerle yaşanan su sorununda, aktörlerin kimlik ve çıkarlarının yanı sıra öznelarası anlayışlarının da etkili olduğu görülmektedir. Yapılan analiz, suyla ilgili kararların, özellikle su kaynaklarına etkileri nedeniyle, öznelarası anlayışlardan bağımsız ve taraflar arası doğru iletişim ve işbirliğini artıracak şekilde alınması gerektiğini göstermektedir. Ortadoğu bazı dış güçlerin jeopolitik ve ekonomik çıkarlarının bulunduğu riskli bir bölge olduğu için, suyla ilgili kararların öznelarası anlayışlardan bağımsız şekilde alınması çok önemlidir. Ülkelerarası iletişim objektif şekilde, karşılıklı fayda artırımı ve su kaynaklarının korunması doğrultusunda sağlanırsa, gelecekte yanlış yorumların oluşturabileceği çatışmalar ve dış müdahale riskleri engellenip su kaynakları korunabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Su güvenliği, sosyal inşacı analiz, Türkiye
Jel Sınıflandırması: F5, Q25, F52

ABSTRACT

A Social Constructivist Approach to Turkey's Water Security
Water and water security are becoming increasingly important with their growing social, economic, political and environmental impacts. Water is essential in the continuation of nature and human generation as well as in economic development and sociopolitical stability, and it is directly linked to food security,

DOI: 10.26650/ISTJCON487103

¹Dr.

Corresponding author/Sorumlu yazar:
Senem K. DIŞKAYA,
Yeşilköy/İstanbul, Turkey
E-mail/E-posta: senemdis@hotmail.com

Date of receipt/Geliş tarihi: 14.09.2018
Date of acceptance/Kabul tarihi: 01.11.2018

Citation/Atf: Dişkaya, S. K. (2018). Türkiye'nin su güvenliğine sosyal inşacı bir yaklaşım. *Istanbul İktisat Dergisi - Istanbul Journal of Economics*, 68(2), 265-300.
<https://doi.org/10.26650/ISTJCON487103>

energy security and national security. In this study, Turkey's water security issue, with a focus on the Euphrates and Tigris Basin, is analyzed at a micro-structure using a social constructive perspective to contribute to the related literature on the international political economy. When Turkey's water security is analyzed at the micro-structure, it is seen that identities, interests and intersubjective understandings of the actors are effective in the water security issue at the Euphrates and Tigris Basin. The analysis shows that water-related decisions should be taken independently from the intersubjective understandings, with correct

communication and cooperation, due to their impact on water resources. This is crucial as the Middle East is a risky region where some external forces have geopolitical and economic interests. If communication is provided objectively toward mutual benefit and protection of water resources; misinterpretations, hence the risks of conflicts and external interventions can be prevented and water resources can be protected.

Keywords: Water security, social constructive analysis, Turkey

Jel Codes: F5, Q25, F52

EXTENDED ABSTRACT

Water is unique and irreplaceable with its significant role in the continuation of life. Water security is generally defined as the availability of an acceptable quantity and quality of water for livelihoods and ecosystems with a minimum level of water-related risks to people, environments and economies. Ensuring water security through harnessing its potential and limiting related risks has always been a concern for all nations and governments. However, the concept of water security has only recently gained importance across disciplines and it has been studied in limited topics such as water availability, hydrological risks, human needs (for development and food security) and sustainability. Water security has entered the security discourse while causing direct and asymmetrical conflicts and even wars, thereby affecting the lives of people.

As global warming progresses, the world population grows and excessive water use does not end; there is an urgent need to see water security in a holistic view, taking all measures in time and collaborating to protect the world's precious water resources. Considering climate change, water security is defined as the protection of water resources with social, administrative and legal means to be able to meet the needs of humans, other species, and ecosystems in the present and future. However, since each country has different internal and external

dynamics with geographical and geostrategic positions, water security should be assessed within each country's specific conditions. Furthermore, particularly in transboundary waters issues, intersubjective understandings between actors should be considered.

In this study, social constructivist theory is applied to Turkey's water security to examine the intersubjective understandings that affect the water issue between Turkey and the other riparian countries (Iraq and Syria) at the Euphrates and Tigris Basin. When Turkey's water security is analyzed at the level of the Euphrates and Tigris Basin, it is seen that some external actors are effective on the water issue as well as the intersubjective understandings of the internal actors and that terrorism in the region is about to bring the water issue to a risky level. In the micro-structure analysis, it is seen that the water issue mainly stems from the fact that Syria and Iraq have prioritized historical prejudices, probably because of their lower riparian status and the influence of some actors in the Middle East.

In the analysis, with an overall perspective, Turkey seems to be more independent from the historical background and allocates the waters of the Euphrates and Tigris in a fair and open way for the optimum use of the riparian countries. At an intersubjective level, Turkey, while constructing hydroelectric power plants on the Euphrates and Tigris Basin, seems both to balance its energy dependency and to turn its upper riparian status to an advantage. However, this should not be seen as a desire to dominate the region or to manage water resources. Turkey's effort to solve the water issue in cooperation with Iraq and Syria, within a technical framework, instead of taking it to an international level, shows that Turkey handles the issue objectively rather than politically.

Iraq and Syria seem to oppose Turkey's "transboundary waters" definition, not only because they see it contrary to their interests but also at an intersubjective level, because of the emphasis on Turkey's sovereignty over the waters. There is a lack of distrust, rooted in historical prejudices, behind their assumption that Turkey's dam and irrigation projects on the Basin will decrease the water allocated to them. Indeed, some projects could not be implemented as they

were perceived as Turkey's attempt to use a political trump card to establish dominance in the Middle East. The fact that two lower riparian countries demand more water than the capacity of the Euphrates and Tigris Rivers and want to solve the water issue at the international level is seen as distrust to their relations and communications.

In this context, the three riparian countries should behave free from their intersubjective understandings in order to solve the water issue concerning the Euphrates and Tigris River Basin and to avoid the risk of a conflict because of the rivers' waters use. This step is very critical as many external actors want to get involved in this issue because of their interests in the region, and there are also some publications that increase the tension. This is important as the global climate is changing rapidly and water is becoming increasingly scarce relative to demand. When the three riparian countries will decide to leave behind their negative experiences that have existed in their collective pasts and take all the necessary steps to cooperate and connect to the global climate change information network, risks of conflicts can be prevented and the water issue can be solved.

1. Giriş

Su; insan, doğa ve diğer canlıların olmazsa yaşamlarını devam ettiremeyeceği en önemli enerji kaynağıdır. Su kıtlığı ya da eksikliği, içme suyunun yanı sıra yiyecek kıtlığı, bulaşıcı hastalık, ölüm ve büyük göçler ile ülkeler arasında büyük çatışma ve savaşlara sebep olma riski taşımaktadır. Dünyada bazı yerlerde atık suyun yeniden kullanılması ve deniz suyunun tuzdan arıtılması, var olan su talebini karşılamak için uygulanabilir tek araç olmuştur. Suyun değeri, artan küresel ısınma ve kuraklık ile birlikte gıda ve enerji güvenliği düzeyinde, ulusal güvenlik kapsamında daha net görülmektedir. Bu doğrultuda su kaynaklarının etkin kullanımı ve yönetimi büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin su güvenliği, Fırat ve Dicle nehir sularının tahsisiyle ilgili kıyıdaş ülkelerle olan su sorunu çerçevesinde, sosyal inşacı perspektifle mikro yapıda analiz edilerek; ilgili politik ekonomi literatürüne katkıda bulunulması

amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda su güvenliği literatürü ve dünyadaki su sorunu gösterildikten sonra, Türkiye'nin, suları ve konumları nedeniyle stratejik olan Fırat ve Dicle Havzasıyla ilgili su sorunu mikro yapıda analiz edilmektedir. Sosyal inşacı perspektifli analiz, su sorununun nedenlerini öznelerarası düzeyde göstererek, su güvenliğiyle ilgili risklerin nedenleri ve çözümleriyle ilgili bir bakış açısı ve su güvenliğine yönelik katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada ilk olarak, su güvenliği literatürü ve dünyadaki su sorunu ele alınmaktadır. Genellikle ele alınmayan, enerji üretiminde su kullanımı hakkında bilgi verilmektedir. İkinci olarak, sosyal inşacı perspektifin su güvenliğine katkısı belirtilmekte ve Türkiye'nin su güvenliği analiz edilmektedir. Bu doğrultuda öncelikle, Türkiye, Irak ve Suriye arasında Fırat ve Dicle Havzası ölçeğinde su sorununun gelişimi ile Ortadoğu ve dış aktörlerin bu sorundaki etkileri gösterilmektedir. Türkiye'nin su güvenliği mikro yapıda analiz edildiğinde, su sorununun özellikle, Suriye ve Irak'ın, aşağı kıyıdaş olmaları ve Ortadoğu'daki bazı aktörlerin de etkisiyle tarihsel önyargıları ön planda tutmalarının sonucunda oluştuğu görülmektedir.

2. Su Güvenliği Literatürü

İnsan toplumlarının ve ekosistemlerin var olması için yaşamsal bir gereklilik olan su; âdil, istikrarlı ve üretken toplulukları desteklemede önemli rol oynamaktadır (Gain, Guipponi ve Wada, 2016, s. 1). Çeşitli jeofizik, sosyo-ekolojik ve ekonomik sistemleri birbirine bağlayarak küresel bir sistem oluşturan su, yeri doldurulamaz ve ikame edilemez bir kaynaktır (Bogardi, 2012, s. 36). Sağlıklı ekosistemlerde tarım, endüstri, enerji ve ulaşım dâhil bütün üretimlerde girdi (input) olarak hem yaşam, geçim ve refah kaynağı olan, hem yok etme gücüne sahip olan (sel, kuraklık, toprak kaymaları, salgın, erozyon, tufan, çölleşme, kirlilik ve hastalık yoluyla) su, insan topluluklarının hayatında her zaman merkezi bir rol oynamıştır. Suyun üretken potansiyelinden yararlanma ve yok edici etkisini sınırlandırma, insan toplumunun başlangıcından beri devam eden bir mücadele olmuştur. İlk medeniyetlerin çoğu, özellikle büyük ırmakların taşkın yataklarında bulunanları, sudan faydalanma çabalarının sonucunda oluşmuşlardır (Grey ve Sadoff, 2007, s. 546–547).

Suyun doğal bilimler alanından sosyal bilimler alanına geçmesi bazı gelişmelerin sonucunda olmuştur. Su, insanların hayatını ve ülkelerin politik güvenliğini etkileyip ülkeler arasında çatışmalara neden olması sebebiyle güvenlik çalışmaları alanına girmiştir (Thapliyal, 2011, s. 23–24). Su güvenliği kavramı da, su kaynakları üzerindeki risk uzun zamandır ele alınmakla birlikte, yakın zamanda önem kazanmış (Srinivasan, Konar ve Sivapalan, 2017, s. 2) ve politik, akademik tartışmalarda giderek daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda daha çok askeri güvenlik, gıda güvenliği ve nadiren çevre güvenliği gibi spesifik insan güvenliği sorunlarıyla bağlantılı olarak ele alınan kavram, 2000 yılındaki Küresel Dünya Forumu'nda, Küresel Su Ortaklığı'nın (GWP), suyun insan ihtiyaçları ve ekolojik sağlık için gerekli olmasının yanı sıra ulaşımı ve satın alınabilirliğini de dikkate alan birleştirici tanımından¹ sonra farklı kullanılmaya başlanmıştır. Bu literatürde ise, suyun kullanılabilirliği, insanların suyla ilgili risklere karşı savunmasızlığı, insanî ihtiyaçlar (gıda güvenliği ve kalkınmayla ilgili) ve sürdürülebilirlik (suya erişim sürecinde doğal ortamın korunması ve iyileştirilmesi) olmak üzere birbirleriyle ilişkili dört tema hâkim olmuştur (Cook ve Bakker, 2012, s. 97, 100). Aşağıdaki tabloda akademik ve politik literatürdeki su güvenliği yaklaşımlarının genel kapsamı gösterilmektedir.

Tablo 1. Su Güvenliği Yaklaşımları

Konu Alanı	Su Güvenliği Odak ya da Tanımı
Tarım	Tarımsal üretimde girdi ve gıda güvenliği
Mühendislik	Suyla ilgili risklerden (sel, kuraklık, kirlilik ve terörizm) korunma Tedarik güvenliği (karşılanan talep yüzdesi)
Çevre bilimi, çevre çalışmaları	İnsanlar ve çevre için su işlev ve hizmetlerine erişim Suyun nitelik ve miktar olarak kullanılabilirliği Hidrolojik değişkenlik etkilerini en aza indirmek
Balıkçılık, jeoloji, hidroloji	Hidrolojik (yeraltı suyu) değişkenlik Bütün hidrolojik çevrimin güvenliği
Kamu sağlığı	Tedarik güvenliği ve güvenli suya erişim Dağıtım sistemlerinde su kirliliğinin değerlendirilmesi ve önlenmesi

¹ Bazı siyaset bilimciler ise bu tanımı yetersiz bulmaktadır. Bu tanım, bir grubun su güvenliğinin diğerinin maliyetine elde edildiği durumları da içermemektedir. Detaylı bilgi için bkz. Global Water Partnership, 'Towards Water Security: A Framework for Action', 2000, Srinivasan ve ark., 2017, s. 3.

Konu Alanı	Su Güvenliği Odak ya da Tanımı
Antropoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, yönetim, siyaset bilimi	İçme suyu altyapı güvenliği Gıda üretiminde girdi ve insan sağlığı/refahı Silahlı/şiddetli çatışma (işgal sebebi ya da işbirliği ve/veya barış engeli) Hane halkının hidrolojik değişkenliğe karşı korunmasızlığını en aza indirmek
Politika	Disiplinlerarası bağlantılar (gıda, iklim, enerji, ekonomi ve insan güvenliği) Sürdürülebilir kalkınma Suyla ilgili risklerden korunma Su sistemlerinin korunması, seller ve kuraklıklara karşı korunma; su kaynaklarının, su hizmetlerine erişimi sağlayacak şekilde sürdürülebilir gelişimi
Su kaynakları	Su kıtlığı Tedarik güvenliği (talep yönetimi) Yeşil (e karşı mavi) su güvenliği - buharın dönüş akışı

Kaynak: Christina Cook ve Karen Bakker, 'Water Security: Debating an Emerging Paradigm', Global Environmental Change, Volume 22, Issue 1, 2012, s. 96.

Grey ve Sadoff, su güvenliğini, her zaman toplumsal bir öncelik olagelmış bulunan, suyun üretken potansiyelinden yararlanıp yıkıcı etkisini sınırlayarak temel su güvenliğini sağlama doğrultusunda, sağlık, geçim, ekosistemler ve üretim için yeterli miktar ve nitelikte suyun kullanılabilirliği ile çevre, ekonomi ve halklar için kabul edilebilir düzeyde su riski olarak tanımlamaktadır. Su güvenliğini sağlama doğrultusunda su kaynaklarını geliştirme ve yönetme; büyüme, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu azaltma çabalarının merkezinde bulunmaktadır. Ulusal düzeyde su güvenliğinin sağlanması için su yönetiminde birbirini tamamlayıcı kurumlar ile altyapı yatırımlarının sürdürülebilir ve dengeli şekilde artırılması gereklidir. Az gelişmiş su altyapısı ile su güvenliği sağlanmasının çevresel zarar, sosyal huzursuzluk ve özellikle doğrudan etkilenen kişiler arasında ağırlaşan fakirlik gibi çok yüksek sosyal ve çevresel maliyetleri olabilmekte; gelişmekte olan ülkelerde su güvensizliğinin sosyal ve çevresel maliyetleri çok büyük boyutlara ulaşabilmektedir (2007, s. 545, 547, 566).

Grey ve arkadaşlarına (2013, s. 1, 4–5) göre, su sistemleri; fiziksel, sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin risk ile belirsizlik içeren karmaşık etkileşimlerinden

oluşmaktadır. Bu sistemler; doğal kuraklık, sel tehlikesi ve yıllık yağış değişkenliği ile tanımlanan zor hidroloji ile daha karmaşık hale gelmekte, bu da su güvenliği için gerekli bilgi, kurum ve altyapı yatırımlarını artırmaktadır. Dolayısıyla su güvenliği, suyla ilgili riskin tolere edilebilir düzeyde olmasıdır ve hidrolojik zorluğa ve altyapı, bilgi ve kurumlara yapılan yatırımlara göre tanımlanmaktadır. Dünyada bazı bölgeler su açısından güvenli iken, bazı bölgeler su açısından güvensiz olarak tanımlanmaktadır. Su güvenliği olmayan, hidrolojik zorluklara karşı en savunmasız, tarımın hâkim olduğu ekonomiler; bilgi, altyapı ve kurumsal yatırımın aşırı yüksek maliyetini karşılamakta yetersiz kalmaktadır ve bu bölgelerle dünyanın geri kalanı arasındaki bilgi uçurumu korkutucu düzeydedir. Su güvenliği olan ülkelerdeki su güvensizliğine yönelik çözümler ise (geniş barajlar, taşkın yönetimi yapıları gibi) sosyal ve çevresel maliyetlerinden dolayı giderek daha fazla tartışılmaktadır.

Allan, Xia ve Pahl-Wostl (2013, s. 625), su güvenliğini, suyla ilgili afet ve hastalıklardan yeterli korunma ve yaşamsal ekosistemlerden ödün vermeden sağlıklı ve üretken bir yaşam doğrultusunda temel gıda, enerji ve diğer ihtiyaçları karşılayacak miktar ve kalitede, satın alınabilir maliyette suya ulaşım olarak tanımlamaktadır. Dadson, Acreman ve Harding'e (2013, s. 10) göre, tatlı su ekosistemleri ekonomik güvenlik (balık, bitkisel gübre, ilaç, kereste vs.), sosyal güvenlik (sel gibi doğal tehlikelerden korunma), etik güvenlik (insanlar ve diğer türlerin su haklarını koruma) sağlamaktadır. Beddington'a (2013, s. 1–2) göre su güvenliği; insanlar, geçim, tarım, enerji ve şehirler için yerelden küresel düzeye yaşamsaldır. Bununla birlikte, su güvenliğini etkileyen birçok faktörün, suyun kullanılabilirliğini etkileyen meteorolojik, hidrolojik, jeolojik faktörlerin ve toplumsal faktörlerin (arz ve talep dengesi, su depolanması, kamu eğilimleri gibi) ayrı ayrı ele alınması sebebiyle, bütün bu faktörlerin bir arada yeraltı ve yüzey sularıyla ekolojik sistemleri nasıl etkiledikleri çok az anlaşılmaktadır.

Pahl-Wostl, Palmer ve Richards'a (2013, s. 676–677) göre, su güvenliği dar şekilde tanımlandığında, kısa dönemde sıklıkla çevreye ve uzun dönemde sosyo-ekolojik sistemlere zarar verme pahasına gerçekleştirilmektedir. Bu eleştiri, sürdürülebilir su güvenliğiyle ilgili büyük yönetim zorluklarının doğasının ve sosyal söylemin algı ve çerçevesinin nasıl değiştiğini göstermektedir. Bu aynı zamanda, suyla ilgili

yönetim yaklaşımlarının zayıflıklarını ve başarılarını eleştirel şekilde ele alarak, su güvenliği zorluklarının; giderek artan problemlerin karmaşıklığını, sorunların daha yüksek bağlantısını, çeşitli konumsal (spatial) ölçekleri, iklim değişikliğiyle ilgili artan belirsizlik ve uygun yönetim eksikliğini yansıttığını göstermektedir. Su güvenliğindeki büyük yönetim zayıflığı, risk ve getirilerle ilgili görüşmelerle, şeffaf, kanıta dayalı kararları destekleyecek daha kapsayıcı ve birleştirici kurumsal düzenlemelerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Suyun hem fayda hem risk kaynağı olarak rolü, su güvenliğini artırmak için risk-getiri dengeleri (trade-off) ile risklerin algı temelli değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Srinivasan ve arkadaşlarına (2017, s. 1–2) göre, su güvenliği, arz ve talep dengesini sağlamanın ötesinde çok boyutlu bir problemdir. Nüfuslar artarken, insanlık, iklim değişikliği ve artan su talepleri nedeniyle gelecekteki su tedarikiyle ilgili belirsizlik olasılığıyla karşı karşıyadır. Bir tarafta, bir çok halkın temel hijyen ve geçim ihtiyaçlarını karşılayacak su erişimleri bulunmamaktadır. Diğer tarafta, insanların su talepleri arttığı ve ekosistem hizmetleri daha değerli hale geldiği için, nadir su kaynaklarına yönelik artan rekabet söz konusudur. Su güvenliği kavramı da küresel su krizinin bu çok boyutlu doğasına cevap olarak büyümüştür. Su güvenliğiyle ilgili sadece fiziksel su kıtlığını dikkate alan yaklaşımlarda su altyapısındaki yetersizlikler ele alınmamaktadır. Bu bakış açısıyla, belirli kriterler altında yeterli yağmur suyu aldığı kabul edilen, ama yeterli su altyapısı bulunmadığı için nüfusun suya çok zor ulaştığı bir bölgede su güvensizliğinin olduğu kabul edilmemektedir. Dolayısıyla su güvenliği; fiziksel kaynak kullanılabilirliği, altyapı ve ekonomik tercihler dâhilinde incelenmelidir².

Bakker ve Morinville'e (2013, s. 9–11) göre, sosyal güç su güvenliğini sağlayan koşuldur. Sosyal güç perspektifiyle su güvensizliği, teknik faktörlerin yanı sıra güç ilişkileriyle sosyoekonomik ve politik dinamiklerin sonucunda oluşmaktadır. Su güvensizliği, zayıf yönetim kararlarının yanı sıra standart altı (suboptimal) yönetim süreçlerinden, yetersiz bilim, artan çevresel baskılar, güç ilişkileri, çatışma (şiddetli

² Bu doğrultuda Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü (IWMI), insani ihtiyaçları karşılamak için su altyapısında belirgin iyileştirme yapılması gereken ülkeleri belirlemek için ekonomik su kıtlığı kavramını oluşturmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Srinivasan ve ark., 2017, s. 2

ya da şiddetsiz), arazi ve su mülkiyeti ve kontrolüyle ilgili politik ve sosyoekonomik çıkarların rekabetinden ve sosyal ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Hope ve Rouse'a (2013, s. 19) göre, sıklıkla statükodan yararlanan ve ilerlemenin önünde politik engel oluşturan yerleşmiş çıkarların üstesinden geldiğinde, içme suyuyla ilgili riskler en zor durumlarda dahi yönetilip azaltılabilmektedir.

Gain ve arkadaşlarına (2016, s. 1–2) göre, su güvenliği sadece tatlı su kaynaklarının fiziksel kullanılabilirliğinden değil, sosyal ve ekonomik faktörlerden de (su sondaj, planlama ve yönetim yaklaşımları, kurumsal su hizmetleri sağlama kapasitesi, sürdürülebilir ekonomi politikaları gibi) kaynaklanmaktadır. Su güvenlik göstergeleri; kullanılabilirlik, su hizmetlerine erişim, güvenlik, nitelik ve yönetimdir. İnsanî su sistemleri, geleneksel olarak fiziksel su güvenliği merceğiyle, talebe ya da nüfusa dayalı su kıtlığı olarak görülmektedir. Talebe dayalı su kıtlığı, yıllık tahmini tatlı su talebinin kullanılabilirliğe oranıyla; tedarik dayalı su kıtlığı, yenilenebilir tatlı su kaynaklarının kişi başına kullanılabilirliğiyle ölçülmektedir. Bu geleneksel su kıtlığı değerlendirmeleri de, uygulayıcıların ve politikacıların ihtiyaçlarıyla yeterince bütünleşmemektedir. Su sistemlerini anlamak için su kaynakları üzerindeki fiziksel ve beşeri baskıları (küresel nüfus artışı, değişen iklim ve artan kentleşme gibi) bir arada incelemek gereklidir.

Bogardi'ye (2012, s. 39) göre, beşeri su güvenliği; nitelikli içme ve kullanma suyu, enerji üretimi, endüstri, ulaşım, ekosistemler ve biyoçeşitliliğin korunması ile gıda güvenliği için su sağlanmasıdır. Dünyada su güvenliği tatlı su biyoçeşitliliği pahasına gerçekleştirilmekte; biyoçeşitliliği tehdit etmeden yüksek derecede su güvenliğinin sağlandığı bir yer bulunmamaktadır. Bu sonuç, ekosistemlerin bozulmasının tolere edilip çevreye zarar verildikten sonra maliyetli iyileştirme stratejilerinin (eğer var ise) uygulandığı 'geleneksel' yönetim stratejisini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda insanların taleplerini karşılamayı hedeflerken biyoçeşitliliği ve ekosistemin işleyişini de güven altına alacak yeni yaklaşımlar gereklidir.

Siska ve Takara'ya (2015, s. 743–745) göre, su güvenliği, bir toplumun insan ve ekosistem sağlığı için yeterli miktar ve nitelikteki suya erişimi ve suyla ilgili risklerden etkin korunmayı sağlayabilme kapasitesidir. Hükümetler, temel su güvenliği için

gerekli yatırımları erkenden, mali kaynaklarıyla sağlama imkânları nedeniyle merkezi rol oynamaktadırlar. Birçok gelişmiş ülke, su altyapı ve kurumlarına yaptıkları yatırımlar sayesinde su güvenliklerini sağlamalarının sonucunda, suyun ekonomik kalkınmaya olan katkısından faydalanabilmektedir. Bununla birlikte, en fakir ülkelerde ekonomik aktörler, riskten uzak durma konusunda aşırıya kaçarak, potansiyel kazançlara yatırım yapmak yerine riski minimuma indirme eğilimi göstermektedirler.

Bu literatür incelemesinde görüldüğü üzere; su güvenliği kavramı bir süredir suya erişim, satın alma ve risklerden korunma kapasitesinin yanı sıra ekosistemin korunmasını ve suyun sürdürülebilirliğini de içeren bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu bakış açısı ile su güvenliği, yeterli miktar ve nitelikte suya herkesin ulaşabilmesi ve insanlar, diğer canlılar ve ekosistemin şimdi ve gelecekte de var olması için su kaynaklarının gerekli yönetimsel, hukukî araçlar ile korunması olarak tanımlanmaktadır. Bir sonraki bölümde, dünyadaki su sorunu ve su kaynaklarına zarar veren çeşitli uygulamalar bazı örneklerle ele alınacaktır.

3. Dünyadaki Su Sorunu

Endüstriyel devrimden itibaren, insanların, sistem ve sistemin değişime olan cevabı hakkında yeterli bilgisi olmadan, belirgin şekilde küresel su sistemini değiştirdiği Antroposen çağa girilmiştir. Hızlı endüstriyel gelişme-yeterli su arıtması ve geri dönüşüm olmadan; ekosistemler ve insan sağlığı için tehlike meydana getiren kirliliğe neden olarak su güvenliğini riske atmaktadır (Bogardi, 2012, s. 36). Küresel ısınma ve iklim değişikliği, ormansızlaşma, aşırı otlama, aşırı sulama gibi yanlış tarımsal metodlar su kıtlığına ve çölleşmeye neden olmaktadır. Bunlara ek olarak, fosil yakıt kullanımı, su kaynaklarının doğrudan ya da dolaylı olarak yok edilmesine neden olmakta³, bazı HES projelerinin sürdürülebilirlik gözetilmeden uygulanması, nehir ekosistemlerine ve su kaynaklarına zarar vermektedir (Kaya, Turan, Buyan Kop ve Özer, 2014, s. 19–28).

³ Detaylı bilgi için bkz. Taşkiran, 2010, s. 28, European Parliament Directorate-General for Internal Policies, 'Impacts of Shale Gas and Shale Oil Extraction on the Environment and on Human Health', 2011, Erişim adresi. <https://europeecologie.eu/IMG/pdf/shale-gas-pe-464-425-final.pdf>

Hızla artan nüfus ve yükselen yaşam standardı, iklim değişikliğinden zaten etkilenmiş olan doğal bir kaynağın sınırlarını zorlamaktadır. Dünyada şimdiden bazı yerlerde atık suyun yeniden kullanımı ve deniz suyunun tuzdan arındırılması, talebi karşılamak için uygulanabilir tek araç olmuştur (Liu, Bai, Lee ve Sun, 2011, s. 2582). Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da, bazı ülkelerde, su sıkıntısı nedeniyle tuzlu su arılmakta ve atık su yeniden kullanılmaktadır (IEA, 2016, s. 36). Bu süreçte, içilebilir su üretimi için kullanılan teknolojilerdeki çok yüksek enerji girdisi sera gazı emisyonlarını artırmakta ve iklim değişikliğini hızlandırmaktadır (Liu ve ark., 2011, s. 2582).

Suyla ilgili çevresel riskler, okyanus atmosferi ve kademeli kara sürecindeki karmaşık etkileşimlerden de kaynaklanmakta; vakaların sıklık ve büyüklüğü, plansız kentleşme, ekosistem hizmetlerinin bozulması, kırılğan geçim kaynakları ve halkın yanlış risk algıları gibi faktörler de suyla ilgili risklerin etki ve maliyetini artırmaktadır (UNESCO, 2018). Bir süredir yağmur yoğunluğu artışı, daha uzun kurak dönemler, daha yüksek buharlaşma, sel ve kuraklık gibi aşırı olayların sıklığında artış ile yağış kalıpları değişmiştir. Yüksek enlem ve rakımlı yerlerde kar yerine yağmur yağmakta, akım mevsimselliği değişmektedir (Bogardi, 2012, s. 36).

Dünya su kaynaklarının %2,5'ini oluşturan (IEA, 2012, s. 502) tatlı su, bozulan kalitesi nedeniyle bazı bölgelerde toplumlara ve ekosistemlere fayda sağlayamamaktadır. Mevcut suya da çeşitli sosyo-ekonomik ve fizikî kısıtlar (altyapı eksikliği gibi) yüzünden ulaşılamamaktadır. Afrika'da çoğu insanın ABD, Kanada, Avustralya ve Avrupa'da olduğu gibi güvenilir içme suyu ve sağlık hizmetlerine erişimi bulunmamaktadır (Gain ve ark., 2016, s. 7). 1950'den beri küresel nüfus %150'den fazla artarken, dünya su tüketiminin %180 artması nedeniyle kişi başına düşen küresel tatlı su %60 azalmıştır. Dünya nüfusunun beşte ikisi ciddi su sıkıntısı yaşamaktadır (Pedrazzini, 2011, s. 2-3). 2,1 milyar kişinin evinde içilebilir suya erişimi bulunmamaktadır (World Health Organization [WHO], 2017). Gelişmekte olan ülkelerde hastalıkların %80'i kötü su ve sağlık koşullarına bağlıdır ve 5 yaşın altındaki her dört ölümden biri sudan geçen hastalık nedeniyle meydana gelmektedir. Bazı bölgelerde kadınlar, su getirmek için birkaç kilometre yürümek zorunda kalmaktadırlar. Afrika topluluklarının %93'ü, yeraltı suyuna

erişimleri olmadığı için, su konusunda bütünüyle yağmura bağımlıdır (Gelsdorf, 2010, s. 5, 20).

Su kıtlığı, bu sorunlara ek olarak, ülkelerde gerilim artışı ve istikrarsızlığa, kullanıcılar arasında çatışmaya neden olmaktadır. Su sıkıntısı; ormansızlaşma, erozyon ve çölleşmenin yanı sıra refah ve politik istikrarı etkileyen geniş ölçekli problemler nedeniyle kargaşa ve sosyal gerilime neden olmaktadır. Kıtlıklar, iç göçler ve uluslararası göçler, komşu ülkelerde gerilim ve silahlı çatışmalar meydana gelmektedir. Dünyada son 50 yılda suyla ilgili 450'den fazla düşmanca anlaşmazlık meydana gelmiş; 37'sinde rakip ülkeler birbirlerine ateş açmış, barajları patlatarak şiddet göstermişlerdir (Pedrazzini, 2011, s. 2-3). Su, ülkeler arasında, Hindistan ve Pakistan örneğindeki gibi ikincil bir çatışma nedeni olabildiği gibi, Irak ve Suriye arasında olduğu gibi çatışmada de facto enstrüman olarak da yer alabilmektedir (Balch, 2014).

Dünyada, su krizinin çözümüne yönelik bazı uygulamalara bakıldığında; birçok ülkede su kaynaklarının, göl ve ırmakların kamusal alandan alınarak özelleştirildiği görülmektedir. IMF, DB ve Dünya Su Forumu, küresel su krizini suyu metalaştırıp özelleştirme kapsamına alarak çözmeyi önermektedir. IMF ve DB kanalıyla ülkelerin kamusal kuruluşlarının ekonomik faaliyetleri yok edilmekte ya da Çok Uluslu Şirketlere (ÇUŞ) devredilmesi konusunda baskı yapılmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), ulusal hükümetlerin ellerini kollarını bağlayan ve su kaynaklarını ÇUŞ'lere açan uluslararası tahkim yasaları gibi yasaları dayatmaktadır. Su krizi derinleşirken, hükümetler suyun metalaştırılması için rekabet etmekte, bu da çok büyük hacimli bir iş alanı oluşturmaktadır (Gökdemir, 2002, s. 157). Bu çerçevede, sermayenin baraj, sulama kanalı gibi alt yapı yatırımlarına yönelmek istediği ve bunun, halkların yaşamsal ihtiyacını karşılamak yerine kapitalizmin aşırı üretim eğilimini karşılamayı hedeflediği belirtilmektedir (Yılmaz, 2008, s. 7).

4. Enerjide Su Kullanımı

Dünyada giderek kıtlaşan su kaynaklarının oluşturduğu soruna ek olarak, suyun enerji sektöründe yüksek oranlarda kullanılması su sorununu daha da

derinleştirmektedir. Su; petrol, gaz (doğal gaz ve kaya gazı), kömür, uranyum, biyokütle gibi kaynakların çıkarılması, işlenmesi, rafine edilmesi, nakliyesi ve enerjiye dönüştürülmesi süreçlerinde kullanılmakta (Goodwin, Douglas, Carlson ve Knox, 2012, s. 56; Mielke, Diaz Anadon ve Narayanamurti, 2010, s. 7–10, 27–36), fosil ve nükleer yakıtlı enerji santrallerinde reaktör soğutma aşamalarında da yer almaktadır (Ferroukhi ve ark., 2015, s. 27). Enerji sektörü için çoğunlukla yüzey sularından belirgin oranlarda çekilen suyun çoğu sıklıkla farklı bir ısıda geri verilmektedir (IEA, 2016, s. 13). Reaktör soğutma aşamalarında soğutma suyu geri verildiğinde tehlikeli maddeler suya karışmakta, bu aynı zamanda deniz suyu sıcaklığını da artırarak deniz ekosistemine zarar vermektedir (Yapı, 2017).

Kömürlü termik santral bölgelerinde aşırı su çekilmesinin sonucunda (yıllık su ikmalinin %100'den fazlasının aşılması), su yerüstü su havzalarından doğal yenilenme sürecinden çok daha hızlı alındığı için ya kalıcı olarak tüketilmekte ya da kirlenip kullanılamayacak duruma gelmektedir (Cheng ve Lammi, 2016, s. 30). Hafif ve ağır su ile soğutulan nükleer santrallerde, termik santrallere kıyasla çevreye %30-40 daha fazla ısı verilmekte, santrallerde kondansörden ısınarak çıkan soğutma suyunun karıştığı nehir, göl ve deniz sularındaki sıcaklık artışının sonucunda ekolojik denge bozulduğu için ekonomik değeri olan balık türleri ölüyor, zararlı canlı türleri çoğalmaktadır (Ertürk, Akkoyunlu ve Varınca, 2006, s. 63).

Yenilenebilir enerji kaynaklarında ise, su fosil ve nükleer kaynaklara kıyasla çok daha düşük oranlarda kullanılmaktadır. Fotovoltaik güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisinde, aynı miktarda elektrik üretimi için, kömür santraline kıyasla 200 kez daha az su kullanılmaktadır. Biyoenerjide, yapılan üretime bağlı olarak önemli miktarda su kullanımı gerekebilmektedir (Ferroukhi ve ark., 2015, s. 12–13). Rezervuarlı hidroelektrik santrallerde, buharlaşma yüzünden yüksek miktarda su kaybı gerçekleşmektedir. Jeotermal ve yoğunlaştırılmış güneş enerjisi santrallerinde (CSP), konvansiyonel enerji santrallerine göre çok daha düşük düzeyde olmakla birlikte, diğer yenilenebilir kaynaklara kıyasla daha yüksek oranda su tüketilmektedir (Mielke ve ark., 2010, s. 35–38).

5. Sosyal İnşacı Perspektifin Su Güvenliğine Katkısı

Su güvenliğinin teorik kavramsallaştırmaları, su söylemini savaş/barış ve çatışma/ışbirliği sorunsalına bağladığı için, su potansiyel bir çatışma nedeni ya da kaynağı olarak görülebilmektedir (du Plessis, 2000, s. 13–15). Nitekim geçmişe bakıldığında da, tarih boyunca su, özellikle ihtilafli sınır aşan sular, kullananlar arasında anlaşmazlık ve çatışma kaynağı olmuştur (Grey ve Sadoff, 2007, s. 547). Strateji terminolojisi, su faktörünü bir manevra unsuru olarak ele almaktadır. Su; petrol ve diğer doğal kaynaklar gibi stratejik etkileşim sürecinin maddi faktörlerinden biri olarak görülmektedir (Okman, 1993, s. 413–414). Bir stratejik durum, belirli sayıda maddi faktör arasındaki ilişkilerin sonuçlarından farklı oluşumları ifade ettiği için; tek yönlü maddi ortamlarla sınırlı nedensellikten kaçınmak ve stratejik durumu, sürekli değişen konu ve ortamlarda karşılaşılan zıt iradeler arasındaki etki ve tepkilerin oluştuğu bir süreç olarak düşünmek gereklidir (Okman, 1993, s. 401–402).

Türkiye örneğinde, su sorunu, muhtemel durumlarda diğer bazı bölgesel konularla kolayca birleşip, kendi başına anlaşmazlık konusu olmaktan öteye giderek; terörizm, toprak ve sınır sorunları, milliyetçilik, etnik sorunlar, radikal dini hareketler ve liderlik çekişmeleri gibi konuların arasında, birleşik kriz sürecinde yer alan etkenlerden biri haline dönüşebilir. Bu gibi sorunlarla birleşmesi halinde ise, kendilerine manevra üstünlüğü arayan taraflar en uygun sorunu suyla birlikte ya da suya karşı devreye sokmaya çalıştığında, suyun Türkiye için güçlü bir manevra aracı olma özelliği zayıflayabilir (Okman, 1993, s. 416–419). Bu bağlamda, aktörlerarası etkileşimin materyal dünyayla ilgili dinamik normatif ve epistemik yorumlara bağlı olduğu görüşle, sosyal kurumlar ve sosyal değişimle ilgili hem teorik hem ampirik açıklamalar sağlayan (Adler, 1997, s. 322, 325), gücün materyal dağılımının yanı sıra inanç, fikir ve değerlerin devlet davranışlarını, bunun sonucunda da uluslararası sistemi değiştirebildiği (Chernoff, 2007, s. 70–71) sosyal inşacı teori⁴ yapıcı bir rol oynayabilir.

⁴ Türkçede 'Social Constructivism' yerine Sosyal inşacılık, Konstrüktivizm gibi terimler kullanılmaktadır. Bu çalışmada 'Sosyal inşacılık' teriminin kullanılması tercih edilmiştir. Sosyal inşacı yaklaşım ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Wendt, 1992, s. 396–397; Wendt, 2003, s. 3–4; Chernoff, 2007, s. 68–71; Dannreuther, 2010, s. 1; Adler, 2012, s. 133; Türkçe derleme için bkz. Diskaya, 2017, s. 8–10

Nitekim sosyal inşacılaşma göre, sistemin çatışmacı ya da barışçıl olması; anarşi ya da gücün değil, söylem ve sosyal pratiklerle oluşturulmuş olan, paylaşılan kültürün özelliğidir. Her aktörün benliğiyle (kimlik ve çıkarları) ilgili anlayışı diğerlerinin diplomatik hareketlerinin ürünü olduğu için, devletler yeni davranışlarla yapıyı yeniden şekillendirebilirler, çıkar ve kimliklerini diğerleriyle daha fazla ilgili, barışçıl araçlar ve sonuçlara yönelik şekilde yeniden oluşturabilirler. Dolayısıyla devletler, anarşik durumları yüzünden, rölatif güçleri hakkında sürekli endişelenmek ve trajik çatışmalara maruz kalmak zorunda değildirler. Bunun yerine sistemi oluşturan öznelerarası kültürü değiştirebilir ve uzun dönemli barış için gerekli olan, egoist olmayan düşünce yapılarını güçlendirebilirler (Copeland, 2000, s. 188).

Güvenlik ise, öznelerarası olduğu için, ilgili analistin dünya görüşüne ve politikacıların düşünce yapılarına bağlı olarak değişmektedir (Brauch, 2011, s. 61). Devletlerin, güvensiz şekilde, birbirlerinin amaçlarıyla ilgili en kötü varsayımları yaptıkları ve sonuç olarak çıkarlarını öz-yardım (self-help) koşullarında tanımadıkları 'güvenlik ikileminde' farklı, anlaşmazlıklarını savaş olmadan çözme konusunda birbirlerine güvendikleri, paylaşılan bilgidен oluşmuş 'güvenlik topluluğunda' (Wendt, 1995, s. 73) farklı sonuçlar oluşmaktadır. Bundan dolayı, su sorununun arka planında yer alan devletlerarasındaki öznelerarası sürecin görülmesi, bazı aktörlerin, suyu da, enerjide olduğu gibi güvenikleştirerek⁵, istedikleri politik sonuçları elde etmelerini ya da normal karar alma sürecinin dışında hareket etmelerini (Ciută, 2010, s. 133; Johansson, 2013, s. 203) önleyebilir. Bu bakış açısı, dünyada su giderek kıtlaştığı ve tek taraflı davranışın gerek duyduğu göreceli subjektif zemin fazlasıyla mevcut olduğu için önemlidir.

6. Sosyal İnşacı Perspektifli Mikro Yapı Analizi

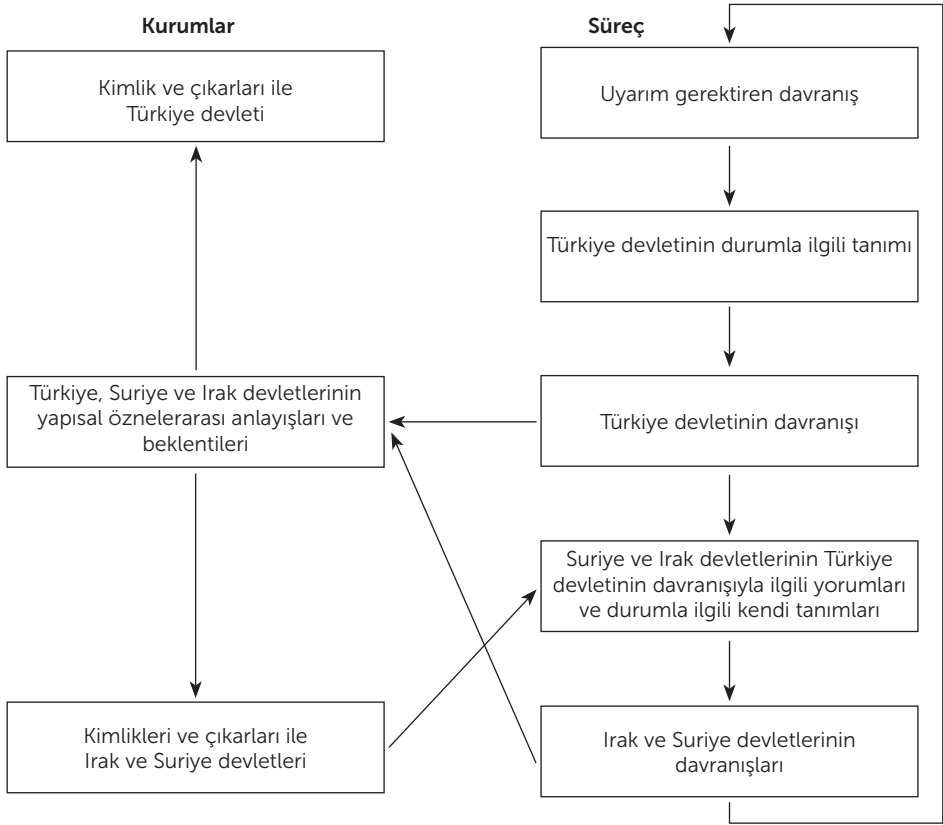
Sosyal inşacılıkta, mikro yapılarda etkileşim yapıları ele alınmaktadır (Wendt, 2003, s. 143, 147). Etkileşim sürecinde; devletlerin kimlikleri, çıkarları ve yapısal

⁵ Güvenikleştirme, politik olmayan herhangi bir kamusal sorunun (devletin ilgilenmesi gerekli olmayan), politikleştirilmesi (kısmen kamu politikası sorunu olması nedeniyle hükümet denetimi gerektirmesi) ile güvenikleştirilerek varoluşsal bir tehdit olarak tanıtılması sonrasında acil önlemler gerektirip normal politik prosedürlerin sınırları dışında hareket etme meşruluğu elde edilmesine dayanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Buzan, Waever ve de Wilde, 1998, s. 23–27; Buzan ve Waever, 2009, s. 253–256; Belyi, 2017

öznelarası anlayışları etkili olmaktadır. Güç dağılımı devletlerin hesaplarını her zaman etkilemektedir. Bunun nasıl olduğu ise, devletin, kendisi ve diğeri hakkındaki fikirlerini oluşturan öznelarası anlayışlarına göre değişmektedir (Wendt, 1992, s. 397). Uluslararası sistem sosyal olarak inşa edildiği ve insanların düşünme ve birbirleriyle etkileşimde bulunma şekillerinden oluştuğu için (Chernoff, 2007, s. 68), süreç/etkileşim yapıları ve amillerin (agents) karşılıklı oluşumu hakkında konuşabilmek için temel bir gerekliliktir. Kimlik ve çıkarlar ise, uluslararası sistem ve devletlerin davranışlarının nedenlerini anlamada yaşamsal önem taşımaktadır (Harriman, 2009, s. 11–12).

Devletler, kimlik ve çıkarları olan tüzel kişiliklerdir. Kimlikler, aktörlerin kim ya da ne olduklarını göstermektedir (Wendt, 2003, s. 224, 231). Devletlerin kimlikleri, tercihlerini ve bunları takip eden davranışlarını ifade etmektedir ve tarihsel, kültürel, politik ve sosyal koşullara bağlı olarak değişmektedir. Devlet, kendi kimliğini günlük sosyal davranışlarıyla oluştururken, diğeri devletleri de, onlara yüklediği anlama bağlı olarak algılamaktadır. Bu süreçte, kendi kimliğini oluşturan devlet, öznelarası yapının anlamdaki belirleyici etkisi nedeniyle, diğeri ne ifade ettiğini kontrol edememektedir (Hopf, 1998, s. 175–176). Çıkarlar, aktörlerin ne istediklerini ve davranışlarını açıklamayı sağlayan motivasyonlarını göstermektedir. Bir aktör, kim olduğunu anlayana kadar ne istediğini bilemediği için, çıkarların olması için kimliklerin de olması gereklidir. Devletlerin davranışları kurumsal, tür, rol ve kolektif kimliklere dayanan çeşitli çıkarlarla motive olmaktadır. Devletler, diğeri devletlerle olan etkileşimleriyle de kimlik ve çıkarlarını oluşturmaktadır (Wendt, 2003, s. 231, 233, 245).

Aşağıdaki modelde yer alan mikro yapıda, Türkiye'nin su güvenliği, su güvenliğinde etkili olan kurumlar ve süreçlerin kararlara olan etkileri ile ele alınmaktadır. Modelde, kurumlar ve süreçte Türkiye, Irak ve Suriye arasındaki su sorununu etkileyen kimlik, çıkar ve davranışlar, öznelarası anlayışlar, durum tanımları ve davranışlarla ilgili yorumlar bulunmaktadır. Modelde yer alan kurumlar ve süreç ilerideki bölümlerde detaylı olarak incelenecektir.

Şekil 1. Türkiye'nin Su Güvenliğinde Etkili Kurumlar ve Sürecin Karar almaya Katılması

Kaynak: Bu çalışma kapsamında, Wendt (1992)'in kurumlar ve sürecin karar almaya katılımıyla ilgili modeli, Türkiye'nin Fırat ve Dicle Nehirleri nedeniyle kıyıdaş iki devletle kurduğu etkileşim çerçevesinde Türkiye, Suriye ve Irak örneğine uyarlanmıştır.

7. Türkiye'nin Su Güvenliğinin Sosyal İnşacı Perspektifle Analizi

Türkiye'den kaynaklanan Fırat ve Dicle Nehir sularının tahsis sürecinde, üç ülkenin öznelerarası anlayışlarının karşılıklı ilişkilere olan etkisi ve su politikalarını şekillendirmedeki rolü bu bölümde sosyal inşacı analiz ile incelenecektir. Bu doğrultuda öncelikle, Fırat ve Dicle nehirlerinin özellikleri, su sorununun tarihsel gelişimi ve bu sorunda etkili olan Ortadoğu ile çeşitli aktörler belirtilecektir. Bu aşamadan sonra Türkiye, Suriye ve Irak'ın suyla ilgili kimlik ve çıkarları, davranışları, durum tanımları, yapısal öznelerarası anlayış ve beklentileri ve

bu çerçevede şekillenen etkileşim süreci gösterilecektir. Modelde, süreçteki uyarım gerektiren davranış olarak, Fırat ve Dicle sularıyla ilgili baraj ve tesis inşası gibi gelişmeler Türkiye, Irak ve Suriye arasında su sorununun gelişiminde gösterilecektir.

7.1. Fırat ve Dicle Nehir Sularının Tahsisi

Fırat ve Dicle nehirleri Ortadoğu bölgesindeki en önemli su kaynakları arasında yer almaktadır. Erzurum yakınında doğan Fırat nehri, Türkiye'de 971 km akıp Suriye'ye girdikten sonra Irak'a geçip Dicle ile birleşmekte ve Şattül-Arap adını alarak Basra Körfezi'ne dökülmektedir. Dicle nehri, Türkiye'de Elazığ yakınlarından doğarak 523 km ilerledikten sonra Irak'ta Fırat nehriyle birleşerek Basra Körfezi'ne dökülmektedir. Fırat nehrinin yıllık su hacminin %90'ı Türkiye'den, %10'u Suriye'den kaynaklanmaktadır. Dicle nehrinin yıllık su hacminin %52'si Türkiye'den, %48'i Irak'tan (Akbaş, 2015, s. 100–101), bazı kaynaklara göre (ör: Karakılçık, 2008, s. 41–42, Kirschner ve Tiroch, 2012, s. 335) %51'i Türkiye'den, %39'u Irak'tan, %10'u İran'dan kaynaklanmaktadır (ECC Platform Library, 2018).

Türkiye, debisi ortalama 1000 m³/sn olan ve %90'ı kendi topraklarından kaynaklanan Fırat sularından 500 m³/sn suyu Suriye ve Irak'a bırakmaktadır. Bunda da sulama ve enerji projelerinin başlamasından beri teknik sorunlar hariç herhangi bir aksaklık olmamıştır (Acar, 2006, s. 79). Suriye %32'si ve Irak %65'i olmak üzere, Fırat sularının toplamda %97'sini; yine Suriye %5,4'ü, Irak %92,5'i olmak üzere Dicle sularının toplamda %97,9'unu talep etmektedirler. Türkiye ise Fırat nehrinden %52, Dicle nehrinden %14 oranında su talep etmektedir (Akbaş, 2015, s. 101–102). Bu süreçte, Fırat ve Dicle havzasında Türkiye'den kaynaklanan sular oldukça kapsamlı şekilde bilindiği halde, Suriye, Irak ve İran'dan kaynaklanan sular hakkında bilgi azdır ve akım gözlemlerinin sonuçları genellikle resmen açıklanmamaktadır (Özdemir ve ark., 2002, s. 27). Görüldüğü üzere, başta Irak ve Suriye olmak üzere, üç kıyıdaş ülke de su sorununa farklı merceklerden bakarak konuyla ilgili önlem alma çabasıdadır. Bununla birlikte, bu konuda göz önüne alınması gerekli olan esas sorun, küresel ısınma riskinin su yönetiminde tek taraflı bakış açısına izin vermemesidir.

Nitekim gelecekte bölge ısısının (buharlaştırma) artışı ve azalan yağmur oranları nedeniyle Ortadoğu'daki uluslararası nehirlerin yanı sıra Fırat ve Dicle nehirlerinin akışının da azalması beklenmektedir (Zawahri, 2017, s. 149). Küresel ısınmadan dolayı Fırat ve Dicle nehirlerinin akış oranları zaten normal kapasitelerinin 1/3'ünün altına düşmüş (Fröhlich, 2012, s. 156), su düzeyleri 2/3'ünden daha fazla azalmıştır (Al-Ansari, 2016, s. 154). Gelecekle ilgili öngörü modellerinde de, bölgedeki yeraltı ve yüzey sularının tükendiği, ülkeler arası düşük işbirliğinden kaynaklanan tek taraflı eylemlerin ve projelerin havzaya zarar verip tarımsal yararlılığını azalttığı belirtilmektedir. Buna ek olarak, artan su talepleri ve bataklıkların restorasyonu gibi projelerin Fırat ve Dicle'nin 2040 yılına kadar kurummasına neden olacağı, Türkiye, Irak ve Suriye'nin su sıkıntısından en çok etkilenen ülkeler arasında yer alacağı belirtilmektedir (Al-Ansari, 2016, s. 141, 148, 163).

7.2. Türkiye, Irak ve Suriye Arasında Su Sorununun Gelişimi

Türkiye nehir pozisyonu nedeniyle Fırat ve Dicle Havzasında yukarı kıyıdaş, Suriye ve Irak aşağı kıyıdaş ülkelerdir. Türkiye, Irak ve Suriye arasındaki çatışma; nüfus artış hızı, gıda güvenliği, enerji güvenliği, ekonomik ve teknolojik gelişme, politik bölünme, uluslararası su kanunları, su kullanılabilirliği, yönetim ve toplumsal bilinç gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır (Al-Ansari, 2016, s. 140). Üç ülke arasında su sorunlarında ortak payda bulma amacıyla 1920 yılından bugüne kadar birçok girişim yapılmış ama anlaşma imzalanmamıştır. Türkiye'nin sınır aşan sularıyla ilgili, Fırat ve Dicle'yi de kapsayan su konusu, 1923 yılında Lozan Anlaşmasının 109. Maddesinde ele alınmış ve suların kullanım hakkı düzenlenmiştir (Al-Ansari, 2016, s. 152). 1946 yılında Türkiye ve Irak arasında imzalanan 'Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması'nda, 1 Numaralı Ek Protokolde, Fırat ve Dicle nehirleriyle ilgili yapılacak düzenlemelerin koşulları belirlenmiş ve Türkiye ilgili bilgiyi Irak'la paylaşmayı kabul etmiştir (Resmî Gazete, 1947).

1964 yılında, Türkiye'nin Fırat üzerinde Keban Barajı inşaatına karar vermesi sonrasında bırakılması gerekli su miktarıyla ilgili görüşmeler başlamıştır. 1974 yılında Suriye'nin Tabka Barajı için su tutması Irak ile arasını açmış ve iki ülke savaşın eşiğinden dönmüştür. 1980 yılında Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu'nun

kalkınmasına yönelik kararı ile Fırat Nehri üzerinde başlattığı Atatürk Barajı inşaatı ve GAP Projesi⁶ ilişkilerde yeni bir süreç başlatmıştır (Bilen, 2000, s. 88–90). Buna Irak'ın sulama alanları için yeni planlar açıklaması ve Suriye'nin Fırat Vadisi projesi eklenince su sorunu yeniden bölgesel gündeme oturmuştur (Akbaş, 2015, s. 104–105). 1980 yılında, Türkiye ve Irak arasında su tahsisi sorununun çözümüne yönelik kurulan Bölgesel Sular Ortak Teknik Komitesinin (OTK) ilk toplantısı gerçekleştirilmiş, daha sonra Suriye'nin de katılımıyla görüşmeler üçlü olarak yürütülmüştür. 1984 yılındaki 5. OTK toplantısında, Türkiye'nin, üç ülkenin su ve toprak kaynaklarının nitelik ve niceliğinin belirlenmesi ve buna göre tesisler ve su tahsisi yapılmasıyla ilgili 'Üç Aşamalı Plan' teklifi Suriye ve Irak'ın işbirliğinden kaçınması nedeniyle sonuçsuz kalmıştır (Bilen, 2000, s. 90, 92–93; Erdağ, 2015, s. 34–35). Komite, doğrudan iletişim ile anlaşmazlıkları çözme konusunda yetersiz olması gibi sebeplerle 1992'den sonra toplantıları durdurmuştur. Bununla birlikte, kıyıdaşların üst düzey hükümet yetkilileri, ikili ve üçlü toplantılarda sorunları tartışmaya devam etmiştir (Zawahri, 2017, s. 161–162).

Türkiye, 1987 yılında Suriye ile imzalanan Ekonomik İşbirliği Protokolü'nün 6. Maddesi ile, Atatürk Barajı rezervuarının doldurulması sırasında, Fırat sularının üç ülke arasında nihai tahsisine kadar Suriye sınırından yıllık ortalama 500 m³/sn'den fazla su bırakmayı taahhüt etmiştir (Erdağ, 2015, s. 35–36; Resmî Gazete, 1987). Buna rağmen, 1990 yılında Atatürk Barajı inşaatı tamamlanıp su geçici olarak durdurulduğunda, önceden resmî kanallarla haber verilmesine ve Suriye ile Irak'ın zarar görmemesi için tüm önlemlerin alınmasına karşılık, konu Türkiye'nin kasıtlı olarak suyu kestiği yönünde yoğun propaganda ve gerçekdışı beyanlarla uluslararası platforma çekilmiştir. Bu süreçte, Fırat nehri üzerinde Birecik Barajı'nın inşası da krize neden olmuş ve Irak'la Suriye Türkiye'ye nota vermiştir (Akbaş, 2015, s. 105; Bilen, 2000, s. 92–94). Türkiye'nin Ortadoğu'daki su sorununun çözümü için Barış Suyu Projesi önerisi de Türkiye'nin bölgede su kontrolünü ele geçirmesiyle ilgili endişeler nedeniyle uygulanamamıştır (Erdağ, 2015, s. 35). Dostluk Barajı ve

⁶ GAP projesi dâhilinde, sulama ve elektrik üretimi amaçlı planlanan 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kaynakları değerlendirilerek bölgedeki insanların gelir düzeyi ve yaşam kalitesinin artırılması ve bölgelerarası farkların giderilmesi hedeflenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Kalkınma Bakanlığı, GAP'ta Son Durum 2018, Erişim adresi: <http://www.gap.gov.tr/gap-ta-son-durum-sayfa-32.html>.

Manavgat Suyu gibi diğer girişimleri ise bölgedeki aktörlerin yeterli işbirliğine yanaşmaması nedeniyle sonuçsuz kalmıştır (Akbaş, 2015, s. 107).

1990 yılında, Suriye ve Irak, Türkiye'den gelen Fırat sularının %58'inin Irak, %42'sinin Suriye'ye kalmasını öngören iki taraflı anlaşmayı Arap Birliği nezaretinde imzalamıştır (Saltürk, 2006, s. 31). Türkiye'nin GAP projesi sürecinde özellikle terör eylemleri nedeniyle gerileyen Türkiye ve Suriye ilişkileri⁷, 1998 yılında imzalanan Adana Protokolü sonrasında Suriye'nin terör örgütü mensuplarını sınırlarının dışına çıkarması sonrasında düzelmeye başlamıştır (Erdağ, 2015, s. 36). 2008 yılında üç kıyıdaş ülke suyla ilgili sorunların çözümü için her ülkenin 18 su uzmanından oluşan bir su enstitüsü kurarak işbirliği yapma kararı almıştır (Fröhlich, 2012, s. 158). 2008-2009 yıllarında kurulan yeni diplomatik ilişkiler süresinde de Suriye ve Irak'la su kaynaklarının kullanılması ve korunmasında karşılıklı fayda ve işbirliğine yönelik çok sayıda protokol ve ikili anlaşma imzalanmıştır (Erdağ, 2015, s. 36–37). Bu gibi gelişmeler 2012'de Suriye'de sivil savaş ve Irak'da istikrarlı bir hükümet eksikliği gibi nedenlerle duraklamıştır (Zawahri, 2017, s. 161–162). Bu duruma ek olarak, bölgedeki stratejik su kaynakları ve barajların terör örgütleri tarafından ele geçirilmesi su sorununu daha komplike bir hale getirmiş ve yeni aktörlerin uyuşmazlığa taraf olma olasılığını oluşturmuştur (Bayar ve Bayar, 2017, s. 26–28).

7.3. Su Sorununda Ortadoğu'nun Etkisi

Ortadoğu, iki yüz yılı aşkın süredir, tarihsel gelişimindeki bölgesel zaafllara ek olarak dış güçlerin müdahalelerine de uğrayan (Okman, 1993, s. 412) riskli bir bölgedir. Bölgede su kaynaklarını paylaşan ülkeler arasında da tarihten gelen derin anlaşmazlıklar bulunmaktadır ve su kaynakları bugüne kadar birçok çatışmada önemli rol oynamıştır (Acar, 2006, s. 70; Karakılçık, 2008, s. 32–34). Dünyanın

⁷ Barajların yapım sürecinde, Suriye terörü Türkiye'ye karşı koz olarak kullanmıştır. Bu çalışmada ele alınmayacak olmakla birlikte, Suriye ile Türkiye arasındaki bir sorun da Asi Nehri konusudur. Suriye, Lübnan'da doğup Suriye'yi geçtikten sonra Türkiye'de Hatay'dan Akdeniz'e dökülen Asi Nehri'ni büyük ölçüde sulama için kullanarak yazın suların Türkiye'ye ulaşmasını engellemektedir. 1939 Antlaşması'nda Asi suları için eşit paylaşım kabul edilmişse de Türkiye'ye su bırakılmamaktadır. Suriye ve Lübnan, Asi Nehri sularının % 98'ini kendi ülkelerinde kullanmaktadır. Türkiye'nin Asi nehrinden % 2 oranında aldığı su miktarı da nehre Türkiye'den katılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Acar, 2006, s. 72, 81; Akbaş ve Mutlu, 2012, s. 215.

yenilenebilir temiz su kaynaklarının %1,1'i Ortadoğu'da bulunmaktadır. Özellikle Yakın Doğu alt bölgesinde, tatlı suyun çoğu sınır aşan sulardan oluşmaktadır. İklim koşulları yenilenebilir yüzey suyunun azalmasına (fiziksel kıtlık), aşırı su çıkarma ve kirlilik yenilenemeyen yeraltı rezervuarlarının sürdürülemez şekilde kullanımına (sosyo-ekonomik kıtlık) neden olmaktadır (Tinti, 2015, s. 178). Buna ek olarak, yüksek nüfus artışı kişi başına düşen suyu azaltmaktadır (Al-Ansari, 2016, s. 146).

Bölgedeki iç sorunlara ek olarak; ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya gibi devletler de çıkarlarını maksimize etmek amacıyla Ortadoğu'ya yönelik politikalar izlemekte ve sınır aşan su sorunu gibi bölgesel gelişmelere müdahale etmektedirler. Buna BM, IMF, OECD gibi uluslararası kuruluşlar ve bölgesel aktörlerin politikaları da eklenince, bölge sorunları daha karmaşık hale gelmekte, bu güç rekabeti bölgede çatışma ve istikrarsızlık meydana getirerek güvenlik riskini artırmaktadır (Akbaş, 2015, s. 97-98). Bölgedeki su sorununu bölgesel çatışma unsuru olarak değerlendiren kişi ve kuruluşlar da GAP gibi su projelerinin Irak ve Suriye'nin su varlıklarının kalitesini bozup azaltacağını, anlaşma yapılmazsa sıcak çatışmaların olabileceğini iddia etmekte, GAP bittiğinde Suriye ve Irak'ın su haklarından yoksun kalacağı yönünde yayınlar yapılmaktadır (Karakılçık, 2008, s.36-37).

Ortadoğu'daki gelecek savaşın su yüzünden çıkacağı varsayımı⁸ sık sık yapılmaktadır (Fröhlich, 2012, s. 140). Su kaynaklarının paylaşımı sürecinde çıkacak savaşlarla ilgili senaryoların Ortadoğu'daki savaş ve barış süreçlerinde gündeme getirilmesi, su konusunun çeşitli aktörler tarafından bölge içi dengeleri etkilemek için kullanılabilirdiğini düşündürmektedir. Buna bir örnek olarak AB, su sorununda taraf olan Türkiye, Suriye, Irak ve (soruna taraf olduğu belirtilen) İran ve İsrail, su konusunda uzlaşmadığı için, su rejiminin düzenlenmesinde çözüm olarak, AB öncülüğünde oluşturulacak uluslararası bir yönetim önermektedir (Acar, 2006, s. 89, 91-94). AB, İsrail'in Golan Tepeleri'ni Suriye'ye geri verme koşulu olarak Fırat ve Dicle sularından yararlanma isteğini de desteklemektedir (Karakılçık, 2008, s.

⁸ 1994 yılı BM Su Raporunda, Suriye ve Irak'ın ciddi susuzluk nedeniyle, 2040 yılında Türkiye'nin Fırat ve Dicle üzerindeki barajlarına füze saldırısında bulunabileceği; yine BM'nin, Gelecek için Tatlı Su 2003 Raporunda, Türkiye'nin, önemli su kaynakları yüzünden, 2040 yılında Ortadoğu su savaşlarında, çatışmanın odağında yer alacağı belirtilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Karakılçık, 2008, s. 21-22, 48.

48–49). Görüldüğü üzere, Fırat ve Dicle nehirleriyle ilgili su sorunu, birbirine zıt çıkarılara sahip birçok aktörün dâhil olduğu yaşamsal bir konudur. Bu nedenle de Türkiye'nin su güvenliği için bir risk kaynağıdır. Bu doğrultuda, gelecekteki olası su krizlerinin öngörülebilmesi ve çözülebilmesi için, Türkiye, Irak ve Suriye'nin su güvenliğiyle ilgili kimlik ve çıkarları ile su sorununu etkileyen öznelerarası yaklaşımlarını belirlemek gereklidir.

7.4. Türkiye'nin Su Güvenliğiyle İlgili Kimlik ve Çıkarları

Türkiye, tatlı su kaynakları yönünden zengin olmayan (Çağlar, 2012, s. 22; Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü [DSİ], 2018), kişi başına kullanılabilir 1.519 m³ su ile (DSİ, 2018) su sıkıntısı çeken⁹ bir ülkedir (Öktem ve Aksoy, 2014, s. 14; Al-Ansari, 2016, s. 163). Sürdürülebilir olmayan su altyapı projeleri, artan nüfusu, tarımda aşırı su kullanımı, su kaynaklarının atıklarla kirletilmesi, büyük ölçekli altyapı projeleri ve madencilik faaliyetleri nedeniyle su fakiri olma yönünde ilerlemektedir (Öktem ve Aksoy, 2014, s. 14–15). Buna ek olarak, Türkiye'nin, içinde bulunduğu Akdeniz Havzası'nın iklim değişikliğinin etkilerinin en şiddetli hissedileceği yerlerden biri olması nedeniyle, yerüstü ve yeraltı su kaynakları tehdit altındadır (Muluk ve ark., 2013, s. 18). Su, fosil yakıtlı santrallerde özellikle termik santrallerde enerji üretiminde çok yüksek miktarda kullanılmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004, s. 207; TEMA, 2014, s. 9–12). Mevcut su miktarı; artan talep, kuraklık ve su toplama havzalarındaki kirlenme nedeniyle ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Su kaynakları yönetiminde; planlama, değerlendirme ve denetim yetersizliği, ortak veri tabanı ve bilgi akışı olmaması, kuruluşlar arası eşgüdüm zayıflığı gibi sorunlar bulunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 138). Türkiye'nin su potansiyelinin %40'ını sınır aşan sular oluşturmaktadır (DSİ, 2009, s. 47). Türkiye, Fırat ve Dicle havzasında uzun süredir yapısal gücü ve dominant nehir pozisyonu nedeniyle hegemon kıyıdaştır. Enerji talebinin en az %40'ını hidroelektrikten karşılamayı hedeflemektedir (Al-Ansari, 2016, s. 140, 147). Hidroelektriğe olan aşırı ihtiyacı nedeniyle Fırat ve Dicle nehirlerinin sularına bağımlıdır (Zawahri, 2017, s. 159).

⁹ Su sıkıntısı düzeyini tanımlamada kullanılan Falkenmark endeksine göre, kişi başına kullanılan su miktarı 1.000-1.700 m³ arasında ise su sıkıntısı bulunmaktadır.

Ortadoğu su sorununun çözülmesi amacıyla barış odaklı politika yürütmektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012, s. 225).

7.5. Irak'ın Su Güvenliğiyle İlgili Kimlik ve Çıkarları

Irak, Dicle nehrinin suları dışında başka ulusal su kaynaklarına da sahiptir. Bununla birlikte, yetersiz su yönetimi artan su sıkıntısına neden olmuştur ve rezervuar, dere ve ırmaklardaki yüzey suyu düzeyleri kritik düzeylere düşmüştür. Yeraltı su seviyeleri ve kalitesi de hızla bozulmaktadır. Su altyapısının yetersizliği nedeniyle, içme ve kullanım suyu kalitesi ve suya erişim düzeyi düşüktür. Bunun yanı sıra, ihtiyaç duyduğu suyun yarısından fazlasının sınırlarının dışına düşen yağmurlardan kaynaklanmasının oluşturduğu yüksek bağımlılık, Irak'ı Türkiye, Suriye ve İran'daki baraj projeleri ile iklim değişikliği etkilerine karşı savunmasız kılmaktadır. Nüfusun hızla artması da ülkede tarım ve diğer ihtiyaçlara yönelik su talebini artırmaktadır. Nitekim kişi başına düşen su, 1977 yılında 5.900 m³ iken, 2009 yılında 2.400 m³'e düşmüştür. Kuraklık ve su kıtlığı iç göç ve plansız kentleşmeye neden olmaktadır (Fröhlich, 2012, s. 153, 156–157). Su tedarikinde büyük ölçüde Dicle ve Fırat'a bağımlıdır (Michel ve ark., 2012, s. 11; Zawahri, 2017, s. 149). Irak, havzadaki aşağı kıyıdaş olması nedeniyle her zaman taleplerini karşılayacak ölçüde su istemektedir (Al-Ansari, 2016, s. 140). Tarımsal arazileri verimsizdir (Akbaş, 2015, s. 100). Suyun %79'u, GSYİH'sine %5 katkı sağlayan tarım sektöründe kullanılmaktadır. Bununla birlikte, su, eski ve yetersiz su dağıtım sistemleri nedeniyle çoğunlukla etkin kullanılmamaktadır. Yakın geçmişte iki ırmak üzerinde yapılan hidrolojik altyapı ve baraj yatırımları ise ülkenin güncel ihtiyaçlarından çok su kaybetme korkusu motivasyonu ile yapılmıştır (Kirschner ve Tiroch, 2012, s. 337–338).

7.6. Suriye'nin Su Güvenliğiyle İlgili Kimlik ve Çıkarları

Suriye su tedarikinde, başta Fırat olmak üzere, iki nehrin sularına bağımlıdır (Michel ve ark., 2012, s. 11; Zawahri, 2017, s. 149). Buna ek olarak Asi nehrinin sularını kullanmaktadır (Acar, 2006, s. 81). Fırat nehrini en önemli su kaynağı olarak görmektedir. Bu kaynak Suriye için, Golan Tepeleri'ndeki Ürdün nehrinin

kollarından daha önemlidir (Fröhlich, 2012, s. 153). Suriye de, havzada aşağı kıyıdaş olması nedeniyle her zaman taleplerini karşılayacak miktarda su istemektedir (Al-Ansari, 2016, s. 140). Suriye'nin ekonomisi büyük oranda tarıma ve gıda güvenliğine bağımlı olduğu için; tarım hükümet ajandasında en büyük öncelikler arasında yer almakta, Fırat havzasının Suriye kısmı özellikle tarımsal amaçlarla kullanılmaktadır (Kirschner ve Tiroch, 2012, s. 335, 338). Tarımsal arazileri verimsizdir ve sulama sistemleri yetersizdir (Akbaş, 2015, s. 100). Su kıtlığı ürün verimini azaltmaktadır. Uygulanan yeni teknoloji sulama sistemleri adaptasyon sorunu nedeniyle başarılı olmamıştır. Suriye, gıdada kendi kendine yeterli olmayı ve sulanan alanları iki katına çıkarmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, ulusal güvenlik problemleri bir süredir önceliği almış (Al-Ansari, 2016, s. 147–148, 158), ülkede meydana gelen belirgin huzursuzluk, su kaynakları yönetim kapasitesini azaltmıştır. Suriye de Irak gibi, ekonomik istikrar için kendi politikaları kadar Türkiye'nin su yönetimi politikalarına bağlıdır. Geçmişte, Ankara'nın Fırat nehrinin akışını yönlendirme potansiyelini dengelemek amacıyla Türkiye'deki ayrılıkçı hareketi uzun süre desteklemiştir (Michel ve ark., 2012, s. 12, 14–15).

7.7. Türkiye'nin Fırat ve Dicle Nehir Sularıyla İlgili Davranışları

Türkiye, Fırat ve Dicle nehirleri Türkiye'den doğduğu için, sular üzerinde egemenlik hakkı iddia etmektedir (Erdağ, 2015, s. 37). Sınır aşan su sorununda kıyıdaş ülkelerle ilişkisini barış odaklı dış politika ile iyi komşuluk ve dostluk üzerine kurmaktadır. Suyu silah olarak kullanmamaktadır. Nehirlere katkısından daha az oranda su talebinde bulunmaktadır. Suların tahsisinde, uluslararası hukukta belirlenmiş olan "suların hakça ve akıllıca kullanımı" ve aşağı kıyıdaş ülkelere "önemli zarar vermeme" temel ilkelerini esas alarak politika yürütmektedir. Su sorununu, uluslararası platforma götürmek yerine üç ülke arasında çözmeyi istemektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012, s. 225–228, 232). Türkiye, Suriye ve Irak'a taahhüt ettiği su miktarını hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde göndermeye azami dikkat göstererek, %90'ı kendi topraklarından kaynaklanan ve debisi ortalama 1000 m³/sn olan Fırat nehri sularının %50'sini (500m³/sn) 1987 Protokolü'nde taahhüt ettiği üzere Suriye ve Irak'a bırakmaktadır (Acar, 2006, s. 79, 81). Buna ek olarak, Fırat ve Dicle üzerindeki bütün projeler hakkında bilgi vermekte ve nehir

sularıyla ilgili kendi verilerini kıyıdaş ülkelerle paylaşmaktadır (Acar, 2006, s. 81; Akbaş, 2015, s. 100).

7.8. Irak ve Suriye'nin Fırat ve Dicle Nehir Sularıyla İlgili Davranışları

Irak ve Suriye, Türkiye'nin Fırat ve Dicle üzerindeki kullanma yetkisinden rahatsız olmakta ve nehir sularıyla ilgili projelerinden vazgeçmesini istemektedirler. Irak, Dicle üzerinde yapılacak tesislere kendi sularını azaltıp, haklarına zarar vereceğini iddia ederek karşı çıkmakta ve Fırat nehrine hiç katkısı olmadığı halde sulardan en çok payı istemektedir. Suriye ise, Dicle'ye hiç katkı sağlamadığı ve Fırat'a katkısı çok düşük olduğu halde su konusunu en çok sorun haline getiren ülkedir ve su sorununu bölgesel ve küresel ittifaklar kurarak aşma politikası izlemektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012, s. 219-228). Suriye ve Irak, Fırat ve Dicle nehirlerinden, katkılarından çok su istemelerinin yanı sıra, bu nehirlerin yıllık su potansiyelinin çok üzerinde su talep etmektedirler. Bunlara ek olarak, suyla ilgili gerekli verileri paylaşmayıp aldıkları su miktarları hakkında da yanıltıcı beyanlarda bulunmaktadırlar. İki ülke de su sorununun çözümünde antlaşma ile Türkiye'yi belli tarzda davranma ya da davranmama yükümlülüğü altına sokarak avantaj elde etmeyi istemektedir ve aralarında hemen hemen her alanda bölgesel güç rekabeti olmasına karşın, konu Türkiye olunca tek blok haline gelip ittifak yapabilmektedir (Akbaş, 2015, s. 98-101).

7.9. Türkiye'nin Fırat ve Dicle Nehir Sularıyla İlgili Durum Tanımı

Türkiye, Fırat ve Dicle nehirlerini, uluslararası hukuka uygun olarak, sınır aşan su (Acar,2006, s. 80) ve tek havza olarak kabul etmektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012, s. 223-224). Ayrıca, nehir sularını Türk suyu olarak tanımlayarak bütün bölünme girişimlerini reddetmektedir. Suriye ve Irak'ı, geleneksel sulama yöntemleriyle su israfına yol açarak, toprakların geniş ölçüde tuzlanıp bozulmasına neden olmalarından dolayı eleştirmektedir (Rollan, 2006, s. 144). Sınır aşan su sorununun, Irak ve Suriye'nin suyu verimsiz kullanması sebebiyle ortaya çıkan bir kullanım sorunu olduğunu dile getirmektedir. Gelecek yıllardaki su sıkıntısının muhtemel su krizine dönüşme ihtimali olduğu değerlendirilerek bu doğrultuda

politika üretilmektedir. Suriye'nin zarara uğradığı iddiasına karşılık, Keban, Karakaya ve Atatürk Barajları yapıldıktan sonra aşağı kesimlerde sel felaketlerinin yaşanmadığını ve nehirlerden su alma zorluğunun ortadan kalktığını; buna karşılık Suriye'nin Asi nehrini kirlettiğini, baraj kapaklarının açıldığını bildirmeyerek tarım alanları ve ürünlerine zarar verdiğini belirtmektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012, s. 215, 226–229).

7.10. Irak ve Suriye'nin Durumla İlgili Kendi Tanımları ve Türkiye'nin Davranışıyla İlgili Yorumları

Suriye ve Irak, Fırat ve Dicle'yi, uluslararası su¹⁰ ve Türkiye'nin aksine iki havza olarak niteleyerek matematiksel paylaşım önermektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012, s. 222–225; Karakılçık, 2008, s. 46–47). İki ülke de Türkiye'yi, su isteklerinde kendilerini haklı göstermek amacıyla, su zengini olarak nitelemektedir. Irak, Fırat ve Dicle nehirlerini binlerce yıldan beri sulama amaçlı kullandığı için, kadim sulamaları ve tesisleri nedeniyle, su üzerinde kazanılmış tarihsel haklarının bulunduğunu öne sürmekte ve Türkiye'nin sular üzerindeki mutlak egemenlik hakkını kabul etmemektedir. Türkiye'nin baraj ve tesis inşasının, kendisi dâhil, aşağı kıyıdaş ülkeleri mağdur ettiğini belirtmektedir. Suriye de benzer şekilde, kadim sulamaları nedeniyle ve maliyetli tesisler yaptığı için sular üzerinde kazanılmış haklara sahip olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak, Türkiye'nin Keban, Karakaya ve Atatürk Barajları, GAP gibi projeleri nedeniyle suları kirleterek Suriye'ye zarar verdiğini ve suyu siyasi baskı aracı olarak kullanmak istediğini iddia etmektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012, s. 216–218, 221–223, 233).

¹⁰ Uluslararası su iki ya da daha fazla ülkenin sınırlarını ayıran sulardır. Sınır aşan su bir ülkenin sınırları içinde doğup başka ülke ile sınır oluşturan ya da başka ülke topraklarına geçerek bir deniz ya da göle dökülen sulardır. Uluslararası hukukta bir akarsuyun uluslararası su olarak tanımlanabilmesi için, suyun drenaj alanındaki ülkelerin taraf olduğu bir anlaşma gereklidir. Fırat ve Dicle nehirleriyle ilgili Türkiye, Irak ve Suriye'yi taraf durumuna getiren üçlü bir su anlaşması yoktur. Türkiye ile Irak arasındaki Fırat ve Dicle nehirleriyle ilgili 29 Mart 1946 tarihli 'Dostluk ve İyi Niyet Anlaşmasına' Suriye taraf olmadığı için, Fırat ve Dicle uluslararası su durumuna gelmemektedir. Türkiye ile Suriye ve Irak arasındaki Fırat ve Dicle nehirleriyle ilgili farklı tanım, ülkelerin farklı çıkarlara sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Türkiye, sınır aşan sularla ilgili 'tahsis' kavramını kullanırken; Suriye ve Irak, uluslararası su ve taksim/paylaşım kavramını kullanmaktadır. Uluslararası suda paylaşılabilirlik ve ortak egemenlik mümkün olmakta, sınır aşan suda suyun çıktığı ülke ile aktığı ülke arasında eşit egemenlik mümkün olmamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Erdağ, 2015, s. 29, 37; Acar, 2006, s. 75–76.

7.11. Türkiye'nin Öznelerarası Anlayışları ve Beklentileri

Türkiye, kendi topraklarından kaynaklanmalarından dolayı Fırat ve Dicle nehirlerinin mülkiyetinin kendisinde olduğunu, iki nehrin aynı hidrolojik sistemin parçası olduklarını ve entegre havza yönetim sistemine yönelik her çabanın Dicle ve Fırat'ı içermesi gerektiğini düşünmektedir (Rollan, 2006, s. 146–147). Türkiye'nin önemli bir bölgesel oyuncu olmak istediği (Fröhlich, 2012, s. 158), havza içi güvenlik dinamiklerini ele almada yukarı kıyıdaş pozisyonunun üstünlüğü ve güçlü varlıklarından yararlanarak *böl ve yönet* bölgesel politikasına bağlı kaldığı belirtilmektedir (Tinti, 2015, s. 193). GAP'ın ise sadece kalkınma projesi olmasıyla ilgili sürekli deklarasyonlarına karşın, Türkiye'nin başka iç ve dış hedeflerinin olduğu, suyu da bu doğrultuda kullanmayı planladığı düşünülmektedir (Al-Ansari, 2016, s. 147). Birinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan kırgınlıklar, ülkeler arasında su sorunu olmadan da etkili olduğu için; Türkiye'nin Avrupa devleti olma talebinin temelinde, bugün bile, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz müttefikleriyle birleşip kendisini Arap topraklarından atan Araplarla karıştırılmama isteğinin bulunduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak, petrol zengini Kerkük ve Musul bölgelerinin Osmanlı'dan alınarak yeni Irak devletine verilmesinin Türkiye'de aşağılanma duyguları oluşturduğu öne sürülmektedir (Rollan, 2006, s. 139). Türkiye'de ise bu yönde bir rahatsızlık duyulmadığı resmî olarak açıkça belirtilmiştir (Al-Ansari, 2016, s. 147).

7.12. Suriye ve Irak'ın Öznelerarası Anlayışları ve Beklentileri

Suriye ve Irak, Türkiye'ye su vanasını açıp kapama gücüne sahip olduğu için karşı çıkmaktadır ya da bu en azından Irak ve Suriye'nin su söylemlerindeki baskın algıdır (Fröhlich, 2012, s. 155). Irak ve Suriye'nin temel korkusu, GAP ile Türkiye'nin Fırat ve Dicle'yi kullanma seviyesinin artacak olması ve GAP ile sulanması planlanan 1,8 milyon hektar tarım arazisi yüzünden kendilerine verilen suların azalmasıdır. Türkiye'nin Barış Suyu Projesi, Osmanlı İmparatorluğu'nu canlandırmaya yönelik bir girişim olarak algılanmış (Acar, 2006, s. 74, 83–84) ve Türkiye'nin Ortadoğu'da su kontrolünü ele geçirmesi ve sudan faydalanan ülkeleri kendisine bağımlı kılmasıyla ilgili endişeler dolayısıyla uygulanamamıştır (Erdağ, 2015, s. 35). Bazı Arap yazar ve araştırmacılar, Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmeyip Fırat

ve Dicle sularını denetim altında tutmak istediğini, suyu petrole karşı silah olarak kullandığını, geçmişteki imparatorluk rüyasını canlı tuttuğunu ve Arapların ulusal güvenliğini tehdit ettiğini belirtmektedirler (Karakılçık, 2008, s. 36–37). Nitekim Türkiye'nin baraj ve tesisler yapması da politik koz kullanarak Ortadoğu'da hâkimiyet kurma çabası olarak algılanıp suçlanmasına neden olmuştur (Akbaş, 2015, s. 104). Görünen o ki, su, Osmanlı'nın varisi olan Türkiye'ye olan eski kırgınlıkları artırmaktadır. Arap ülkeleri, Türkiye'nin yeniden bölgedeki en güçlü ülke olmasını ve Araplarla olduğu kadar İran ve İsraililerle görüşme kapasitesine sahip olmasını olumsuz bir durum olarak algılamaktadır (Rollan, 2006, s. 149). Bununla birlikte Suriye, Hatay'ı hâlâ kendi sınırları içinde gösterebilmektedir (Akbaş, 2015, s. 106; Akbaş ve Mutlu, 2012, s. 215; Erdağ, 2015, s. 38; Karakılçık, 2008, s. 40; Kibaroglu ve Scheumann, 2011, s. 290).

8. Sonuç

Su, toplumların ve tüm ekosistemlerin var olması için gerekli olan, yeri doldurulamaz bir kaynaktır. Su güvenliği; gıda güvenliğiyle, enerji güvenliğiyle ve dolayısıyla ulusal güvenlikle doğrudan bağlantılıdır. Su, su kaynakları dünyada asimetrik dağıldığı için çatışma, işgal ya da savaşlara neden olmasının sonucunda güvenlik çalışmaları alanına girmiştir. Su güvenliği literatüründe suyun kullanılabilirliği, suyla ilgili risklere karşı savunmasızlık, insanî ihtiyaçlar ve sürdürülebilirlik temaları hâkim olmuştur. Küresel ısınma ve aşırı su kullanımının su kaynaklarını azaltıcı etkileri göz önüne alındığında, su güvenliği; yeterli miktar ve nitelikte suya herkesin ulaşabilmesi ve insanların, diğer canlıların ve ekosistemin şimdi ve gelecekte de var olması için su kaynaklarının sosyal, yönetsel ve hukukî araçlarla korunmasıdır. Her ülkenin su güvenliğini etkileyen farklı faktör ve dinamikler olduğu için, su güvenliğinin de o ülkeye özgü koşullar çerçevesinde değerlendirilmesi gereklidir.

Türkiye'nin su güvenliği, Fırat ve Dicle havzasıyla ilgili su sorunu düzeyinde analiz edildiğinde, temelde materyal koşullardan kaynaklanan su paylaşımı sorununun gelişiminde aktörlerin subjektif algılarının da etkili olabildiği fark edilmektedir. Türkiye'nin su güvenliği sorununda, Ortadoğu'daki hükümetlerin

ve farklı aktörlerin yanı sıra öznelerarası süreçlerin de etkili olduğu ve bölgedeki terörün su sorununu ulusal güvenlik düzeyinde acil bir konuma getirdiği görülmektedir. Irak ve Suriye'nin, Türkiye'nin suyla ilgili tanım ve projelerine itirazlarının temelinde öznelerarası anlayışlarının etkili olduğu, Türkiye'nin ise tarihsel süreçten biraz daha bağımsız, objektif şekilde hareket ettiği fark edilmektedir. Su sorununun, özellikle Suriye ve Irak'ın aşağı kıyıdaş olmaları ve Ortadoğu'daki bazı aktörlerin de etkisiyle tarihsel önyargıları ön planda tutmaları nedeniyle oluştuğu görülmektedir.

Analiz sonucunda, genel bir bakış açısı ile, Türkiye'nin nehir sularını kendisinin ve kıyıdaş ülkelerin optimum kullanımı doğrultusunda tahsis etme isteğiyle hareket ettiği görülmektedir. Türkiye'nin öznelerarası düzeyde, enerjide dışa bağımlı olmanın yarattığı durum sonucunda, nehirlerdeki projelerle hem hidroelektrik gücü elde etmek hem de yukarı kıyıdaş ülke konumunu su konusunda avantaja çevirmek istediği düşünülmektedir. Bununla birlikte bu, bölgeye hâkim olma ya da su kaynaklarını yönetme isteği olarak görülmemelidir. Türkiye'nin, su sorununu, kullanım sorunu olarak niteleyerek teknik yöntemlerle ve işbirliği çerçevesinde çözme doğrultusunda çaba harcaması ve sorunun uluslararası düzey yerine üç ülke arasında çözülmesini savunması, konuyu politik bir sorun olarak görmek yerine daha objektif bir şekilde ele aldığını göstermektedir.

Suriye ve Irak'ın, Türkiye'nin sınır aşan su tanımına, bu tanımın çıkarlarına ters olmasının yanı sıra, öznelerarası anlayışları nedeniyle, Türkiye'nin sular üzerindeki egemenliğine olan vurgusu nedeniyle karşı oldukları düşünülmektedir. Suriye ve Irak'ın, Fırat ve Dicle üzerindeki projelere, kendilerine tahsis edilen suyun azalacağını farz ederek karşı çıkmalarının gerisinde, büyük olasılıkla, tarihsel önyargılarından kaynaklanan bir güvensizlik bulunmaktadır. Nitekim bazı projeler, Türkiye'nin politik koz kullanarak Ortadoğu'da hâkimiyet kurma girişimi olarak algılanmaları sebebiyle hayata geçirilememiştir. İki kıyıdaş ülkenin, nehirlerin kapasitelerinin çok üzerinde taleplerinin olması ve sorunu tedbir olarak uluslararası sistemde çözmek istemeleri ise ülkelerarası ilişkilere ve iletişime olan güvensizliklerini göstermektedir. Bu süreçte Türkiye'ye yöneltilen suçlamalar ise, istenmeyen tarihsel bağların ve üzücü geçmiş süreçlerin dile getirilmesi olarak görülebilir.

Bu bağlamda, Fırat ve Dicle nehirleriyle ilgili su sorununun çözümü için, üç kıyıdaş ülkenin tarihsel önyargılarından arınmış olarak, objektif şekilde davranmaları gereklidir. Üç ülke, geçmişte yaşanmış olan olumsuz deneyimleri geride bırakıp işbirliği ile ileriye yönelirse su sorunu çözülebilir. Bölgedeki güç rekabeti, çıkarları nedeniyle soruna dâhil olmak isteyen dış aktörler, çatışmaya yönelik yayınlar ve küresel ısınmanın etkileri su sorununu daha da büyüttüğü için ülkelerarası işbirliği kritik önemdedir. Bu doğrultuda, üç kıyıdaş ülkenin iklim değişikliğiyle ilgili önlemlerin yer aldığı bilgi ağıyla bağlantı kurarak, işbirliği içinde su sorununu çözmeleri, su kullanımı yüzünden çatışma ve dış güçlerin müdahale etme risklerini azaltarak su güvenliğinin sağlanması yönünde bir çözüm olabilir.

Kaynakça

- Acar, E. (2006). Avrupa Birliği'nin GAP ve su sorununa yaklaşımı çerçevesinde Fırat ve Dicle Nehirlerinin yönetimi üzerine tartışmalar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4, 67–101.
- Adler, E. (1997). Seizing the Middle ground: Constructivism in world politics. *European Journal of International Relations*, 3(3), 319–363.
- Akbaş, Z. (2015). Türkiye'nin Fırat ve Dicle sınıraşan sularından kaynaklanan güvenlik sorunu ve çatışma riski. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 72, 93–116.
- Akbaş, Z. ve Mutlu, Ç. (2012). Uluslararası politikada Irak ve Suriye'nin sınıraşan su sorununa yaklaşımı ve Türkiye. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 213–240.
- Al-Ansari, N. (2016). Hydro-politics of the Tigris and Euphrates basins. *Engineering*, 8(3), 140–172.
- Allan, C., Xia J., & Pahl-Wostl, C. (2013). Climate change and water security: Challenges for adaptive water management. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 5(6), 625–632.
- Bakker, K., & Morinville C. (2013). The governance dimensions of water security: A review. *The Royal Society Publishing*, 371(2002), 1–18. <http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2013.0116>
- Balch, O. (2014). *Water wars: A new reality for business and governments*. Retrieved from <http://www.theguardian.com/sustainable-business/2014/oct/06/water-wars-business-governments-scarcity-pollution-access>
- Bayar, M. ve Bayar T. (2017). Arap Baharı sonrası dönemde Fırat-Dicle uyuşmazlığı. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 17–30.
- Beddington, J. (2013). Catalysing sustainable water security: Role of science, innovation and partnerships. *The Royal Society Publishing*, 371(2002), 1–3. <http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2012.0414>
- Belyi, A. (2017). *Energy security in international theories*. Retrieved from <http://www.hse.ru/data/339/636/1233/ReaderforLecturesOnEnergySecurity.doc>
- Bilen, Ö. (2000). *Ortadoğu su sorunları ve Türkiye*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

- Bogardi, J. J., Dudgeon, D., Lawford, R., Flinterbusch, E., Meyn, A., Pahl-Wostl, C., Vielhauer, K., & Vörösmarty, C. (2012). Water security for a planet under pressure: Interconnected challenges of a changing world call for sustainable solutions. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 4(1), 35–43.
- Brauch, H. G. (2011). Concepts of security threats, challenges, vulnerabilities and risks. In H. G. Brauch, Ú. O. Spring, C. Mesjasz, J. Grin, P. Kameri-Mbote, B. Chourou... J. Birkmann (Eds.), *Coping with global environmental change, disasters and security - threats, challenges, vulnerabilities and risks* (pp. 61–106). Berlin-Heidelberg, DE: Springer-Verlag.
- Buzan, B., Waever, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. London, UK: Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B., & Waever, O. (2009). Macrosecuritisation and security constellations: Reconsidering scale in securitisation theory. *Review of International Studies*, 35(2), 253–276.
- Cheng, I., & Lammi, H. (2016). *Büyük su gaspı*. Retrieved from http://www.greenpeace.org/turkey/Global/turkey/report/2017/buyuk_su_gaspi.pdf
- Chernoff, F. (2007). *Theory and metatheory in international relations: Concepts and contending accounts*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Ciută, F. (2010). Conceptual notes on energy security: Total or banal security. *Security Dialogue*, 41(2), 123–144.
- Cook, C., & Bakker, K. (2012). Water security: Debating an emerging paradigm. *Global Environmental Change*, 22(1), 94–102.
- Copeland, D. C. (2000). The constructivist challenge to structural realism: A review essay. *International Security*, 25(2), 187–212.
- Çağlar, Y. (2012). *Türkiye'de enerji ormancılığının gereği, kısıtları ve olanakları*. Ankara: TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası.
- Dadson, S., Acreman, M., & Hardling, R. (2013). Water security, global change and land-atmosphere feedbacks. *The Royal Society Publishing*, 371(2002), 1–17. <http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2012.0412>
- Dannreuther, R. (2010). International relations theories: Energy, minerals and conflict. *Polinares Working Paper*, No. 8
- Dışkaya, S. K. (2017). Türkiye'nin enerji güvenliğinde yenilenebilir enerji etkisinin politik ekonomi perspektifi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(2), 129–150.
- Devlet Su İşleri Müdürlüğü. (2009). *Turkey water report*. Ankara. (Ed.) Ünal, A. Ü., Sargın, A. H., Özlü, H., Gündoğdu, H., Köktaş, M., Şenol, Ö., Donma, S., Özkaya, S. Y., Erişim adresi: http://www2.dsi.gov.tr/english/pdf_files/TurkeyWaterReport.pdf
- Devlet Su İşleri Müdürlüğü. (2018). *Toprak su kaynakları*. Erişim adresi: <http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari>
- Du Plessis, A. (2000). Charting the course of the water discourse through the fog of international relations theory. In H. Solomon & A. Turton (Eds.), *Water wars: enduring myth or impending reality?* (pp. 9–34). South Africa: Creda Communications.

- ECC Platform Library. (2018). Turkey, Syria and Iraq: Conflict over the Euphrates-Tigris. Erişim adresi: <https://library.ecc-platform.org/conflicts/turkey-syria-and-iraq-conflict-over-euphrates-tigris>
- Erdağ, R. (2015). Türkiye'nin sınıraşan sular sorunu. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 27–52.
- Ertürk, F., Akkoyunlu A. ve Varınca, K. B. (2006). Enerji üretimi ve çevresel etkileri. *TASAM Stratejik Raporu*. Erişim adresi: http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/enerji_uretimi_ve_cevresel_etkileri_cf9b7fbc-48ad-4126-9ee1-f4e93eb1202f.pdf
- European Parliament Directorate General for Internal Policies. (2011). *Impacts of shale gas and shale oil extraction on the environment and on human health*. Erişim adresi: <https://europeecologie.eu/IMG/pdf/shale-gas-pe-464-425-final.pdf>
- Ferroukhi, R., Nagpal, D., Lopez-Peña A., Hodges, T., Mohtar, R. H., Daher, B.... Keulertz, M. (2015). *Renewable energy in the water, energy & food nexus*. IRENA
- Fröhlich, C. J. (2012). Water: Reason for conflict or catalyst for peace? The case of the Middle East. *L'Europe en Formation*, 365(3), 139–161.
- Gain, K. A., Guipponi, C., & Wada, Y. (2016). Measuring global water security towards sustainable development goals. *Environmental Research Letters*, 11(12). Retrieved from <http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/11/12/124015>
- Gelsdorf, K. (2010). *Global challenges and their impact on international humanitarian action*. Retrieved from <https://www.unocha.org/sites/unocha/files/Global%20challenges%20and%20their%20impact%20on%20international%20humanitarian%20action.pdf>
- Goodwin, S., Carlson, K., Douglas, C. & Knox K. (2012). *Life cycle analysis of water use and intensity of noble energy oil and gas recovery in the wattenberg field Northern Colorado*. *Oil and Gas Journal*, 110(5), 48-59. Retrieved from <https://www.ogj.com/articles/print/vol-110/issue-5/exploration-development/life-cycle-analysis-of-water.html>
- Gökdemir, M. (2002). Dünyada ve Türkiye'de su; Barajlar ve kültürel miras. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 420–421–422, 155–159.
- Grey, D., Garrick D., Blackmore D., Kelman J., Muller M., & Sadoff, C. (2013). *Water security in one blue planet: Twenty-first century policy challenges for science*. *The Royal Society Publishing*, 371(2002). 1–10. <http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2012.0406>
- Grey, D., & Sadoff, C. W. (2007). Sink or swim? Water security for growth and development. *Water Policy*, 9(6), 545–571.
- Global Water Partnership. (2000). *Towards water security: A framework for action*. Retrieved from <https://www.gwp.org/globalassets/global/toolbox/references/towards-water-security.-a-framework-for-action.-mobilising-political-will-to-act-gwp-2000.pdf>
- Hope, R., & Rouse, M. (2013). Risks and responses to universal drinking water security. *The Royal Society Publishing*, 371(2002). 1–22. <http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2012.0417>
- Hopf, T. (1998). The promise of constructivism in international relations theory. *International Security*, 23(1), 171–200.
- IEA. (2012). *Water for energy*. Excerpt from World Energy Outlook 2012. Erişim adresi: https://www.iea.org/media/publications/weo/WEO_2012_Water_Excerpt.pdf

- IEA. (2016). *Water energy nexus*. Excerpt from the World Energy Outlook 2016. Erişim adresi: <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WorldEnergyOutlook2016ExcerptWaterEnergyNexus.pdf>
- Johansson, B. (2013). A broadened typology on energy and security. *Energy*, 53, 199–205.
- Karakılıç, Y. (2008). Bölgesel su anlaşmazlıklarının küresel çatışmaya dönüşme riski: Fırat ve Dicle örneği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4(16), 19–56.
- Kaya, N. Ç., Turan, F., Buyan Kop, Z. ve Özer, B. (2014). *Türkiye’de hidroelektrik sektöründe paydaş analizi*. Erişim adresi: A literature review was performed to compare the water intensities of a variety of fuel sources, including coal, oil, natural gas, uranium, solar, wind, biofuels, and geothermal.
- Kibaroğlu, A., & Waltina, S. (2011). Euphrates-Tigris rivers system: Political rapprochement and transboundary water cooperation. In A. Kibaroglu, W. Scheumann & A. Kramer (Eds.), *Turkey’s water policy* (pp. 277–299). Berlin-Heidelberg, DE: Springer-Verlag.
- Kirschner, A. J., & Tiroch, K. (2012). The water of Euphrates and Tigris: An international law perspective. In A. von Bogdandy ve R. Wolfrum (Eds.), *Max Planck yearbook of United Nations law Volume 16* (pp. 329–394). Erişim adresi: http://www.mpil.de/files/pdf4/mpunyb_07_Tiroch_16.pdf.
- Liu, Z., Bai, H., Lee, J., & Delai Sun, D. (2011). A Low-energy forward osmosis process to produce drinking water. *Energy & Environmental Science*, 4(7), 2582–2585.
- Michel, D., Pandya, A., Iqbal Hasnain, S., Sticklor, R., & Panuganti, S. (2012). Water challenges and cooperative response in the Middle East and North Africa, *Islamic World Forum Papers*, The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World 2012 U.S.
- Mielke, E., Diaz Anadon, L., & Narayanamurti, V. (2010). Water consumption of energy resource extraction, processing, and conversion. Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs, *Energy Technology Innovation Policy Discussion Paper*, No. 2010-15
- Muluk, Ç. B., Kurt, B., Turak, A., Türker, A., Çalışkan, M. A., Balkız, Ö., Gümrükçü, S., Sarıgül, G. ve Zeydanlı, U. (2013). *Türkiye’de suyun durumu ve su yönetiminde yeni yaklaşımlar: Çevresel perspektif*. Erişim adresi: <http://www.skdturkiye.org/files/yayin/Turkiyede-Suyun-Durumu-ve-Su-Yonetiminde-Yeni-Yaklasimler-Raporu.pdf>
- Okman, C. (1993). Su sorunu ve Ortadoğu’da stratejik durum. S. Şen (Ed.), *Su sorunu, Türkiye ve Ortadoğu içinde* (s. 401–434). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Öktem, U. A. ve Aksoy, A. (2014). *Türkiye’nin su riskleri raporu*. WWF-Türkiye Erişim adresi: http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/turkiyenin_su_riskleri_raporu_web.pdf
- Özdemir, Y., Öziş, Ü., Baran, T., Demirci, N., Fıstıkoğlu, O. ve Çanga, R. (2002). Fırat-Dicle Havzasının Türkiye, Suriye, Irak, İran’daki su potansiyeli, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 420-421-422, 27–34.
- Pahl-Wostl, C., Palmer, M., & Richards, K. (2013). Enhancing water security for the benefits of humans and nature - the role of governance. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 5(6), 676–684.
- Pedrazzini, F. (2011). *Water resource and environmental quality as factors affecting the dynamic and the security of populations*. Fifteen International Water Technology Conference, IWTX-15 2011, Alexandria, Egypt.

- Rollan, F. (2006). Le tigre et l'euphrate: Source de conflit ou situation conflictuelle due à l'histoire? *Confluences Méditerranée*, 58(3), 137–151.
- Saltürk, M. (2006). Ortadoğu'da su sorunu ve Türkiye açısından incelenmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(3), 21–38.
- Siska, E. M., & Takara, K. (2015). Achieving water security in global change: Dealing with associated risk in water investment. *Procedia Environmental Sciences*, 28, 743–749.
- Srinivasan, V., Konar, M., & Sivapalan, M. (2017). A dynamic framework for water security. *Water Security*, 1, 12–20. <https://doi.org/10.1016/j.wasec.2017.03.001>
- Taşkıran, I. (2010). *Orman biyokütlesi ve biyoenerji çalıştayı*. Erişim adresi: <https://dokumen.tips/documents/orman-biyokutlesi-ve-biyoenerji-calistay-raporu.html>
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı. (2004). *Türkiye çevre atlası*. Ankara
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Gap'ta son durum*. Erişim adresi: <http://www.gap.gov.tr/gap-ta-son-durum-sayfa-32.html>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu kalkınma planı 2014-2018, Ankara
- T.C. Resmî Gazete. (1947). Sayı. 6705, No. 5130, 12.09.1947
- T.C. Resmî Gazete. (1987). Sayı. 19660, 10.12.1987
- TEMA. (2014). *Termik santral etkileri uzman raporu: Konya kapalı havzası (Konya - Karaman Bölgesi)*. Erişim adresi: <http://www.tema.org.tr/folders/14966/categorial1docs/97/TERMIK%20SANTRAL%20RAPOR%20A5%20BASKI.pdf>
- Thapliyal, S. (2011). Water security or security of water? A conceptual analysis. *India Quarterly*, 67(1), 19–35.
- Tinti, A. (2015). Water scarcity and regional fragmentation in the Middle East: A quantitative assessment. *Politikon: IAPSS Political Science Journal*, 27, 177–205.
- UNESCO. (2018). *Water related disasters*. Retrieved from <http://en.unesco.org/themes/watersecurity/hydrology/water-related-disasters>
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*, 46(2), 391–425.
- Wendt, A. (1995). Constructing international politics. *International Security*, 20(1), 71–81.
- Wendt, A. (2003). *Social theory of international politics*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- World Health Organization. (2017). *2.1 billion people lack safe drinking water at home*. Retrieved from <http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2017/water-sanitation-hygiene/en/>
- Yapı, (2014, 19 Temmuz). *Santral çilginliği Türkiye'yi yakacak*. Erişim adresi: http://www.yapi.com.tr/haberler/santral-cilginligi-turkiyeyi-yakacak_122700.html
- Yılmaz, G. (2008). Su sorununa eleştirel bir yaklaşım: Üretimin bir faktörü olarak su. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 23(1), 3–9.
- Zawahri, N. A. (2017). Adapting to climatic variability along international river basins in the Middle East. In J. A. Cahan (Ed.), *Water security in the Middle East* (pp. 145–166). London, UK: Anthem Press.

Foreign Direct Investment, Economic Growth and Economic Freedom: A Literature Survey

Burcu ŞENALP¹

ABSTRACT

The purpose of this study is to survey the literature on the relationship between foreign direct investment, economic freedom and economic growth. For several years, with regard to the determinants of foreign direct investment (FDI) inflows, there has been a tendency to draw attention to specific elements such as technological development, the stock of human capital, market size, economic distance/transport cost and factor costs. However, the potential other factors such as economic freedom as an institutional element seem to have been relegated to second place, and even ignored by some investigators. In the present survey, focusing on economic freedom, shows that it may have an influence on FDI inflows as well as on economic growth. Therefore, allowing for the institutional approach, this study can shed light on the potential interactions between economic freedom and foreign direct investment/economic growth. All the studies that the present paper reviews have suggested that FDI affects economic growth in two ways: positively or negatively. Those effects based mostly on initial effects which are briefly mentioned above. On the other hand, some other studies show that economic freedom is an explanatory variable for direct cross-border investments. Finally, the papers surveyed show that economic freedom causes growth.

Keywords: Foreign direct investment, economic freedom, economic growth

JEL Codes: F21, O43

ÖZ

Doğrudan Yabancı Sermaye, Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Özgürlük: Bir Literatür Araştırması

Bu çalışmanın amacı doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri ele alan literatürü incelemektir. Uzun yıllardan beri, doğrudan yabancı yatırımların (DYY) belirleyici unsuru olarak teknolojik gelişmeler,

DOI: 10.26650/ISTJCON490825

¹Assist. Prof. Dr., Kırklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kırklareli, Turkey

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Burcu ŞENALP,
Kırklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kırklareli, Turkey
E-mail/E-posta: burcu.senalp@klu.edu.tr

Date of receipt/Geliş tarihi: 20.08.2018

Date of acceptance/Kabul tarihi: 08.10.2018

Citation/Atıf: Şenalp, B. (2018). Foreign direct investment, economic growth and economic freedom: A literature survey. *Istanbul İktisat Dergisi - Istanbul Journal of Economics*, 68(2), 301-336.
<https://doi.org/10.26650/ISTJCON490825>

beşeri sermaye stoğu, piyasanın boyutu, ulaşım maliyetleri ve üretim faktörleri maliyetleri gibi çeşitli faktörlerin üzerinde durulmuştur. Bu faktörler genel olarak birincil etkenler olarak ele alınmaktadır. Ancak, DYY'nin belirleyici faktörü olarak ele alınan birincil unsurlar dışında, ekonomik özgürlük gibi, çoğu zaman ikincil bir unsur olarak değerlendirilebilecek, kimi kurumsal yaklaşımlar da DYY'yi etkileyebilmektedir. Bahsi geçen kurumsal etken olarak ekonomik özgürlük, birçok araştırmacının gözünden kaçmakta ya da değerlendirme dışı bırakılmaktadır. Bu çalışma, ekonomik özgürlük kavramına odaklanmakta ve çeşitli kurumlar, örneğin Fraser Enstitüsü ve Heritage Vakfı, tarafından tanımlanan ekonomik özgürlüğün, DYY akışına ve hatta ekonomik büyümeye etki

edebileceğini gösteren literatürü ele almaktadır. Bu kurumsal yaklaşım sayesinde, ekonomik özgürlük ve DYY/ekonomik büyüme arasındaki potansiyel ilişkiye ışık tutulmak istenmektedir. Bu kapsamda, çalışma içerisinde yer alan makaleler, DYY ve ekonomik büyüme arasında hem pozitif hem de negatif yönlü bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. İki yönlü etkiye, ağırlıklı olarak birincil etkenlerin neden olduğu açıkça görülmektedir. Diğer çalışmalar ise, ekonomik özgürlüğün DYY için açıklayıcı bir değişken olduğunu göstermiştir. Ve son olarak, ekonomik özgürlük, büyüme ile ilişkilidir.

Anahtar kelimeler: Doğrudan yabancı sermaye, ekonomik özgürlük, ekonomik büyüme

JEL Sınıflandırması: F21, O43

EXTENDED ABSTRACT

The purpose of this study is to survey the literature on the relationship between foreign direct investment (FDI), economic freedom (EF) and economic growth. Although there have been several studies on either the FDI/growth relationship or the EF/growth, the relatively scanty previous research based on foreign direct investment, economic freedom and economic performance is a driver force behind this study. To clarify the relationships between those three variables, historical survey is undertaken in detail.

The importance of foreign direct investment started to increase on global scale in the second half of the twentieth century. Since then, it has become one of major areas of research for both academics and policymakers interested in international investments flows. In general, FDI flows are identified in two ways, inward FDI and outward FDI. The former term is used for direct flows hosted by countries and the latter expresses investments made in foreign markets. Today, we believe that FDI flows are unevenly distributed across countries. The largest volume of FDI flows have mostly moved between industrial countries for years. However, developing countries seem to have achieved the ability to acquire a higher share of global FDI inflows over the last decades.

The motivation behind the rapid increase in international direct investment is based on a belief commonly held by most countries: that FDI is an engine to promote economic growth. This expectation is also the power behind policies which encourage more FDI flows between nations. In this sense, economies generally become involved in the FDI process in order to utilize FDI-related growth as well as other benefits.

Although there exists a burgeoning body of literature that focuses on the impact of FDI on economic growth, research into this issue has not yet reached a general consensus. While some studies believe in the presence of a positive relationship between FDI and economic growth, others refuse such a positive linkage and suggest that foreign investments could hinder the process of economic growth in developing countries.

In the extensive literature with regard to the determinants of FDI inflows, there has for several years been a tendency to draw attention to specific elements such as technological development, the stock of human capital, market size, economic distance/transport cost and factor costs. However, the potential other factors such as institutional structure and economic freedom, which may have an influence on FDI inflows, seem to have been relegated to second place, and even ignored by some investigators. The main reason for this has been the lack of reliable data on this issue for a long time. Today, however, there are good quality data sources available on institutional structure and economic freedom. For instance, *Economic Freedom of the World* by the Fraser Institute and the *Index of Economic Freedom* by the Heritage Foundation/Wall Street Journal publish a variety of components of economic freedom. Based on those components, there have been some recent important studies of the relationship between economic freedom and FDI.

Therefore, the present study reviews the literature on whether economic freedom plays a role in attracting FDI inflows. To find answers to this question, we have reviewed the relevant literature by dividing it into two sections. Thus, we have examined some studies which have considered whether aggregated

economic freedom is an explanatory parameter for FDI. Other studies have found that one component of economic freedom would be a determining factor of FDI.

The paper also shall review the studies which have explored the relationship between economic freedom and economic growth. Through analysis of the previous studies, we can understand that, in some cases, economic freedom causes growth, but that in others economic growth is the reason for economic freedom, or a third option agreed on is that the interaction may be mutual.

1. Introduction

There are several studies which have investigated the reasons for variations in the growth rate of the gross domestic product (GDP) of countries. Those research studies have indicated that while some countries have higher growth rates of GDP and hence move first towards constituting welfare states, other countries have uneven growth rates. Observing differences in the growth rate of GDP, these studies have drawn an inference that countries worldwide tend to have no homogeneous structure in terms of factor endowments of resources, or economic and institutional features. In this study, we shall explore whether foreign direct investment (FDI) inflows and also the level of economic freedom as an institutional measure are the determinants of economic growth.

Through the extensive literature on FDI, we can see that the importance of this type of investment started to increase on a global scale after World War II. The motivation for the rapid increase in international direct investment is based on a belief commonly held by most countries all over the world: that FDI inflows may be an engine to promote economic growth. This expectation has also been the power behind policies to encourage more FDI inflows between nations. Therefore, countries started to become involved in FDI processes in order to utilize their positive effect, if any, on economic performance, as well as other benefits.

Although there exists a burgeoning body of literature that focuses on the impact of FDI on economic growth, research into this issue has not yet reached a general consensus. While some studies believe in the presence of a positive relationship between FDI and economic growth, others refuse such a positive linkage and suggest that foreign investments could hinder the process of economic growth in developing countries. The reason why the reported results on the linkage between FDI and growth differ from one another may be connected to the various methodologies applied in empirical works (Herzer et al, 2008; Li and Liu, 2005). In the first part of this current study, the literature on the relationship between FDI and economic growth will be analysed in detail.

Since the beginning of the 1990s, a number of empirical studies have started to be interested in the view that economic freedom may be taken into account to explain the variation in the rate of economic growth across countries. In this regard, a variety of components of economic freedom have been published by some institutions, such as *Economic Freedom of the World* by the Fraser Institute and the *Index of Economic Freedom* by the Heritage Foundation/Wall Street Journal. Although there have been many studies of this issue, there is still, in general, no consensus on the effect of economic freedom on economic growth. In the second part of the paper, studies analysing this relationship will be surveyed.

In the extensive literature with regard to the determinants of FDI inflows, there has for several years been a tendency to draw attention to specific elements such as technological development, the stock of human capital, market size, economic distance/transport cost and factor costs. However, the potential other factors such as institutional structure and economic freedom, which may have an influence on FDI inflows, seem to have been relegated to second place, and even ignored by some investigators. The main reason for this has been the lack of reliable data on this issue for a long time. Today, however, there are good quality data sources available on institutional structure and economic freedom. Thus, there have been some recent important studies of this issue. The relevant literature focusing on the relationship between FDI and economic freedom will be analysed in the third part of the present paper.

The remainder of this paper is organized as follows. Section 1 is a review of the literature on the relationship between FDI and economic growth will be analysed in detail. Section 2 is a survey of those studies analysing this relationship between economic freedom and foreign direct investment. Section 3 is a review of papers on the relationship between FDI and economic freedom. Section 4 concludes.

1. The effect of foreign direct investment on economic growth

The importance of foreign direct investment (FDI) started to increase on global scale in the second half of the twentieth century. Since then, it has become one of major areas of research for both academics and policymakers interested in international investments flows. In general, FDI flows are identified in two ways, inward FDI and outward FDI. The former term is used for direct flows hosted by countries and the latter expresses investments made in foreign markets. Today, we believe that FDI flows are unevenly distributed across countries. The largest volume of FDI flows have mostly moved between industrial countries for years. However, developing countries seem to have achieved the ability to acquire a higher share of global FDI inflows over the last decades (Zhuang, 2008). According to UNCTAD (2011) was an historic year for developing countries since those economies succeeded for the first time in attracting global FDI inflows of over 50% in that year.

Foreign direct investments are typically carried out through fully equipped, complex organizations such as multinational enterprises (MNEs). These are international corporations with enormous research and development (R&D) budgets. Thanks to these huge budgets, they become centres of advanced technology, innovation and entrepreneurship (TIE) and thereby provide advantages for not only the home countries which are the headquarters of MNCs, but also the host countries in which they operate.

The motivation behind the rapid increase in international direct investment is based on a belief commonly held by most countries: that FDI is an engine to promote economic growth. This expectation is also the power behind policies which encourage more FDI flows between nations. In this sense, economies

generally become involved in the FDI process in order to utilize FDI-related growth as well as other benefits. In turn, as is widely accepted, FDI enables industrial countries to put forward their existing superior technology, high managerial and organizational skills, and marketing advantages into the international market so that they can reap a profit by transferring all the advanced qualities to countries characterised by a relative lack of high-quality ability. In addition, direct investment in foreign countries provides developed economies with the benefit of the resources and cost advantages of the host countries thanks to comparative advantages in terms of technology, innovation and entrepreneurship. For this reason, developed prosperous countries have voluntarily become part of this type of investment so as to capture maximum profit during the production process¹.

For developing countries, as several studies have emphasised, the main purpose is to capture a sustainable trend in economic growth. To achieve this goal, many governments have an incentive to host MNEs since multinationals located inside the border of the country mean an opportunity to benefit from the spillover effect produced by FDI inflows. That is to say, through the contribution of positive spillover, if any, developing countries have an opportunity to focus their attention on compensating for the existing inadequacies in their production mechanism and thereby promoting their own economic growth. To be able to implement that purpose, governments of developing countries give priority to setting fiscal, financial and non-financial policies such as tax incentives, subsidies for foreign investors and infrastructure (De Mello, 1997).

Due to the positive externalities or spillovers from industrialised countries to the rest of the world, the former seem to be the leaders of the latter. In simple terms, externalities occur as follows: a knowledgeable and well-equipped direct investor locates in a relatively less-developed country, bringing with it high technology and training for employees and it introduces new managerial methods.

¹ In a developed country perspective, efficiency seeking is a preliminary factor as well as rent seeking. Thus, when this country wants to invest abroad and it expects production efficiency to be equal or more in a host country than that in the home developed country (Blalock and Gertler, 2008).

All these may, therefore, allow the receiving country to modify its backward technology, employ skilled workers have well-structured organizations in the domestic arena and integrate itself into the international market. Under these circumstances, growing competition among local economic actors through FDI spillovers pushes them to produce as effectively as they possibly can. That process may give rise to gaining an increasing return to scale in their production systems (De Mello, 1997) and also increase the impact of FDI on economic growth. In order to benefit from the spillover effect, however, the essential thing for a host country is that its local conditions must compromise on some specific factors such as having sufficient absorptive capacity (Crespo and Fontoura, 2007). Without such a benchmark, FDI-related growth may not be as they expected.

Taken as a whole, FDI, which mostly occurs in connection with multinational organizations, is expected to contribute to the growth of a host developing country. In order to scrutinize whether there exists a linkage between foreign direct investment and economic growth, we shall first review the growth models. Second, those studies which have found a positive relationship between FDI and economic growth will be surveyed. In the subsequent section, we shall conduct a survey of a negative FDI/growth nexus.

1.1. Historical survey of FDI and economic growth theory

The literature which appeared after the Second World War on economic growth theory has drawn attention to factors such as technology, human capital and public infrastructure. In particular, all those variables have come to be potential underlying factors in terms of long-term economic growth. Furthermore, they have been utilized to investigate the growth-inducing effect of FDI. In general, most of the literature on growth theory is based on studies of three main theories: The Harrod-Domar (Post-Keynesian) Growth Theory, Neoclassical Growth Theory and Endogenous Growth Theory. This part of the study attempts to survey the last two of these main growth theories. A review of this kind might be able to provide an understanding of the discussion about the extent to which growth theories contribute to the scope of FDI.

i. Neoclassical growth theory and FDI

The neoclassical theory of economic growth was developed by Solow (1956), Swan (1956), Cass (1965) and Koopmans (1965) over the period during which post-Keynesian predictions started to become out-of-date. According to Solow (1956), long-term growth is consistent with population growth, technological progress, capital accumulation and an increase in labour quality. The point which needs to be emphasised is that technological change and the labour force exert an influence as exogenous factors. In other words, they are not determined inside the model, but rather outside it. Also, to achieve long-term economic growth in the absence of labour force growth and progress in technology is out of question. Although an increase in capital stock has become the driving force for economic growth, which is endogenously variable, it cannot be held to be a growth-enhancing determinant within the neoclassical framework because of the diminishing returns to physical capital over time.

Thus, as indicated by De Mello (1997), FDI as a source to enlarge capital accumulation can only affect short-run growth and help boost the level of output. As a result, as can be seen in Reichert and Weinhold (2001), there occurs nothing beyond indigenous investments. Under such circumstances, the suggestion that FDI could fail to explain the increase in the growth rate of output is confirmed by the exogenous growth model.

All the statements made above were confirmed by Barro and Sala-i Martin (1995). According to them, in the neoclassical growth model FDI generates only a short-term effect. The diminishing return to capital is the main reason for this outcome. Despite the fact that direct investments from foreigners are available, countries fail to take advantage of them. As a result, in the neoclassical growth model, there is no difference between FDI-led economic growth and growth induced by local investments.

ii. Endogenous growth theory and FDI

Since the neoclassical model of growth became inadequate to explain the long-term growth in an economy, subsequent seminal works by Romer (1986,

1991), Lucas (1988) and Grossman and Helpman (1991) set out to produce more powerful hypotheses in order to overcome its shortcomings. Following the pioneering studies of the aforementioned scholars, the new endogenous growth theory started to provide some plausible evidence for long-term growth. For example, Lucas (1988) and Romer (1991) presented evidence that technological change and human capital are endogenous determinants, and do lead to obtaining long-term growth. In other words, growth is expected not to diminish over time, but rather to have an increasing trend. Moreover, the endogenous growth theory lends support to the hypothesis that FDI serves to generate an increase both in the level of growth and in the rate of growth, in contrast to neoclassical growth theory that stresses only a level effect (Bengoa and Sanchez-Robles, 2003).

Unlike the neoclassical model, the new growth models regarded FDI as a potential source to increase productivity in the economic system together with domestic investment. As indicated by Romer (1986), the construction of new and original knowledge by a firm provides an opportunity for another firm to increase its productivity by means of positive externalities in the case of the absence of legal rights on a patent. Following this idea, the modern advanced knowledge embodied in FDI appears to be the most important channel to spread high-productivity gains when foreign investors accept that they have to share their advantages. Thus, FDI inflow is expected to remove the restrictive effect of diminishing returns to capital and in turn contribute to the acquisition of a long-term growth rate of per capita income.

Romer (1991) analysed the impact of technological change on growth by using a neoclassical model. Nonetheless, his study is regarded as a new growth models since he took technology as an endogenous variable. The current author suggests that growth is a process contingent on technology change through rent-seeking investors in the global markets. In terms of capital, change in technology seems to be a promoter of its accumulation. Therefore, technological change going hand-in-hand with capital accumulation results in growth. Additionally, the author suggests that technological change is associated with the stock of human capital in

an economy. This does not mean that populous countries will have more changes in technology, since the notion departs from the concept of the relevance of population size. Consequently, countries with high levels of human capital are likely to grow more rapidly.

Another well-known study is that of Lucas (1988). He explained the scope of technological change, physical and human capital accumulation, and learning-by-doing. He used a model based on previous studies (Denison, 1962; Solow, 1956) and analysed three different models depending on the relationship between variables shown in the upper rows.² Specifically, what separates his study from the neoclassical growth model is the employment of human capital in the model as an endogenous variable. According to this assumption, human capital is closely related to raising productivity in growth, which in principle is only likely to occur through human capital-led positive externalities. This kind of externality is also contingent on the policy being open to international trade, and in turn to FDI. Furthermore, Lucas (1988) suggested two notions, 'schooling' and 'learning-by-doing', which are closely associated with human capital accumulation. In this sense, Lucas's (1988) view provides the theoretical basis for a number of empirical studies.³

Finally, in the context of endogenous growth theory, another approach came from Barro and Sala-i Martin (1997), who pointed out the presence of a convergence effect. They claimed that many countries with a low degree of development are unwilling to generate new ideas and design new products, in addition to their lack of effective human capital. This is because less-developed countries find it easy to observe and imitate the advanced qualities demonstrated by developed economies. Consequently, the formers' growth rate of income converges to that of the latter.

² Both Solow and Denison attempted to account for the main features of the US economic growth. Their purpose was not provide a theory of economic development.

³ Where the effect of human capital accumulation is explored by some education related proxies, such as school attainment and literacy. Xu (2000); Borensztein et al. (1998) and Barro and Lee (2000) are examples of that kind of research studies.

1.2. A review of the literature on FDI and economic growth

Although there exists a burgeoning body of empirical literature which has focused on the impact of FDI on economic growth, research studies on this issue have not yet reached a general consensus. While some studies believe in the presence of a positive relationship between FDI and economic growth, others refute such a positive linkage and suggest that foreign investments could hinder the process of economic growth in developing countries. The reason why the reported results on the linkage between FDI and growth differ from one another may be connected to the methodologies applied in the empirical works (Herzer et al., 2008; Li and Liu, 2005). If this is the case, it explains why the use of a range of techniques such as cross-country, panel data and time series generates findings that are not endorsed unanimously. In theoretical works, however, the published results on the issue are regarded as being more consistent with one another.

i. The Positive Linkage

The huge empirical literature includes several studies on the concept of FDI and its positive impacts on economic growth. In this context, if host countries want to enjoy externalities that arise from FDI inflows and then promote their own economic growth, the requirement from them is to have some qualifications and also to fulfil minimum requirements such as those of human capital, financial markets and the ability to adopt advanced technology. In other words, local conditions, or in the words of Abramovitz (1986) "social capacity", are decisive factors for investment decisions by foreigners.

Borensztein, De Gregorio and Lee (1998) analysed the growth-inducing impact of FDI by using cross-country regressions. They tested the data from a sample of 69 developing countries over the period 1970-1989. According to the regression results, there was a positive relationship between FDI and economic growth in recipient developing countries. Although the effect of FDI alone on economic growth was positive, it was not robust. The authors found those analytical results through the recent growth theory identifying advanced technology to be one of driving forces behind economic growth. Directing high

technology from developed home to developing host nations, FDI is believed to provide an environment in favour of economic growth in host countries. More importantly, Borensztein et al. (1998) showed that even though the transmission of superior technology is crucial, human capital is at least as important as technology. That is, the impact of FDI on economic growth is closely tied to the presence of human capital in the host country. As a result, the advanced technology embedded in FDI incorporates countries' absorptive capability and thus enhances their economic growth.

They also concluded that the investments of foreigners are more productive than those of local investors who have a minimum level of human capital. Nonetheless, foreign entrants do not crowd-out domestic investments.

Similarly, another study by Wang and Wong (2009) has shown that when countries have a large stock of human capital, FDI is expected to be able to enhance economic growth. In contrast, with a minimum level of human capital, direct investments are expected to have a negative effect on the process of economic growth.⁴ A further explanation of this issue was offered by Xu (2000) who analysed the effect of the technology transfer by US MNCs on other countries' productivity growth. He used data from both developed and developing countries, each group consisting of twenty countries. According to his results, while the technology transferred by US MNCs augmented productivity in developing countries, the correlation between given variables was found to be weak for less-developed countries (LDCs) since they had an insufficient stock of human capital.

An important study conducted by Blomstrom, Lipsey and Zejan (1994) confirmed the view that the contribution of investments from foreign firms on economic growth is positive. Clearly the result is consistent with the conclusion drawn by Borensztein et al. (1998). However, these two groups of scholars diverged on whether the influence of FDI on growth is statistically significant.

⁴ Their analytical results are based on the sample of 69 country over period of 1970-1989.

Unlike Borensztein et al. (1998), the investigation by Blomstrom et al. (1994) showed that there is a significant linkage between FDI inflows and growth rate of income.⁵ Moreover, splitting the dataset for developing countries into two subgroups with regard to their per capita income level – high- and low-income developing countries – Borensztein et al. (1998) showed that the growth effect of FDI is statistically significant in countries with higher levels of income. Although the result associated with FDI-related growth is reversed for countries with low levels of income, the indication of the coefficients is still positive. In Blomstrom et al. (1994), the initial stock of human capital is replaced by a minimum quality standard on development. For example, an adequate level of technological development in less-developed countries makes it easier for them to imitate and supply the technology transmitted by MNCs. Fulfilling such a precondition, therefore, the home country gains beneficial effects of FDI on economic growth.⁶

Another approach to the analysis of the FDI/growth relationship is suggested by Alfaro et al. Chanda, Kalemli-Ozcan, and Sayek (2004), which added a financial development parameter to the regressions. Even though several previous studies had investigated the linkage between financial development and growth, and the FDI/growth nexus as well, Alfaro et al. (2004) broadened the perspective of previous studies by exploring the relationship between the local financial system, FDI and economic growth. Here, the interaction of the financial market with FDI was introduced as an explanatory factor into the tripartite relationship. According to the analytical results found by employing cross-country data for a twenty-year period, 1975-1995, financial institutions such as banks and equity markets, and the level of development, play a key role in attracting FDI due to the advantages provided by borrowing to finance new investments. Also, the growing benefits of technology spillover are a response to a developed financial system in the local economy. As a result, FDI increases economic growth through a well-functioning financial system.

⁵ They use the relevant cross-section dataset which is available for the sample of 101 countries-78 developing and 23 developed countries.

⁶ Yet another prominent studies which indicate the importance of starting amount of human capital in a economy include scholars such as Balasubramanyam et al. (1996, 1999); Makki et al. (2004).

Hermes and Lensink (2003) likewise showed the positive association between the development of a financial system and FDI. As with Alfaro et al.'s (2004) results, they provided evidence that the more developed the local financial market, the more technology dissemination is embedded with FDI. In particular, Latin American and Asian countries in the examples confirmed the above-mentioned empirical results in which FDI is a growth-enhancing process, but this is not a direct effect. Rather, well-regulated financial institutions mediate the relationship between FDI and growth. As can be realized, this is not a direct FDI effect on growth. In a very recent study, Alfaro et al. (2010) maintained the importance of supporting the needs of developed financial markets.

In a recent empirical evidence, Iamsiraroj and Ulubasoglu (2015) also demonstrate that size of government, magnitude of inflation, educational level and the level of foreign aids have an impact on the degree to which FDI occurs as well as financial development. Furthermore, unlike the studies which examine the FDI-growth relationships only for developing countries, Iamsiraroj and Ulubasoglu (2015) show that FDI imposes positive effects on economic growth in both developing and developed countries.

Mayer-Foulkes and Nunnenkamp (2009) stated that the 'convergence' effect may occur through foreign direct investment. That is, FDI, regarded as a package of capital stock, technology and know-how (De Mello, 1997), might provide an opportunity for latecomer developing countries to catch up with developed economies in terms of income per capita. In this sense, FDI appears to be a process conducive to fostering growth rates in host developing countries.

Mayer-Foulkes and Nunnenkamp (2009) used a database provided by the US Department of Commerce's Bureau of Economic Analysis (BEA). This data is basically related to US activities in the form of FDI. Contrary to many earlier dominant empirical approaches which used aggregate FDI data, this study pursued a different path in which the authors took advantage of disaggregated FDI data for various industries. They examined the extent to which US FDI undertakes an intermediary role enabling economies to converge with income

per capita in the US. According to the results, high-income receivers⁷ were shown to be countries in which US FDI promoted the rate of growth in per capita income because of their ability to exploit transferred technology, and in turn contribute to their convergence processes. However, US FDI never contributes to middle- and low-income countries and therefore their catch-up growth is inadequate in view of the inadequacy of their absorptive capacity. Unlike the studies mentioned above, Mayer-Foulkes and Nunnenkamp (2009) showed that despite the presence of a minimum level of absorptive capacity in an economy, this is not enough in terms of FDI-related convergence; in other words, a threshold is required above minimal quality.

ii. The Negative Linkage

Charkovic and Levine (2005) criticised the literature which concluded that there is a positive influence of FDI on economic growth. Mainly, the authors blamed the macro-based studies which provided this evidence in comparison with the micro-based studies. In the light of this argument, Charkovic and Levine (2005) revised the variables employed in the articles surveyed above. They found that the development of financial markets (Alfaro et al., 2004, 2010; Hermes and Lensink, 2003), the level of per capita income (Blomstrom et al., 1994), and the stock of human capital (Borensztein et al., 1998; Wang and Wong, 2009; Xu, 2000), contrary to the assertion, do not mediate between FDI and economic performance. That is, the positive FDI impact on growth is associated with none of these variables. As a result, although Charkovic and Levine (2005) successfully addressed the weakness within previous studies, such as unobserved country-specific effects, the endogeneity bias of the FDI variable and no lagged dependent variable, the authors found that there was no positive and robust role for FDI in generating growth. To achieve this result, they used the Ordinary Least Square (OLS) and the Generalized Method of Moment (GMM) panel techniques as econometric models to test 72 countries over the period between 1960 and 1995. Finally, the authors carried out a sensitivity analysis to assess robustness.

⁷ Nunnenkamp (2009) uses country data of income classification represented by World Bank. According to that, economies which have one-fourth of US per capita income are called to be high income countries.

Another strand of literature on determining the relationship between FDI and growth is connected with micro- or firm-level analysis, instead of multi-country aggregate data analysis (macro-economic) as used by Charkovic and Levine (2005). In this regard, the study conducted by Aitken and Harrison (1999) is an example among micro-based studies. They used firm-level data for one sample country, Venezuela. The results showed that beneficial spillovers do not occur as a result of FDI. For example, positive technology spillover directed from FDI to local direct investments cannot be proved due to the absence of evidence, which is in contradiction with the previous findings. Since foreign firms have a typical tendency to invest more productive sectors in the selected location because of their potential cost advantages, local firms face the loss of their competitive edge in their own region. Not surprisingly, this leads in turn to a reduction in the productivity of domestic firms. Taken as a whole, these results support the view that FDI exerts a negative effect on growth.

Following Aitken and Harrison's (1999) results, Hanson (2001) provided similar findings on the inference: the more foreign ownership there is in a region, the less productivity growth there will be in domestically-owned firms. Firms owned by foreigners avoid the sectors with low-productivity since those industries do not match the benefits they plan to gain. This situation negates the stimulating effect of FDI on the productivity of the recipient country. According to the empirical evidence provided by the author's theoretical model, which employed two countries (Brazil and Costa Rica) and three companies (General Motors, the Ford Motor Co. and Intel), he found that positive productive spillovers are not contingent on promoting FDI. Rather, in Brazil, for instance, the presence of foreign firms in related sectors decreased the benefits to local firms.

1.3. Summary of the relation between FDI and economic growth

All the studies reviewed above have suggested that FDI affects economic growth in two ways: positively or negatively. The studies that found a positive relationship have suggested that FDI has either a direct or an indirect effect on economic growth. If the effect is indirect, it means that FDI inflows affect economic

performance through variables such as the stock of human capital and the level of financial development. However, a direct relationship between FDI and growth is not based on a specific level of quality to absorb the knowledge transfers which arise from FDI. On the other hand, some studies have reviewed claim that there is no positive linkage between FDI and growth. In general, those studies have been based on micro-economic analyses and hence provide evidence for the negative impact of FDI on economic performance.

Some studies claim that FDI has an impact on economic growth through a third variable which is related to the level of the absorptive capacity which countries have. In the next section, we shall go further and survey the studies which have examined the growth effect of FDI through the level of economic freedom.

2. The relationship between economic freedom and FDI

In the extensive literature with regard to the determinants of FDI inflows, there has for several years been a tendency to draw attention to specific elements such as technological development, the stock of human capital, market size, economic distance/transport costs and factor costs. Several authors have frequently used those determinants in their empirical models by focusing their efforts on analysing the extent to which these factors determine the attractiveness of a host country to attract FDI. However, other potential factors such as institutional structure and economic freedom, which may have an influence on FDI inflows, seem to have been relegated to second place, and have even been ignored by some investigators. The main reason for this has been the lack of reliable data on institutional determinants for a long time. But good quality data sources on institutions are available today. As a matter of fact, much more continuation of limited datasets might have restrained the explanatory power of studies investigating cross-country differences on FDI inflows and the rate of economic growth correlated with FDI.

In this second part, the initial aim is to explain specifically the notion of 'Economic Freedom'. An additional aim is to review the literature on whether

economic freedom plays a role in attracting FDI inflows. Before analysing the literature concerning the linkage between economic freedom and FDI inflows, first, the definitions of economic freedom published by some establishments – the Fraser Institute and the Heritage Foundation/Wall Street Journal – will be discussed. In the subsequent section, the literature on the specific components of economic freedom and, in turn, their contribution to preparing an attractive domestic climate for foreign direct inflows will be reviewed in detail.

2.1 The definition of economic freedom

Ever since the days of Adam Smith's (1776) analysis of a free market, the concept of being free economically has become an important issue which has been argued elaborately by several scholarly studies and policy makers. As a result, various definitions that try to bring clarity to what economic freedom means are now available. In a basic expression proposed by the Fraser Institute, economic freedom refers to voluntary actions without government controls and restrictions. These actions go parallel with economic agents' choices. A broader definition of the term 'economic freedom' devised by the same organization is:

"Individuals have economic freedom when property they acquire without the use of force, fraud, or theft is protected from physical invasions by others and they are free to use, exchange, or give their property as long as their actions do not violate the identical rights of others. An index of economic freedom should measure the extent to which rightly acquired property is protected and individuals are engaged in voluntary transactions." (Gwartney and Lawson, 1996)

According to the Heritage Foundation/Wall Street Journal (2018 Index of Economic Freedom), economic freedom is an important right that each economic unit must have. This right allows individuals to participate in the workforce, operate a business and regulate consumption and investment functions any time they want. Furthermore, in an economically free society, the protection of economic agents in relation to their activities must be guaranteed by governments. In addition, governments must keep away from restrictions on economic activities.

Following these classical definitions, it is necessary to identify the components of economic freedom in order to promote a better understanding of the issue. To attain objectively constructed components through reliable sources is a crucial factor to measure the degree of economic freedom correctly. In this sense, some scholarly articles (Knack and Keefer, 1995; Scully and Slottje, 1991) have appeared to initiate the creation of the proper indicators of economic freedom. However, in this study, as in most of the relevant literature, attention will be focused on the two indices of the components of economic freedom published by the Fraser Institute and the Heritage Foundation/Wall Street Journal. All these components are useful for measuring the extent to which an economy is functioning by having a free structure or without government constraints. The Index of Economic Freedom of the World (2017) published by the Fraser Institute divided the components of economic freedom into five main categories, and assessed their degrees of economic freedom. In addition, the Index of Economic Freedom published by the Heritage Foundation/Wall Street Journal (2018) measured the degree of economic freedom using four main groups of indicators.

2.2. A review of the literature on economic freedom and FDI

i. Aggregated index of economic freedom and FDI

Examining seven East Asian countries from 1995 to 2000 through the panel data method, Quazi (2007) found that economic freedom is a strong determinant compared with other determinants to motivate foreigners who plan to invest directly in any other place. Unlike other studies which decided generally to use the Fraser Institute's Index, for Quazi (2007), the Heritage Foundation/The Wall Street Journal was main source in terms of an index of economic freedom. He therefore confirmed the view that the presence of a high level of economic freedom affects FDI positively by applying a comparatively less-used index. He also emphasized that the priority requirement for a nation is to achieve a freely functioning economy for the long term. When this condition is satisfied, increased certainty in a country's economic atmosphere will in turn attract the attention of larger foreign direct investors. At the same time, the positive atmosphere will imbue foreigners' respect for their own investment decisions with a sense of being in the right place.

Another study that supports the view suggested by Quasi (2007) was that of Kapuria-Foreman (2007). Like many other scholars, in order to analyse the impact of economic freedom on FDI, the author traced the two indices published by the Fraser Institute and the Heritage Foundation/Wall Street Journal. In addition, he based his study on the dataset for developing countries, excluding transition economies such as China. As a result, by using cross-country growth regressions, the author reached a conclusion that economic freedom and FDI inflows are positively related.

Similarly, Bengoa and Sanchez-Robles (2003) argued whether economic freedom might be a determinant of FDI. Using both the cross-country and the panel data methods, they tested eighteen Latin American countries over the period 1970 to 1999. Depending on their regression estimate controlling the level of GDP, debt service, inflation and public investment, Bengoa and Sanchez-Robles (2003) stressed that an increase in the degree of economic freedom gives rise to an increase in FDI inflows.

Azman-Saini et al. (2010) also suggested that the level of economic freedom has a positive influence on FDI. Using analysis through the generalized method of moment (GMM), the authors identified an interaction between economic freedom and FDI and then tried to investigate the effect of interaction on growth. As a result of the analysis, they reported that the effect of FDI on economic performance increases through economic freedom. That is, they provided evidence that economic freedom mediates to attract more FDI inflows.

ii. Disaggregated index of economic freedom and FDI

In this section, we shall review some studies in which the components of economic freedom are examined individually. For example, articles that include intellectual property rights, labour market regulations, corruption and monetary distortion/inflation will be reviewed one after another.

The presence of the protection of intellectual property rights (IPRs) is considered to be one of the indicators of economic freedom. Some studies (for

example, Javorcik, 2004; Nunnencamp and Spatz, 2004) are good examples of examinations of the effect of property rights on FDI inflows. Javorcik (2004) employed a unique firm-level dataset for a sample of countries in Eastern Europe and the former Soviet Union. He set out a clarification of how much direct investment from companies all over the world, and also for what purpose, flowed into twenty-four countries in that region. He found a significant linkage between the level of IPR protection and FDI flows to those countries. In other words, if an economy fails to protect IPR, this will in turn lead to discouraging much-needed FDI inflows. This forces foreign investors to centre their activities on distribution instead of production. All these results are not based on a discrimination of one sector (such as technology-incentive) from another.

However, a research study which provided evidence for a dissimilar result after exploring the IPR/FDI nexus was that of Gross and Saggi (2002). In their theoretical study, they used a product cycle model in which there were two notional areas called the North (an innovating region) and the South (an imitating region). In the case of the South, when the protection of intellectual property rights was strengthened, it created a decrease in the rate of imitation. Accordingly, in the matter of FDI, the imitating region that constrained by IPR legislation will render such inflows meaningless.

Javorcik and Spatareanu (2005) examined the other component of economic freedom: labour-market regulations. They analysed fourteen Western and five Eastern European countries for the period 1998-2001 using firm-level data. The objective of the study was to test whether there is an interaction between the degree of labour market flexibility in a host country and FDI. During the tests, the researchers used indices that characterize labour market flexibility such as 'the GCR Index of Flexibility of Hiring and Firing Practices'. The results showed that less flexibility in the host countries' labour market was a disincentive for FDI inflows. In addition, an unfavourable degree of labour market distortion in the host country was found to be a driving force for investors to invest in their home country, which has comparatively less rigidity in the labour market.

This result was supported theoretically by Haaland and Wooton (2007) who found that in the presence of employment regulations authorized by governments, the rates of redundancy payment, not the same in every country, will pose a threat to FDI inflows by MNCs. This implies that MNCs will have to bear the cost of an increasing wage bill, and this in turn will give rise to an increase in the value of the investment. This explanation makes it clear that employment protection persuades multinationals that there are no potential gains from direct investment.

The Index of Economic Freedom published by the Heritage Foundation and the Wall Street Journal suggests that the presence of economic freedom in countries is also connected with the extent of corruption. Sometimes, corruption may be a sufficiently severe problem in economies as to destroy economic freedom, although it may be low and therefore considered to be harmless behaviour in some places. Wei and Shleifer (2000) demonstrated that a high level of corruption in recipient countries is expected to weaken, or rather deter, FDI inflows. By contrast, a reduced level of corruption is the reason for a country being selected by foreign investors. Such a result is a response to a unique firm-level dataset which tried to show the degree of attractiveness of twenty-two countries in Eastern Europe and the former Soviet Union in terms of FDI inflows in the 1990s. In that study, the authors came to the conclusion that if corruption is pervasive in a country, foreigners are inclined to shun wholly-owned investments. Instead, their preference is mostly to pursue the investment process by means of joint ventures or acquisitions.

A study of the impact of corruption on foreign direct investments was carried out by Habib and Zurawicki (2002). Their findings seem to confirm the view that the presence of corruption generates a complex environment and hence affects foreigners' investment decisions negatively. This result was based on an analysis of 89 countries over the period 1996 to 1998.

Although the two analyses described above point out the negative relationship between FDI and corruption, Egger and Winner (2005) argued that there could be a positive linkage between those variables by examining 73 developed,

developing and transition countries for the period 1995-1998. They explained the positive impact of corruption on inward FDI by observing implications in the short-term and the long-term. Even though the presence of corruption makes it difficult, in the short-run, for foreigners to invest in another country by virtue of the cost effect of direct inflows (bribery can be seen a kind of tax, for instance), well-functioning regulations and administrative mechanism are expected to turn disadvantages into advantages for FDI inflows in the long run. On the other hand, Akcay (2001) cast doubt on these results by suggesting that corruption and FDI inflows have no statistically significant relationship.

Finally, we can consider inflation in order to further comprehend the nature of economic freedom. In essence, low and stable inflation is accepted as a required element in terms of macro-economic stability in economies, more specifically, of sustainable growth (Fisher, 1993). When governments fail to determine monetary policies that refrain from a high rate of inflation, which in turn indicates price distortions, it has been suggested that this can put a limit on economic freedom (Gwartney and Lawson, 2003). Bengoa and Sanchez-Robles (2003) showed that economic freedom is negatively influenced by a higher inflation rate. They also found that the linkage between inflation and economic freedom is statistically significant.

2.3. Summary of the relation between economic freedom and FDI

The purpose of this section has been to seek the answer to the question of whether level of economic freedom is a determinant of FDI. In other words, the fundamental principle of this part has been to understand whether economic freedom is an explanatory variable for direct cross-border investments. To find answers to this question, we have reviewed the relevant literature by dividing it into two sections. Thus, we have examined some studies which have considered whether aggregated economic freedom is an explanatory parameter for FDI. Other studies have found that one component of economic freedom would be a determining factor of FDI. So the presence of intellectual property rights, labour market regulations and the lack of corruption and inflation can all help to attract FDI inflow.

3. The relationship between economic freedom and economic growth

In the previous sections, we reviewed some studies which are associated with issues such as the FDI/growth nexus or the relationship between FDI and economic freedom. In the first part of the present study, the papers which analyse the impact of FDI on economic growth are surveyed. In the subsequent section, the studies are reviewed which have attempted to explain the extent to which the indicators of economic freedom, either partly or overall, have an influence on FDI. Broadly speaking, those are research studies which have categorised economic freedom as one of the determinants of FDI. In this final part of the paper, we shall review the studies which have explored the relationship between economic freedom and economic growth.

Since the beginning of the 1990s, a number of empirical studies have started to take interest in the view that economic freedom may be taken into account to explain the variation in the rate of economic growth across countries. A variety of components of economic freedom published by some indices such as *Economic Freedom of the World* by the Fraser Institute and the *Index of Economic Freedom* by the Heritage Foundation have been subjected to empirical analyses. Over time, while one group of studies has preferred to use the aggregate measure of economic freedom, other studies have established potential specific indicators to induce growth by disaggregating the index of economic freedom. Meanwhile, yet another group has indicated the importance of causality testing.

3.1. A review of the literature on economic freedom and economic growth

i. Aggregate approach

From the beginning of the 1990s until recently, many studies have suggested that economic freedom is positively correlated with economic growth. Johnson and Lenartowicz (1998) are among those who have made that suggestion. According to them, two separate variables, economic freedom and economic growth, are connected to each other by means of national culture and the

relationship between economic freedom and growth is statistically significant.⁸ Another study which has explored the link between economic freedom and growth link is that of Nelson and Singh (1998). Using data on economic freedom, they produced results in line with Johnson and Lenartowicz (1998) findings that there has been a significant positive association between economic freedom and economic growth.

Scully (2002) explored the link between economic freedom and economic performance in addition to investigating the extent to which economic freedom can determine income distribution, and the trade-off between income equity and economic growth. The results were based on the structural and reduced form models. Some developing Asian and a number of developed economies took part in the analysis as sample countries. Because of their better quality, Scully (2002) used the indicators of economic freedom proposed by Gwartney, Lawson, and Block (1996), which had evolved over time after the research of Scully and Slottje (1991).⁹ As a result, Scully (2002) provided evidence that the level of economic freedom (based on an initial year) plays a strong positive role in generating economic growth, which confirms the results mentioned above.

Some other studies (for example, De Haan and Sturm, 2000; De Haan et. al 2006; Leertouwer et al. 2002) have found that only change in economic freedom over a given number of years can be expected to promote economic growth. De Haan et. al. (2000, 2006) used the method of extreme bound analysis (EBA). They estimated the model by adding two explanatory variables, the level of economic freedom (or the initial level of economic freedom) and the change in economic freedom. While 1975 was taken as a benchmark for the former, in the latter case, the period 1975-1990 was used as a measure. As a result, the value of the

⁸ The notion of natural culture indicates that if in a country self-determination is widespread, where there may be a tendency to pursue liberal economic policies. However, the country is far from individual autonomy, instead it is close to conservative or hierarchical construction, in which government interventions is common interrupt the function of liberal economic policies.

⁹ Thanks to Scully and Slottje (1991), the literature has received its first systematic index of economic freedom.

coefficient of the change in economic freedom was found solely to be non-zero. Therefore, they rejected the robust level effect on growth of economic freedom, which is the opposite of the result produced by Scully (2002). De Haan et. al. (2000, 2006) also highlighted the robustness of the two given variables (the change in economic freedom and growth) in contrast to most studies which have not engaged in sensitivity analysis.

Doucouliaagos and Ulubasoglu (2006) investigated the effect of economic freedom on economic growth, and their study differed from previous studies by using a new meta-analysis technique. The authors took an opportunity to search both the direct and the indirect impact of economic freedom on economic performance. They tested the impact of indirect economic freedom through physical capital, suggesting that many studies in the literature appeared to prefer not to include physical capital in their specifications, as it is unlikely to enable an exact estimate of the relationship between economic freedom and economic growth. In the light of their meta-analysis technique, the authors pointed out that economic freedom has a positive, significant and, most importantly, direct effect on economic growth. Likewise, the impact of economic freedom on physical capital is positive and statistically significant. In other words, by removing control of physical capital and then providing interaction between economic freedom and physical capital, the result is that economic freedom affects economic performance through physical capital formation (Doucouliaagos and Ulubasoglu, 2006).

ii. Disaggregate approach

There are a number of components with regard to economic freedom. Admittedly, determining which measures should be looked at more closely and which features make some components prominent in the growth process might not be as easy as could be expected. In this regard, Carlsson and Lundstrom (2002) developed their studies by using components of the economic freedom index developed by Gwartney et al. (1996) in the belief that that index facilitates drawing an inference on which components of freedom substantially explain economic growth.

Using the framework of the decomposition method, Carlsson and Lundstrom (2002) analysed the individual impact of the components of economic freedom, divided into seven main categories, on economic growth by using extreme bound analysis over the twenty-year period 1975-1995. They concluded that two factors of economic freedom (the size of government and international exchange/freedom to trade with foreigners) have negative and statistically significant effects on growth. Excluding the variables of monetary policy and price stability, which were insignificantly correlated with growth, the remaining components had, as expected, positive and statistically significant impacts on economic growth.¹⁰

In some respects, the findings of Carlsson and Lundstrom (2002) remain contentious. First, there are some studies (Sala-i Martin, 1997; Sachs and Warner, 1995) whose findings contradict Carlsson and Lundstrom (2002)'s claim that economic freedom for the two given categories (smaller government size and trade with foreigners) and economic growth are positively related. Second, from a causality point view, Dawson (2003), whose study will be considered later in detail, suggested that Carlsson and Lundstrom's (2002) research had some empirical shortcomings. The main criticism arose from ignorance of the need to test the casual link between the underlying components and growth. The authors focused only on the correlation between the related variables.

An earlier study (Ayal and Karras, 1998) can be seen as proof of the conclusion reached by Carlsson and Lundstrom (2002). Ayal and Karras (1998) suggested that the disaggregate measure of economic freedom is as important as the aggregate measure of economic freedom. On the basis of this suggestion, they identified thirteen different areas of economic freedom and then examined their effect on economic growth. Their analysis showed that eight of the components had a positive and statistically significant influence on growth.

¹⁰ The components of economic freedom which promote economic growth: Economic structure and the use of markets, freedom to use alternative currencies, legal structure and security of private ownership, freedom of exchange in capital markets.

Another work (Berggren and Jordahl, 2005) applied cross-country regressions and used data collected between 1970 and 2000 from a sample of 78 countries. Their analysis was based on the index decomposed by Carlsson and Lundstrom (2002) and proposed more specific techniques such as Least Trimmed Squares (LTS) and Reweighted Least Squares (RLS) as methods of sensitivity analysis. While their results were partly in line with the findings of Carlsson and Lundstrom (2002) (legal structure and security of private ownership, and freedom for international exchange – positive and negative effects on growth, respectively), different results were available for size of government and sound money – statistically insignificant and significant, respectively. Furthermore, they highlighted one of five distinct areas of economic freedom. This was taxes on international trade, which are obtained by disaggregating the component of freedom to trade with foreigners. Hence, economic growth is expected to be enhanced by higher taxes. This result within the given categorization is incompatible with that of Carlsson and Lundstrom (2002) who had not made that kind of classification.

iii. Causality approach

Another different approach in the existing literature on the economic freedom/growth nexus has been presented by Dawson (2003), Justesen (2008) and Heckelman (2000). They focused their research on the issue of causality, and they also criticised those published studies which did not encompass the Granger causality test to assign the direction of the correlation between given variables. Of those three studies, Dawson (2003) suggested that level of economic freedom and change in economic freedom seemed to have different relationships with economic growth in terms of causality. According to his results, the causal linkage between the overall level of economic freedom and growth is unilateral, while the causality which prevailed between change in freedom and economic growth is in the form of a bilateral relationship. Adding a new dimension to the existing literature by the use of a causality test, Dawson's (2003) finding confirmed the result of De Haan and Sturm (2000), who had detected the correlation between economic freedom and economic performance, and found in turn that the change in the former is robustly related to the latter.

A more recent paper on the issue by Justesen (2008) tested the causality, an empirical technique introduced by Granger (1969), between economic freedom and economic growth by using panel data for a wide range of countries covering the period 1970 to 1999. While Heckelman (2000) had used the Index of the Heritage Foundation for the measures of economic freedom in his study, Justesen (2008) applied the Economic Freedom of the World data (Fraser Institute, 2007; Gwartney and Lawson, 2007). As a result, he provided evidence that the composite index of economic freedom and two of the aggregated measures of economic freedom – government size and regulatory policies – are the causes of economic growth. The association between those factors and economic growth seems to be robust. However, Dawson's (2003) findings suggest that there is a different direction of causality between government size and economic growth, in comparison with Justesen's (2008) test result. That is to say, government size can be expected to induce economic growth.

3.2 Summary of the relation between economic freedom and economic growth

A number of studies which have scrutinised the association between economic freedom and economic growth have used various types of theoretical and empirical techniques with a range of samples over a particular period of time. It is apparent that the degree of the explanatory power of components available on economic growth varies in connection with the way in which those indicators are taken, either as a whole or singly. In general, there has been no consensus about the sign of the coefficients of components estimated; for example, while one has a positive influence on growth in one study, it might show an opposite result – a negative effect on growth, or no impact at all – in another study. It can also be seen that the casual link between economic freedom and economic growth is as important as the correlation between these two variables. Through analysis of the previous studies, we can understand that, in some cases, economic freedom causes growth, but that in others economic growth is the reason for economic freedom, or a third option agreed on is that the interaction may be mutual.

4. Conclusion

The first attempt of the present paper is to survey the effect of foreign direct investment (FDI) on economic growth. The relationship between FDI and growth has long been discussed by the large number of studies. In some of these works, the belief is that FDI has a beneficial influence on economic growth. According to them, direct investment is associated with advanced technology. Directing high technology from developed home to developing host countries is one of driving forces behind economic growth.

Human capital also appears to be crucial when deciding on investment due to exploit the superior technology. When host nations of the investment have adequate human source and benefit from knowledge externality created by direct investments, FDI has a positive impact on economic growth. The growth effect of FDI would be significant in countries with higher levels of income, which might have adequate physical capital.

Therefore, as suggested by De Mello (1997), FDI can be regarded as a package of capital stock, technology and know-how. Nonetheless, a well-functioning financial system might be as important as human and physical capital stocks and technological knowhow. For example, financial institutions such as banks and equity markets offers significant advantages to foreign investors. The advantages provided to borrower to finance new investments encourage foreign direct investors, and in return that the investment increases economic growth.

Although the literature which focuses on the positive impact of FDI on economic growth, there is another literature which suggests the opposite. Those studies mostly argue the issue on a micro-level rather than a macro-level analysis. In this structure, they claim that foreign direct investment has a negative impact on economic growth.

As can be seen from above lines, the relationship between foreign direct investment (FDI) and economic growth has been discussed from different

perspectives in the literature: FDI affects economic growth in two ways: positively or negatively. While discussing foreign investment, the studies surveyed in this line ignore to seek the answer to the question of whether level of economic freedom is a determinant of FDI. But some others do this. Thus, in a second attempt, the present paper has examined the studies which have considered whether aggregated economic freedom is an explanatory parameter for FDI. Further, we have reviewed papers in which one component of economic freedom would be a determining factor of FDI. In this sense, the studies show that the presence of intellectual property rights, labour market regulations and the lack of corruption and inflation can all help to attract FDI inflow.

The third attempt of the present study is to demonstrate that in some cases, economic freedom causes economic growth, but that in others growth is the reason for economic freedom, or a third option agreed on is that the interaction may be mutual.

Acknowledgement: I would like to thank Manchester University for providing resources and facilities during this study was conducted. The usual disclaimer applies.

References

- Abromovitz, M. (1986). Catching up, forging ahead, and falling behind. *The Journal of Economic History*, 46, 385–406.
- Aitken, B. J., and Harrison, A. (1999). Do domestic firms benefit from direct foreign investment? Evidence from Venezuela. *American Economic Review*, 89, 605–618.
- Akçay, S. (2001). Is corruption an obstacle for foreign investors in developing countries? A cross-country evidence. *Yapı Kredi Economic Review*, 12, 27–34.
- Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S., and Sayek, S. (2004). FDI and economic growth: The role of local financial markets. *Journal of International Economics*, 64, 89–112.
- Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S., and Sayek, S. (2010). Does foreign direct investment promote growth? Exploring the role of financial markets on linkages. *Journal of Development Economics*, 61, 242–256.
- Ayal, E. B., and Karras, G. (1998). Components of economic freedom and growth: An empirical study. *The Journal of Developing Areas*, 32, 327–338.

- Azman-Saini, W. N. W., Baharumshah, A. Z., and Law, S. H. (2010). Foreign direct investment, economic freedom and economic growth: International evidence. *Economic Modelling*, 27, 1079–1089.
- Balasubramanyam, V. N., Salisu, M., and Sapsford, D. (1996). Foreign direct investment and growth in EP and IS countries. *The Economic Journal*, 106(1), 92–105.
- Balasubramanyam, V. N., Salisu, M., and Dapsoford, D. (1999). Foreign direct investment as an engine of growth. *Journal of International Trade and Economic Development*, 8(1), 27–40.
- Barro, R. J., and Lee, J. W. (2000). International data on educational attainment updates and implications. *NBER Working Paper Series*. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w7911>
- Barro, R. J., and Sala-i Martin, X. (1995). *Economic growth*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Bengoa, M., and Sanchez-Robles, B. (2003). Foreign direct investment, economic freedom and growth: New evidence from Latin America. *European Journal of Political Economy*, 19(3), 529–545.
- Berggren, N., and Jordahl, H. (2005). Does free trade really reduce growth? Further testing using the economic freedom index. *Public Choice*, 122(1–2), 99–114.
- Blalock, G., and Gertler, P. (2008). Welfare gains from foreign direct investment through technology transfer to local suppliers. *Journal of International Economics*, 74, 402–421.
- Blomstrom, M., Lipsey, R., and Zejan, M. (1992). What explains developing country growth. *NBER Working Paper Series*. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w4132>
- Borensztein, E., De Gregorio, J., and Lee J. W. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth? *Journal of International Economics*, 45, 115–135.
- Carlsson, F., and Lundstrom, S. (2002). Economic freedom and growth: Decomposing the effects. *Public Choice*, 112, 335–344.
- Charkovic, M., and Levine, R. (2005). Does foreign direct investment accelerate economic growth? In H. Moran and E. M. Graham (Eds.), *Does foreign direct investment promote development?* (pp. 195–220). Washington, DC: Institute for International Economics.
- Cass, D. (1965). Optimum growth in an aggregative model of capital accumulation. *The Review of Economic Studies*, 32(3), 233–240.
- Crespo, N., and Fontoura, M. (2007). Determinant factors of FDI spillovers - what do we really know? *World Development*, 35, 410–425.
- Dawson, J. W. (2003). Causality in the freedom-growth relationship. *European Journal of Political Economy*, 19, 479–495.
- De Haan, J., and Sturm, J. E. (2000). On the relationship between economic freedom and economic growth. *European Journal of Political Economy*, 16, 215–241.
- De Haan, J., Lundstrom, S., and Sturm, J. (2006). Market-oriented institutions and policies and economic growth: A critical survey. *Journal of Economic Surveys*, 20, 157–191.
- De Mello, L. R. Jr. (1997). Foreign direct investment in developing countries and growth: A Selective survey. *Journal of Development Studies*, 34, 1–34.

- Denison, E. F. (1962). Unites States economic growth. *The Journal of Business*, 35(2), 109–121.
- Doucouliaqos, C., and Ulubasoglu, M. A. (2006). Economic freedom and economic growth: what difference does specification make? *European Journal of Political Economy*, 22, 61–81.
- Egger, P., and Winner, H. (2005). Evidence on corruption as an incentive for foreign direct investment. *European Journal of Political Economy*, 21, 932–952.
- Fischer, S. (1993). The role of macroeconomic factors in growth. *Journal of Monetary Economics*, 32, 485–512.
- Granger, C. (1969). Investigating causal relations by econometric methods and cross-spectral methods. *Econometrica*, 37, 424–438.
- Gross, A. J., and Saggi K. (2002). Intellectual property rights and foreign direct investment. *Journal of International Economics*, 56, 387–410.
- Grossman, G. M., and Helpman, E. (1991). *Innovation and growth in the global economy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gwartney, J, and Lawson, R. (2003). The concept and measure of economic freedom. *European Journal of Political Economy*, 19, 405–430.
- Gwartney, J., Lawson, R., and Block, W. (1996). *Economic freedom of the world: 1975–1995*. Vancouver, BC: The Fraser Institute.
- Gwartney, J. D., and Lawson, R. (2007). *Economic freedom of the world: 2007 annual report*. Vancouver, BC: The Fraser Institute.
- Haaland, J. I., and Wooton, I. (2007). Domestic labor markets and foreign direct investment. *Review of International Economics*, 15, 462–480.
- Habib, M., and Zurawicki, L. (2002). Corruption and foreign direct investment. *Journal of International Business Studies*, 33(2), 291–307.
- Hanson, G. H. (2001). Should countries promote foreign direct investment? *G-24 Discussion Paper*. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/7043195.pdf>
- Heckelman, J. C. (2000). Economic freedom and economic growth: A short-run causal investigation. *Journal of Applied Economics* 3, 71 – 91.
- Hermes, N., and Lensink, R. (2003). Foreign direct investment, financial development and economic growth. *Journal of Development Studies*, 40, 142–163.
- Herzer, D., Klasen, S., and Nowak-Lahman, D. (2008). In search of FDI-led growth in developing countries. *Economic Modelling*, 25, 793–810.
- Iamsiraroj, S., and Ulubasoglu, M. A. (2015). Foreign direct investment and economic growth: A real relationship or wishful thinking? *Economic Modelling*, 51, 200–213.
- Javorcik, B. S., and Spatareanu, M. (2005). Do foreign investors care about labor market regulations? *Review World Economics*, 141, 375–403.
- Johnson, J. P., and Lenartowicz, T. (1998). Culture, freedom and economic growth: Do cultural values explain economic growth? *Journal of World Business*, 33(4), 332–356.

- Justesen, M. K. (2008). The effect of economic freedom on growth revisited: New evidence on causality from a panel of countries 1970-1999. *European Journal of Political Economy*, 24, 642–660.
- Kapurria-Foreman, V. (2007). Economic freedom and foreign direct investment in developing countries. *The Journal of Developing Areas*, 41(1), 143–154.
- Knack S., and Keefer P. (1995). Institutions and economic performance: Cross-country tests using alternative institutional measure. *Economics & Politics*, 7(3), 207–227.
- Koopmans, T. (1965). On the concept of optimal economic growth. In *The econometric approach to development planning*. Amsterdam: North Holland.
- Leertouwer, E., Sturm, J-E., and de Haan, J. (2002). Which economic freedoms contribute to growth? A comment. *Kyklos*, 55, 403–416.
- Li, X., and Liu X. (2005). Foreign direct investment and economic growth: An increasingly endogenous relationship. *World Development*, 33, 393–407.
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3–42.
- Makki, S. S., and Somwaru, A. (2004). Impact of foreign direct investment and trade on economic growth: Evidence from developing countries. *American Journal of Agricultural Economics*, 86(3), 795–801.
- Mayer-Foulkes, D., and Nunnenkamp, P. (2009). Do multinational enterprises contribute to convergence or divergence? A disaggregated analysis of US FDI. *Review of Development Economics*, 13(2), 304–318.
- Nelson, M. A., and Singh, R. D. (1998). Democracy, economic freedom, fiscal policy and growth in LDCs: A fresh look. *Economic Development and Cultural Change*, 46, 677–696.
- Nunnenkamp, P., and Spatz, J. (2003). Intellectual property rights and foreign direct investment: A disaggregated analysis. *Review of World Economics*, 140, 393–414.
- Quazi, R. M. (2007). Economic freedom and foreign direct investment in East Asia. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 12(3), 329–344.
- Reichert, U. N. and Weinhold, D. (2001). Causality tests for cross-country panels: A New Look at FDI and economic growth in developing countries. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 63(2), 153–171.
- Romer, P. M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002–1037.
- Romer, P. M. (1991). Endogenous technological change. *NBER Working Paper*. Retrieved from <http://pages.stern.nyu.edu/~promer/Endogenous.pdf>
- Sachs, J. D., and Warner, A. (1995). Economic reform and the process of global integration. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, 1–118.
- Sala-i Martin, X. (1997). I just ran two million regressions. *The American Economic Review*, 87, 178–183.
- Scully, G. W., and Slottje, D. J. (1991). Ranking economic liberty across countries. *Public Choice*, 69(2), 121–152.

- Scully, G. W. (2002). Economic freedom, government policy, and the trade-off between equity and economic growth. *Public Choice*, 113(1–2), 77–96.
- Smarzynska, B., and Wei, S. J. (2000). Corruption and the composition of foreign direct investment: Firm-level evidence. *NBER Working Paper Series*. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w7969>
- Solow, R. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70, 65–94.
- Swan T. W. (1956). Economic growth and capital accumulation. *Economic Record*, 32(2), 334–361.
- UNCTAD. (2011). *World investment report. Non-Equity modes of international production and development*. Retrieved from https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2011_en.pdf
- Wang, M., and Wong, M. C. S. (2009). Foreign direct investment and economic growth: The growth accounting perspective. *Economic Inquiry*, 47(4), 701–710.
- Wei, S. J., and Shleifer, A. (2000). Local corruption and global capital flows. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2000(2), 303–354.
- Xu, B. (2000). Multinational enterprises, technology diffusion, and host country productivity growth. *Journal of Development Economics*, 62, 477–493.
- Zhuang, H. (2008). Foreign direct investment and human capital accumulation in China. *International Research Journal of Finance and Economics*, 19, 205–215.

YAZARLARA BİLGİ

TANIM

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics açık erişimli, hakemli, yılda iki kere Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan, 1939 yılından beri çıkarılan bilimsel bir dergidir. Dergiye yayınlanması için gönderilen bilimsel makaleler Türkçe ya da İngilizce olmalıdır.

AMAÇ VE KAPSAM

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics, iktisat alanında Türkiye'deki en eski hakemli dergilerden biri olarak iktisat alanına dair konuların incelendiği, araştırıldığı bir platform sağlamayı ve hem disiplinler hem de multidisipliner makaleler yayınlamayı amaçlar.

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics'in ana alanı iktisat olmakla birlikte, ekonomi sosyolojisi, tarih, sosyal politika, uluslararası ilişkiler, finansal çalışmalar gibi çeşitli alanlardan yazılara açıktır. Derginin hedef kitlesini akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşlar oluşturur.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

Genel İlkeler

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirilmedi olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildirimler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez. Yayınlanan yazı ve resimlerin tüm hakları Dergiye aittir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda "yazar" yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını [Telif Hakkı Devir Formunda](#) imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler "teşekkür / bilgiler" kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları ve Değerlendirme Süreci

Editörler, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirirler. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlarlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti ederler.

YAZARLARA BİLGİ

Editörler içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludurlar. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır. Editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür. Dergide çift taraflı kör hakemlik uygulanır.

Hakemler değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Yazarın ve editörün izni olmadan hakemlerin gözden geçirmeleri basılamaz ve açıklanamaz. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

AÇIK ERİŞİM İLKESİ

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics, tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir. Bu BOAI açık erişim tanımıyla uyumludur.

ETİK

Yayın Etiği İlke ve Standartları

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için adres: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığını beyan etmelidir.

YAZARLARA BİLGİ

Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağılı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirilmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

İstanbul İktisat Dergisi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcılarının özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- İnsan denekler ile yapılan deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluştaki gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, "yöntem" bölümünde katılımcılardan "bilgilendirilmiş onam" alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

DİL

Derginin yayın dili Türkçe ve Amerikan İngilizcesi'dir. Makalede, makale dilinde öz ve yanısıra İngilizce öz olmalıdır. Tüm makalelerde İngilizce geniş özet ayrıca yer almalıdır.

YAZILARIN HAZIRLANMASI VE YAZIM KURALLARI

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak ve <http://ije.istanbul.edu.tr> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, yazının yayınlanmak üzere gönderildiğini ifade eden, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili bilgileri içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) bir mektup; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı [Telif Hakkı Devir Formu](#) eklenerek gönderilmelidir.

1. Çalışmalar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne, üst, alt, sağ ve sol taraftan 2,5 cm. boşluk bırakılarak, 10 punto Times New Roman harf karakterleriyle ve 1,5 satır aralık ölçüsü ile ve iki yana yaslı olarak hazırlanmalıdır.
 2. Çalışmalar 4500 - 8500 sözcük arasında olmalı ve sayfa numaraları sayfanın altında ve ortada yer almalıdır.
 3. Yazar/yazarların adları çalışmanın başlığının hemen altında sağa bitişik şekilde verilmelidir. Ayrıca yıldız dipnot şeklinde (*) yazarın unvanı, kurumu ve e-posta adresi ve telefonu sayfanın en altında dipnotta belirtilmelidir.
 4. Giriş bölümünden önce 180-200 kelimelik çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden Türkçe ve İngilizce öz ile 600-800 kelimelik İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır. Çalışmanın İngilizce başlığı İngilizce özün üzerinde yer almalıdır. İngilizce ve Türkçe özerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden, 3 adet Türkçe, 3 adet İngilizce anahtar kelime yer almalıdır.
 5. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Makale dilinde başlık, öz ve anahtar kelimeler; İngilizce başlık öz ve anahtar kelimeler; İngilizce genişletilmiş özet, ana metin bölümleri, son notlar ve kaynaklar.
 6. Araştırma makalesi bölümleri şu şekilde sıralanmalıdır: "Giriş", "Amaç ve Yöntem", "Bulgular", "Tartışma ve Sonuç", "Son Notlar", "Kaynaklar", "Tablolar ve Şekiller". Derleme ve yorum yazıları için ise, çalışmanın önemini belirtildiği, sorunsal ve amacın somutlaştırıldığı "Giriş" bölümünün ardından diğer bölümler gelmeli ve çalışma "Tartışma ve Sonuç", "Son Notlar", "Kaynaklar" ve "Tablolar ve Şekiller" şeklinde bitirilmelidir.
 7. Çalışmalarda tablo, grafik ve şekil gibi göstergeler ancak çalışmanın takip edilebilmesi açısından gereklilik arz ettiği durumlarda, numaralandırılarak, tanımlayıcı bir başlık ile birlikte verilmelidir. Demografik özellikler gibi metin içinde verilebilecek veriler, ayrıca tablolar ile ifade edilmemelidir.
 8. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren kapak sayfası gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılacak adresler, cep, iş ve faks numaraları, ORCID ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).
 9. Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu yazar/yazarlarına aittir.
-

YAZARLARA BİLGİ

10. Yayın kurulu ve hakem raporları doğrultusunda yazarlardan, metin üzerinde bazı düzeltmeler yapmaları istenebilir.
11. Yayınlanmasına karar verilen çalışmaların, yazar/yazarlarının her birine istekleri halinde dergi gönderilir.
12. Dergiye gönderilen çalışmalar yayınlansın veya yayınlanmasın geri gönderilmez.
13. Yayın kurulu tarafından yayınlanması uygun bulunan makalelerin telif hakkı İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne aittir; başka bir yerde yayınlanamaz. Yazarlara telif ücreti ödenmez.

Kaynaklar

Derleme yazıları okuyucular için bir konudaki kaynaklara ulaşmayı kolaylaştıran bir araç olsa da, her zaman orijinal çalışmayı doğru olarak yansıtmaz. Bu yüzden mümkün olduğunca yazarlar orijinal çalışmalarını kaynak göstermelidir. Öte yandan, bir konuda çok fazla sayıda orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi yer israfına neden olabilir. Birkaç anahtar orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi genelde uzun listelerle aynı işi görür. Ayrıca günümüzde kaynaklar elektronik versiyonlara eklenebilmekte ve okuyucular elektronik literatür taramalarıyla yayınlara kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Kabul edilmiş ancak henüz sayıya dahil edilmemiş makaleler Early View olarak yayınlanır ve bu makalelere atıflar "advance online publication" şeklinde verilmelidir. Genel bir kaynaktan elde edilemeyecek temel bir konu olmadıkça "kişisel iletişime" atıfta bulunulmamalıdır. Eğer atıfta bulunulursa parantez içinde iletişim kurulan kişinin adı ve iletişimin tarihi belirtilmelidir. Bilimsel makaleler için yazarlar bu kaynaktan yazılı izin ve iletişimin doğruluğunu gösterir belge almalıdır. Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Referans Stili ve Formatı

İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6. Edisyon hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org/>

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayiner ve Demirci 2007, s. 72)

Üç, dört ve be yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambune ve Welch 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(avdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye evrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, ev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., ney, T. ve lkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) ok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayıncının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179–182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reising, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayımlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semercioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri

a) Türkçe Tezler

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B. & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: <http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27>

h) Düzenli Olarak Online Yayımlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayımlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoglu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science: Vol. 397. Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* içinde (s. 134–140). Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özseveç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). 'Unutma' notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Vikipedi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

Yukarıda sıralanan koşulları yerine getirmemiş çalışma kabul edilmez, eksiklerinin tamamlanması için yazara iade edilir. Yayın Komisyonu tarafından kabul edilen yazılar basıma kabul sırasına göre yayınlanır. Baskı tashihleri yazarlar tarafından yapılır.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Editöre mektup
 - ✓ Makalenin türü
 - ✓ Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu bilgisi

YAZARLARA BİLGİ

- ✓ Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi (varsa belirtiniz)
- ✓ İstatistik kontrolünün yapıldığı (araştırma makaleleri için)
- ✓ İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
- ✓ Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
- ✓ Kaynakların APA6'ya göre belirtildiği
- Telif Hakkı Devir Formu
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak Sayfası
 - ✓ Makalenin türü
 - ✓ Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
 - ✓ Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi de yer almalıdır), e-posta adresleri
 - ✓ Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
 - ✓ Tüm yazarların ORCID'leri
- Makale ana metni
 - ✓ Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
 - ✓ Özetler 180-200 kelime Türkçe ve 180-200 kelime İngilizce
 - ✓ Anahtar Kelimeler: 3 adet Türkçe ve 3 adet İngilizce
 - ✓ Makale Türkçe ise, İngilizce genişletilmiş Özet (Extended Abstract) 600-800 kelime
 - ✓ Makale ana metin bölümleri
 - ✓ Teşekkür (varsa belirtiniz)
 - ✓ Kaynaklar
 - ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılılarıyla)

İLETİŞİM İÇİN:

Editör : Prof. Dr. Halil Tunalı
E-mail : gmhtunali@gmail.com
Tel : +90 212 440 00 00 / 11400

Website: <http://ije.istanbul.edu.tr>
Email : ije@istanbul.edu.tr
Adres : İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Merkez Kampüs
34452, Beyazıt
İstanbul - Türkiye

DESCRIPTION

Istanbul Journal of Economics-Istanbul İktisat Dergisi is an open access, peer-reviewed, scholarly journal published two times a year in June and December. It has been an official publication of Istanbul University Faculty of Economics since 1939. The manuscripts submitted for publication in the journal must be scientific and original work in Turkish or English.

AIM AND SCOPE

Being one of the earliest peer-reviewed academic journals in Turkey in the area of economics, Istanbul Journal of Economics-Istanbul İktisat Dergisi aims to provide a forum for exploring issues in basic economics and publish both disciplinary and multidisciplinary articles.

Economics is the main scope of the journal. However, multidisciplinary and comparative approaches are encouraged as well and articles from various social science areas such as sociology of economics, history, social policy, international relations, financial studies are welcomed in this regard. The target group of the journal consists of academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies and institutions.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal. The journal gives priority to original research papers submitted for publication.

General Principles

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

Short presentations that took place in scientific meetings can be referred if indicated in the article. The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims. Changing the name of an author (omission, addition or order)

in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author. The copyright of the published articles and pictures belong to the Journal.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the [Copyright Transfer Form](#). The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor-in-Chief to provide retractions or corrections of mistakes.

Responsibility for the Editor, Reviewers and Review Process

Editor evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. Editor provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publications and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

INFORMATION FOR AUTHORS

Editor is responsible for the contents and overall quality of the publication and must publish errata pages or make corrections when needed.

Editor does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only editor has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers' judgments must be objective. They must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the Editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the Editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. Unless the authors and editor permit, the reviews of referees cannot be published or disclosed. The anonymity of the referees is important. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

OPEN ACCESS STATEMENT

Istanbul Journal of Economics-Istanbul İktisat Dergisi is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access.

ETHICS

Standards and Principles of Publication Ethics

Istanbul Journal of Economics-Istanbul İktisat Dergisi is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

INFORMATION FOR AUTHORS

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

Journal of Economics adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
 - The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
 - The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
 - Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
 - Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
 - The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
 - In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
 - If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
-

INFORMATION FOR AUTHORS

- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

LANGUAGE

The language of the journal is both Turkish and American English. Submitted article must include an abstract both in the language of the article and English, and an extended abstract in English as well.

MANUSCRIPT ORGANIZATION AND FORMAT

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://ije.istanbul.edu.tr> and it must be accompanied by a cover letter indicating that the manuscript is intended for publication, specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, a [Copyright Transfer Form](#) that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The manuscripts should be in A4 paper standards: having 2.5 cm margins from right, left, bottom and top, Times New Roman font style in 10 font size and line spacing of 1.5 and "justify align" format. For indented paragraph, tab key should be used. One line spacing should be used for the tables and figures, which are included in the text.
 2. The manuscripts should contain between 4500 and 8500 words and the page numbers must be at the bottom and in the middle.
 3. The name(s) of author(s) should be given just beneath the title of the study aligned to the right. Also the affiliation, title, e-mail and phone of the author(s) must be indicated on the bottom of the page as a footnote marked with an asterisk (*).
 4. Before the introduction part, there should be an abstract of 180-200 words both in Turkish and in English. An extended abstract in English between 600-800 words, summarizing the scope, the purpose, the results of the study and the methodology used is to be included following the abstracts. Underneath the abstracts, 3 keywords that inform the reader about the content of the study should be specified in Turkish and in English.
 5. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords; extended abstract, sections, footnotes and references.
 6. Research article sections are ordered as follows: "Introduction", "Aim and Methodology", "Findings", "Discussion and Conclusion", "Endnotes" and "References". For review and commentary articles, the article should start with the "Introduction" section where the purpose and the method is mentioned, go on with the other sections; and it should be finished with "Discussion and Conclusion" section followed by "Endnotes", "References" and "Tables and Figures".
-

7. Tables, graphs and figures can be given with a number and a defining title if and only if it is necessary to follow the idea of the article. Otherwise features like demographic characteristics can be given within the text.
8. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, postal address, phone, fax number of the author(s) and ORCID(s) of all authors (see The Submission Checklist).
9. The rights of the manuscripts submitted to our journal for publication, belongs to the author(s).
10. The author(s) can be asked to make some changes in their articles due to peer reviews.
11. A copy of the journal will be sent to each author of the accepted articles upon their request.
12. The studies that were sent to the journal will not be returned whether they are published or not.
13. Publication rights belong to Istanbul University Faculty of Economics and they cannot be published anywhere else. The authors will not be paid for the rights of their article.

References

Although references to review articles can be an efficient way to guide readers to a body of literature, review articles do not always reflect original work accurately. Readers should therefore be provided with direct references to original research sources whenever possible. On the other hand, extensive lists of references to original work on a topic can use excessive space on the printed page. Small numbers of references to key original papers often serve as well as more exhaustive lists, particularly since references can now be added to the electronic version of published papers, and since electronic literature searching allows readers to retrieve published literature efficiently. Papers accepted but not yet included in the issue are published online in the Early View section and they should be cited as "advance online publication". Citing a "personal communication" should be avoided unless it provides essential information not available from a public source, in which case the name of the person and date of communication should be cited in parentheses in the text. For scientific articles, written permission and confirmation of accuracy from the source of a personal communication must be obtained.

Reference Style and Format

Istanbul Journal of Economics-Istanbul İktisat Dergisi complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org>

Accuracy of citation is the author's responsibility. All references should be cited in text. Reference list must be in alphabetical order. Type references in the style shown below.

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis.

If more than one citation is made within the same paranthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayiner & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciambune, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text: (Ailen et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article

a) Turkish Article

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26–38. Retrieved from <http://cjnr.mcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding

a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylali-Yildiz, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, 45.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *inFact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Cover letter to the editor
 - ✓ The category of the manuscript
 - ✓ Confirming that "the paper is not under consideration for publication in another journal".
 - ✓ Including disclosure of any commercial or financial involvement.
 - ✓ Confirming that the statistical design of the research article is reviewed.
 - ✓ Confirming that last control for fluent English was done.
 - ✓ Confirming that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
 - ✓ Confirming that the references cited in the text and listed in the references section are in line with APA 6.
 - Copyright Transfer Form
 - Permission of previous published material if used in the present manuscript
 - Title page
 - ✓ The category of the manuscript
-

INFORMATION FOR AUTHORS

- ✓ The title of the manuscript both in Turkish and in English
- ✓ All authors' names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
- ✓ Corresponding author's email address, full postal address, telephone and fax number
- ✓ ORCID's of all authors.
- Main Manuscript Document
 - ✓ The title of the manuscript both in Turkish and in English
 - ✓ Abstracts (180-200 words) both in Turkish and in English
 - ✓ Key words: 3 words both in Turkish and in English
 - ✓ Extended Abstract (600-800 words) in English
 - ✓ Main article sections
 - ✓ Acknowledgement (if exists)
 - ✓ References
 - ✓ All tables, illustrations (figures) (including title, description, footnotes)

CONTACT INFO:

Editor : Assoc. Prof. Dr. Halil Tunalı
E-mail : gmhtunali@gmail.com
Phone : +90 212 440 00 00 / 11400

Website : <http://ije.istanbul.edu.tr>
Email : ije@istanbul.edu.tr
Address : Istanbul University
Faculty of Economics
Central Campus
34452, Beyazıt
Istanbul - Turkey

TELİF HAKKI DEVİR FORMU / COPYRIGHT TRANSFER FORM

Istanbul İktisat Dergisi
Istanbul Journal of Economics

Istanbul Üniversitesi
Istanbul University

Telif Hakkı Devir Formu
Copyright Transfer Form

Sorumlu yazar Responsible/Corresponding author	
Makalenin başlığı Title of manuscript	
Kabul Tarihi Acceptance date	
Yazarların listesi List of authors	

Sıra No	Adı-Soyadı Name - Surname	E-Posta E-mail	İmza Signature	Tarih Date
1				
2				
3				
4				
5				

Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, Kısa bildiri, v.b.) Manuscript Type (Research Article, Review, Short communication, etc.)	

Sorumlu yazarın, Responsible/Corresponding author's,	

Çalıştığı kurum (University/company/institutiton)	
Posta adresi (Address)	
e-posta (e-mail)	
Telefon no; GSM (Phone / mobile phone)	

Yazarlar kabul ederler:
Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya asli olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini, onayladıklarını ve başvurduklarını Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dökümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. Sunulan makale üzerindeki mali haklarını, özellikle işleme, çoğaltma, temsil, basım, yayım, dağıtım ve İnternet yoluyla iletim de dahil olmak üzere her türlü umuma iletim haklarını İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'ne yetkilik makamlarınca sınırsız olarak kullanılmak üzere İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'ne devretmeyi kabul ve taahhüt ederler.

Buna rağmen yazarların veya varsa yazarların işvereninin patent hakları, yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemeksizin kullanma hakkı makaleyi satmakla koşulluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır. Bununla beraber yazar(lar) makaleyi çoğaltma, postayla veya elektronik yolla dağıtma hakkına sahiptir. Makalenin herhangi bir bölümünün başka bir yayında kullanılmasına İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin yayımı kuruluş olarak belirtilmesi ve Dergiyeye atıfta bulunulması şartıyla izin verilir. Atıf yapılırken Dergi Adı, Makale Adı, Yazar(lar)ın Adı, Soyadı, Cilt No, Sayı No ve Yıl verilmelidir. Yayınlanan veya Yayına kabul edilmeyen makalelerle ilgili dökümanlar (fotoğraf, orijinal şekil vb.) karar tarihinden başlamak üzere bir yıl süreyle İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nce saklanır ve bu sürenin sonunda imha edilir. Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslarca istenecek hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin' hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz.

Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanmadığını taahhüt ederim/ederiz.

Bu telif hakkı formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Formun ayrı kopyaları (tamamlanmış olarak) farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kanıtlanabilir onaylı olması gerekir.

The authors agree that
The manuscript submitted is his/her/their own original work and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. Notwithstanding the above, the Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights other than copyright, such as patent rights; to use, free of charge, all parts of this article for the author's future works in books, lectures, classroom teaching or oral presentations, the right to reproduce the article for their own purposes provided the copies are not offered for sale. However, reproduction, posting, transmission or other distribution or use of the article or any material contained therein, in any medium as permitted hereunder, requires a citation to the Journal and appropriate credit to İSTANBUL UNIVERSITY as publisher, suitable in form and content as follows: Title of article, author(s), journal title and volume/issue, Copyright© year. All materials related to manuscripts, accepted or rejected, including photographs, original figures etc., will be kept by İSTANBUL UNIVERSITY for one year following the editor's decision. These materials will then be destroyed. I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This copyright form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Sorumlu yazarın; Responsible/Corresponding author's;	İmza/Signature	Tarih/Date
		/...../.....

